

**ALKOHOLIONGELMAISEN VANHEMMAN LAPSEN
AUTTAMINEN LASTENSUOJELUTYÖNTEKIJÖIDEN
KOKEMANA**

Saara Ruotsalainen

Pro gradu-tutkielma

Sosiologia

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2013

TIIVISTELMÄ

ALKOHOLIONGELMAISEN VANHEMMAN LAPSEN AUTTAMINEN LASTENSUOJELUTYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMANA

Saara Ruotsalainen
Sosiologia
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaajat: Jyrki Jyrkämä, Maritta Itäpuisto, Minna Ylilahti
Sivumäärä: 86 + 1 liite

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, kuinka lastensuojelutyöntekijät kokevat alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamisen lastensuojeluinstituution kontekstissa. Tarkastelen auttamiseen liittyviä kokemuksia sen kautta, millaisia merkityksiä lastensuojelutyöntekijät antavat lastensuojeluinstituutioon liittyville eri rooleille, joita ovat työntekijän oma ammattirooli, vanhemman rooli, lapsen rooli, sekä päihdetyöntekijän rooli. Aineistonani ovat itse keräämäni seitsemän (7) lastensuojelutyöntekijän haastattelut, joita analysoin käyttämällä sisällönanalyysiä. Tutkimukseni filosofinen lähtökohta on fenomenologinen, joten oletuksena on, että kokemukset muotoutuvat merkityksistä ja merkitykset ovat lähtökohdiltaan kollektiivisia. Tutkimusta ohjaava teoreettinen paradigma on sosiaalinen konstruktionismi, ja analyysiä ohjaavana käsitteenä käytetään roolin käsitettä.

Omaa ammattiroolia kuvataan tässä tutkimuksessa tavoitteiden kautta. Lastensuojelutyöntekijät näkevät oman roolinsa, joko vanhemman päihteiden käytön vähentämiseen keskittyvänä työntekijänä, lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaavana työntekijänä tai vanhemman alkoholinkäytöstä koituvien haittojen minimoivana työntekijänä. Vanhemman koetut roolit lapsen auttamisen kannalta ovat avuntarpeen aiheuttajana, avun helpottajana ja avun vaikeuttajana. Lisäksi vanhemman roolia ollaan valmiita rajoittamaan, jos vanhempi käyttää hyvin runsaasti alkoholia, ei sitoudu tukitoimiin ja lapsen huolenpidossa esiintyy vakavia puutteita. Vanhemman rooliin lapsen avun tarpeen kannalta vaikuttaa se, millä tavalla vanhempi käyttäytyy humalassa, tai antaako vanhempi lapselle toivoa. Auttamista vanhempi vaikeuttaa salailulla, yleisellä negatiivisella asenteella ja sillä, että vanhempi kieltää lasta kertomasta perheen asioista eteenpäin. Vanhemman rooli avun helpottajana esiintyi haastatteluissa yleisimmin toiveena, kuin kokemuksena.

Lapsen rooli auttamisessa on passiivinen. Rooli on vähäinen, sekä tiedontuotannossa, että tiedon vastaanottamisessa. Lapsen passiivinen rooli johtuu siitä, että lapsen kohtaaminen koetaan hankalaksi. Lapsen kohtaamista hankaloittaviksi tekijöiksi nimetään ajan puute, lasten lojaalisuus vanhempia kohtaan ja omaan osaamiseen liittyvät seikat. Mitä selkeämpiä ja lapsikeskeisempiä työn tavoitteet ovat, sitä enemmän se vaikuttaa myös lapsen keskiössä pitäviin työskentelytapoihin ja lapsen roolin korostumiseen.

Päihdetyöntekijän koettu rooli auttamisessa nähdään, joko vanhemman päihteidenkäyttöön keskittyvänä erillisenä työntekijänä tai vanhemman päihteidenkäyttöön keskittyvänä myös lapsen huomioivana työntekijänä. Sosiaalityöntekijöillä ei ole selkeää käsitystä päihdetyöntekijän roolista lapsen asiassa ja yhteistyön toimiminen on hyvin paljolti kiinni yksittäisistä työntekijöistä, sekä päihdepuolella, että lastensuojelussa.

Avainsanat: lastensuojelu, alkoholiongelma, lapset, auttaminen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	4
2. TIETEENFILOSOFINEN LÄHESTYMINEN JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1 Fenomenologinen lähestyminen tutkittavaan ilmiöön.....	8
2.2 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimusta ohjaavana paradigmana.....	9
3. AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	14
3.1 Lastensuojelutyö.....	14
3.1.1 Lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia auttamistyöstä ja lastensuojeluinstituutiosta.....	14
3.1.2 Resurssipula ja epäyhtenäiset toimintakäytännöt rajoittavat auttamista.....	16
3.1.3 Työorientaatio kuvaamassa auttamisen ideologiaa.....	19
3.2 Auttamisen muita osapuolia.....	22
3.2.1 Lapsen osallisuus ja vanhemman kanssa vuorovaikuttaminen.....	22
3.2.2 Päihdetyöntekijän kanssa tehtävä yhteistyö.....	30
3.2.1 Apua tarvitsevan lapsen tavoittamiseen liittyvät osapuolet.....	34
3.3 Alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen olojen kuvailua.....	38
4 METODOLOGISET RATKAISUT JA AINEISTON ESITTELY.....	41
5 AINEISTOANALYYSI.....	46
5.1 Oma rooli lapsen auttajana.....	46
5.1.1 Tavoitteet roolin kuvaajina.....	46
5.1.2 Oman ammattirooliin liittyvät haasteet.....	49
5.2 Vanhemman rooli lapsen auttamisen kannalta.....	52
5.2.1 Vanhempi lapsen avuntarpeen aiheuttajana.....	52
5.2.2 Vanhempi lapsen auttamisen helpottajana ja vaikeuttajana.....	55
5.2.3 Vanhemman roolin hetkellinen riistäminen.....	58
5.3 Lapsen rooli auttamisessa.....	59
5.3.1 Lapsen rooli tiedontuotannossa ja päätöksenteossa passiivinen.....	59
5.3.2 Lapsen rooli tiedon vastaanottajana.....	62
5.3.2 Lapsen pääseminen lastensuojelun piiriin.....	63
5.4. Päihdetyöntekijöiden rooli lapsen auttamisen kannalta.....	65
5.4.1 Kahdensuuntainen rooli.....	66
5.4.2 Yhdensuuntainen rooli.....	63
6 KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	69
7 POHDINTA.....	79
8 LÄHTEET.....	83
9 LIITE.....	87

1. JOHDANTO

Tutkimuksessani tarkastelen lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamisesta. Päihdeongelmaisen vanhemman tai vanhempien kanssa elävän lapsen halusin tuoda esille ilmiön yleisyyden vuoksi. Lapsen kärsimä pahoinvointi vanhemman liiallisesta alkoholin käytöstä johtuen on kiistatonta (mm.Holmila ym. 2008, Cleaver ym. 2007, Itäpuisto 2005, Hakkarainen 2010). Tämän vuoksi halusin keskittyä heidän auttamisensa mahdollisuuksiin. Nostan keskiöön lastensuojelutyöntekijöiden kokemukset lasten auttamisesta, koska juuri heidät on määritelty lasten omaksi työntekijäksi. On ensisijaisen tärkeää, että kun lapsi lopulta pääsee tukiverkoston piiriin, pystyy hänelle nimetty työntekijä auttamaan häntä tehokkaasti.

Ongelman yleisyys on huomattava. Vanhempien päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen kokeminen on pysynyt kymmenessä vuodessa melko samanlaisena. Joka kymmenes suomalainen on kasvanut kodissa, jossa liiallinen alkoholin käyttö tai muu vanhemman päihdeongelma on aiheuttanut myös hänelle haittaa. Suomessa on noin miljoona alaikäistä, tämä tarkoittaa karkeasti noin 100 000 vanhempien liiallisesta alkoholinkäytöstä kärsivää lasta. (Raitasalo 2010, 167.) Arviolta tilanteita, jolloin aikuiset ovat selkeästi humalassa¹ lasten läsnä ollessa, on vuosittain noin 2,2 miljoona ja tämäkin luku on luultavasti alakanttiin arvioitu (Raitasalo 2010, 174). Jopa reilu kolmannes (32 %) leikki-ikäisten lasten isistä on alkoholin riskikäyttäjiä² (Halme 2009, 76). Lapset, jotka joutuvat todistamaan vanhemman runsastakin alkoholinkäyttöä eivät siis ole erityistapauksia. Itäpuisto toteaaakin alkoholiongelmisten vanhempien kanssa elettyä lapsuutta tutkivassa väitöskirjassaan, että verrattuna ilmiön yleisyyteen tutkimustietoa on aiheesta yllättävän vähän. (Itäpuisto 2005, 11)

Vanhemman ongelmaksi muodostunut alkoholinkäyttö on haitallista lapselle. Lapset voivat pahoin kärsien usein pelosta, ahdistuksesta ja väkivallasta. (Hakkarainen 2010, 7, Itäpuisto 2005, 86–89, Pakkanen 2009, 22, 26, Holmila ym. 2008, Cleaver ym. 2007, 37-40). Cleaverin ym. (2007) 37 tapauskertomuksen pohjalta maalaama kuva lasten olosuhteista päihdeperheessä näyttää melko lohduttomana. Kolmasosalla lapsista on vakavia kehityksellisiä tarpeita joihin ei pystytä vastaamaan, puolella on vanhemmat, joilla on vakavia vaikeuksia kohdata lastensa tarpeet, ja kahdella kolmasosalla lapsista on vakavia

¹ Selkeällä humalalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, kun veren alkoholipitoisuus ylittää yhden promillen.

² Riskikäyttäjällä alkoholin käyttöön liittyy terveydellisiä ja sosiaalisia riskejä.

ongelma muissa perhe- ja ympäristötekijöissä. Moniongelmaisiksi on määritelty ne, joilla on vakavia ongelmia kaikilla näillä kolmella osa-alueella. Vanhemmuudessa puutteita, kehityksellisiin tarpeisiin vastaamisessa puutteita ja perhe ja ympäristötekijöissä on vakavia puutteita. Noin viidesosa tapauksista kuului tähän ryhmään. (Clever ym. 2007, 37–40.)

Ilmiö on yleinen myös lastensuojelussa, vaikka sinne päätyneet tapaukset edustavatkin vain jäävuoren huippua. Vanhemman päihdeongelmat nousevat esiin yhtenä yleisimmistä syistä, sekä lastensuojeluasiakkuuden viriämiselle, että huostaanotolle. (Kataja 2012, 92, Hiitola, Heinonen 2009, 49–52.) Yksittäisistä ongelmatekijöistä yleisimmiksi nousevat vanhempien päihdeongelmat, sekä kyvyttömyys vanhemmuudessa (Kataja 2012, 92). Terveiden ja Hyvinvoinnin laitoksen huostaanottojen oikeudellista päätöksentekoa kuvailevassa raportissa todetaan alkoholin käytön ja päihteiden käytön olevan suurimmat yksittäiset syyperusteet huostaanotoille. 303 tapauksesta 63 % on syynä käytetty väkivaltaa, 63% päihteidenkäyttöä ja 57% vanhempien mielenterveysongelmia. (Hiitola, Heinonen 2009, 49–52.) Tampereella tehdystä paikallistutkimuksessa taas todettiin, että asiakkuuden alkaessa avohuollossa joka kolmannen lapsen vanhempi väärinkäytti päihteitä ja huostaan otettaessa joka toisen (Heino 2013, 50).

Lastensuojelun tila on myös puhututtanut paljon mediassa, muun muassa valitettavasta kuoleman tapaukseen johtuen.³ Lastensuojelun resurssipulaan on havahduttu todellisena auttamisen esteenä, joka saa herkässä ympäristössä toimivat työntekijät hätää kärsimään (mm. Hanhinen, Rintala 2012, Kananoja ym. 2013). Tässä työssä halusin antaa mahdollisuuden lastensuojelutyöntekijöille kertoa oman kokemuksensa sekä vallitsevasta tilanteesta, että työhönsä liittyvistä haasteista, kun kysymyksessä on yksi yleisin tapaustyyppi lastensuojelussa, alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttaminen.

Tutkimuskysymykseni on se, kuinka lastensuojelutyöntekijät kokevat alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamisen. Tutkin auttamista nimenomaan lastensuojeluinstituution kontekstissa. Tarkastelen auttamiseen liittyviä kokemuksia sen kautta millaisia merkityksiä lastensuojelutyöntekijät antavat lastensuojeluinstituutioon liittyville eri rooleille, joita ovat työntekijän oma ammattirooli, vanhemman rooli, lapsen rooli, sekä päihdetyöntekijän rooli.

³ HS 16/11/2013: Kahdeksan vuotiaan murhasta tulossa lisätutkinta. Saatavilla(online): <http://www.hs.fi/kotimaa/Kahdeksanvuotiaan+murhasta+lis%C3%A4tutkinta/a1384511710629>. Luettu 08.12.2013.

HS 17/10/2013: Tytön kuolema havahdutti uudistuksiin. Saatavilla(online): <http://www.hs.fi/kotimaa/Tyt%C3%B6n+kuolema+havahdutti+uudistuksiin/a1381948074729>. Luettu 08.12.2013.

Selvittämällä lasten auttamisen kannalta avainasemassa olevien henkilöiden kokemuksia pyrin osoittamaan lastensuojeluinstituutiossa esiintyviä kehittämiskohtia, jotta vanhemman päihdeongelmasta kärsiviä lapsia pystyttäisiin auttamaan tehokkaammin, sekä ymmärtämään alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamisen ilmiötä. Aineistonani ovat itse keräämäni seitsemän (7) lastensuojelutyöntekijän haastattelut.

Tutkimukseni lähestymistapa kokemuksiin on fenomenologinen. Kokemusten oletetaan muotoutuvan merkityksistä ja merkitysten olevan yhteisöllisesti muotoutuneita (Laine 2001, 26, 28). Tutkin siis lastensuojelutyöntekijöiden omille kokemuksilleen antamia merkityksiä ja oletan näiden merkitysten heijastelevan lastensuojelutyöntekijöiden yleisiä merkitysrakenteita. Tutkimustani ohjaavana paradigmana on sosiaalinen konstruktionismi, ja tämän paradigman sisällä teen tutkimuskohteeseen liittyvät oletukset. Tutkimus-kohteenani ovat siis lastensuojelutyöntekijöiden merkitykset ja kokemukset, joiden kuvaamisen apuna käytän roolin käsitettä. Roolit ovat tietyssä toiminnan viitekehyksessä määrittäneitä toiminnan tyyppejä (Berger, Luckmann 1994, 86). Tutkimuskohteenani siis ovat lastensuojelutyöntekijöiden kokemukset sosiaalisesti rakentuneina objekteina, sekä näiden kokemusten perusteella löytyvät sosiaalisesti rakentuneet ideat lapsen auttamiseen liittyvistä eri rooleista.

Aineiston analyysissä käytin sisällönanalyysiä. Ennakolta olin jo päättänyt analyysiä ohjaavat jaottelut eri rooleista, mutta näiden roolien sisällöt määräytyivät aineistosta. Luokittelin aineiston omalle ammattiroolille annettuihin merkityksiin, lapsen roolille annettuihin merkityksiin, vanhemman roolille annettuihin merkityksiin ja päihdetyöntekijän roolille annettuihin merkityksiin. Oma ammattiroolia, kuvataan tässä tutkimuksessa tavoitteiden kautta. Jokaisesta roolista nostetaan esiin myös rooliin liittyviä rajoituksia. Lisäksi käsitellään hiukan muita auttamiseen liittyviä rooleja, sen kautta mikä vaikutus niillä on lapsen avun piiriin pääsemisen kannalta.

Lähden tutkielmassani liikkeelle tieteenfilosofisesta pohjasta ja teoreettisen viitekehyksen määrittelystä, jonka jälkeen siirryn katsaukseen aiemmasta aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta. Tarkastelen lastensuojelutyöhön ja sen rajoituksiin liittyvää tutkimusta, auttamisen eri osapuoliin liittyvää tutkimusta ja lopuksi vielä tarkastelen aiempaa tutkimusta lapsen oloista eletessä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa.

Aiemman tutkimuksen esittelyn jälkeen esittelen tarkemmin oman aineistoni ja perustelen metodologiset ratkaisuni. Analyysiosiossa käsittelen eri rooleille annetut merkitykset

erikseen. Aloitan lastensuojelutyöntekijöiden omalle roolille annetuista merkityksistä, siirryn lapsien ja vanhempien roolille annettuihin merkityksiin ja lopulta päihdetyöntekijöiden roolille annettujen merkitysten käsittelyyn. Lopuksi vielä käyn keskustelua aiemman tutkimuksen kanssa ja vedän lopulliset johtopäätökset.

2. TIETEENFILOSOFINEN LÄHESTYMINEN JA TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Fenomenologinen lähestyminen tutkittavaan ilmiöön

Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia, ja kokemus käsitetään kokemuksellisena suhteena maailmaan jossa ihminen elää. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta oman elämänsä todellisuuteen, eikä ihmistä voida ymmärtää irrallaan tuosta suhteesta. Lastensuojelutyöntekijä ymmärretään siis suhteessa heidän kokemusmaailmaansa, lastensuojeluinstituutioon, kollegoihin ja asiakkaisiin. Merkitysten tutkimisen mielekkyys perustuu intentionaalisuuden oletukseen eli kaiken oletetaan merkitsevän jotain. Kokemus muotoutuu merkityksistä ja nuo merkitykset ovat fenomenologian oikea tutkimuskohde. (Laine 2001, 26–27.) Lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien lasten auttamisesta tutkin siis työntekijöiden sille antamien merkitysten kautta.

Merkitysteoria sisältää myös ajatuksen, että ihmisyyksilö on perustaltaan yhteisöllinen, joten merkitykset ovat yhteisössä tuotettuja. Ajatuksena on että tutkittavat ovat osa jonkun yhteisön merkitysrakenteita, joten oletuksenani on, että haastattelemieni lastensuojelutyöntekijöiden työlleen antamat merkitykset lasten auttamisen kannalta heijastelevat suuremman yhteisön merkitysrakenteita. Tutkittavat ihmiset ovat osa jotain merkitysten perinnettä, minkä vuoksi jokaisen yksilön kokemus paljastaa myös jotain yleistä. Toisaalta jokainen on erilainen yksilö, ihmisessä on kiinnostavaa myös ainutlaatuisuus. Yksilön erilaisuudella ajatellaan myös olevan merkitystä, eikä kukaan myöskään toimi täysin säännönmukaisesti. (Laine 2001, 28.)

Fenomenologisessa tutkimuksessa on usein myös hermeneuttinen ulottuvuus. Hermeneutiikka tarkoittaa teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. (Laine 2001, 30, 31.) Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa sitä, että aineisto on koottu haastatteluista, jotka puolestaan koostuvat erilaisista ilmaisuista. Ilmaisut ovat haastateltavien sanallisia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. Näissä sanallisissa kuvauksissa on merkityksiä, joita pyritään tässä tutkimuksessa tulkitsemaan. Arkielämässämme toimimme esiyymmärryksen varassa. Tutkimuksen tekemisen yhteydessä sitä voidaan ajatella jonkinlaisena ymmärryksenä tutkittavasta asiasta. Eli haastateltava kuvaa hänelle mahdollisimman luontevasti omia kokemuksiaan ja niihin liittyvää ymmärrystä. Tutkija tematisoi, käsitteellistää ja reflektoi

näitä merkityksiä. Jonkinlainen esituttuus on edellytys ymmärtää merkkejä. (Laine 2001, 30, 31.)

Tutkimukseen kuuluu kriittisyys ja refleksiivisyys omaa tulkintaa kohtaan. Refleksiivisyydellä pitää pyrkiä mahdollisimman suureen tietoisuuteen omista lähtökohdista. Tutkimus alkaa spontaanin ymmärryksen kyseenalaistamisella. Etsimme toisen ihmisen suhtautumista ja ymmärrystä johonkin asiaan, emmekä voi tavoittaa sitä ellemmme pääse edes jollain tasolla irti ennakkoluuloistamme. Erityisen merkittävää on tutkimuskohdetta ennakolta selittävien mallien tiedostaminen. Tutkimusta ei aseteta ennalta ohjaamaan mitään teoreettista mallia, vaikka fenomenologinenkaan tutkimus ei ala tyhjästä. Fenomenologisen tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia ovat esimerkiksi käsitys ihmisistä, käsitys kokemuksesta ja merkityksestä. Tietyt paradigmat siis ohjaavat myös fenomenologista tutkimusta. (Laine 2001, 33.) Tutkimustani ohjaava paradigma on sosiaalinen konstruktionismi, jonka perusoletuksia käyn läpi seuraavassa kappaleessa. Tutkimustani ohjaavat toki myös oma ennakkokäsitykseni tutkittavasta ilmiöstä, jonka olen muodostanut aiempiin tutkimuksiin tutustumalla ja eri medioita seuraamalla, sekä tietenkin yhteiskunnallinen tietovaranto, jonka olen elämäni aikana lastensuojelusta hankkinut. Näitä lähtökohtia reflektoiden lähdin muodostamaan tutkimuskysymystä, tekemään haastatteluita ja lopulta analysoimaan valmista aineistoa.

2.2 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimusta ohjaavana paradigmana

Vaikka alkoholiiongelmaisen vanhemman lasten auttamiselle annetut merkitykset ovat työntekijöiden subjektiivisia merkityksiä, oletuksena on kuitenkin, että nämä merkitykset ovat osa jotain laajempaa merkitysjärjestelmää, tässä tapauksessa lastensuojelutyöntekijöiden merkitysjärjestelmää. Näiden merkitysten oletan olevan sosiaalisesti rakentuneita. Tutkimukseni tarkempi teoreettinen viitekehys löytyy sosiaalisesta konstruktionismista ja apukäsitteenä toimii roolin käsite. Roolilla tarkoitan tässä tutkimuksessa Bergerin ja Luckmannin (1994, 86) mukaista määrittelyä, jossa roolista tietyssä toiminnan viitekehyksessä vakiintuneena toiminnan tyyppinä.

Sosiaalisen konstruktionismin mukaan ihmiset tuottavat arkitodellisuutta toiminnallaan ja ajattelullaan. Ihmisten ja yhteiskunnan välillä on jatkuva vuorovaikutussuhde, jossa ihmiset toisalta tuottavat yhdessä todellisuutta ja toisalta se millainen todellisuus on muovaa

yksilön toimintaa. Tieto yhteiskunnasta voi olla totta kahdessa eri merkityksessä. Toisaalta tämä tieto voi olla totta *toteamisena* eli objektivoituneen sosiaalisen todellisuuden sisäistämisenä ja toisaalta *toteutumisenä* eli sosiaalisen todellisuuden jatkuvana tuottamisena. (Berger, Luckmann 1994, 30, 79–80.)

Jokapäiväisen elämän sosiaalinen todellisuus on rakentunut tiettyihin tilanteisiin ja ihmisiin liittyvien tyyppitysten perusteella. Tiedostamme ihmisen osaksi tiettyä tyyppiä ja tietynlaisiin tilanteisiin liittyvät vuorovaikutustavat ovat vakiintuneet. Kieli puolestaan toimii merkkijärjestelmänä, joka antaa mahdollisuuden objektivoida subjektiivisia kokemuksia. Kielellisistä objektivoitumisista tulee osa yhteistä tietovarantoa. Näin esimerkiksi tiettyyn ammattiin liitetyt tyyppitykset ja kielellistetyt toimintamallit voivat siirtyä sukupolvelta toiselle. Sosiaalinen tietovaranto sisältää tiedon asemasta ja sen rajoituksista, sekä mahdollistaa yksilöiden yhteiskunnallisen paikantamisen ja heidän asianmukaisen käsittelyn. (Berger, Luckmann 1994, 41–44, 48, 52.) Lastensuojelutyöntekijät siis jakavat tietyn sosiaalisen tietovarannon alkoholiongelmaisten lasten auttamiseen liittyen.

Inhimillinen toiminta ulkoistetaan totunnaistumisen ja institutionalisoitumisen kautta, ja sisäistetään jälleen uusien sukupolvien myötä. (Berger, Luckmann 1994) Laajemmin ajateltuna ihminen, subjektiivisesti ja objektiivisesti tunnistettavana identiteettinä, määräytyy sosiaalisesti tietyssä kulttuurisessa kontekstissa (Berger, Luckmann 1994, 65). Todellisuuden ja tiedon sosiaalinen rakentuminen tyyppitysten, kielellisen objektivoinnin ja sosialisoinnin kautta on selkeästi käsitettävissä oleva tiedon sosiologinen teoria. Yleisenä teoriana se jää väljäksi pohjaksi tutkimukselle.

On tärkeää kysyä, mikä on tarkalleen ottaen se, jonka ajattelemme olevan sosiaalisesti rakentunutta (Hacking 2009, 24). Tässä tutkimuksessa sosiaalisesti rakentunutta oletan olevan merkitykset, joita erilaisille auttamisessa mukana oleville rooleille annetaan. Roolit ovat tulosta vuorovaikutuksesta sekä lastensuojelutyöntekijöiden kesken, että muiden eri roolien kanssa. Ei ole olemassa lastensuojelutyöntekijää ja hänen työlleen antamia merkityksiä, ilman sosiaalisuutta.

Hackingin (2009, 40, 42) mukaan kolmenlaiset asiat ovat sosiaalisesti rakentuneita: objektit, ideat, ja kohotussanat. Objektit ovat asioita, jotka ovat maailmassa yksinkertaisessa merkityksessä, esimerkiksi ihmiset (esimerkiksi lapset) ja tilat (esimerkiksi lapsuus ja vanhemmuus). Ideat taas ovat käsitteitä, käsityksiä, uskomuksia, ja asenteita jotakin kohtaan. Ne voivat olla myös teorioita, ryhmiä, luokittelutapoja ja luokkia. Kohotussanat ovat sanoja,

joita käytetään jonkin maailmaa koskevan asian sanomiseen tai sen sanomiseen mitä ajattelemme maailmasta, esimerkiksi totuus, tosiasiat tai tieto.

Sosiaalisen rakentumisen ilmiö ei ole yksinkertainen, aivan kuten inhimillinen toimintakaan ei ole yksinkertaista. Sosiaalisen rakentumisen tasoja yhden ilmiön sisällä on lukuisia. Objektit ja ideat vaikuttavat toisiinsa, ja tavat luokitella ihmisiä vaikuttavat luokiteltuihin ihmisiin (Hacking 2009, 53). Tutkimuskohteenani ovat lastensuojelutyöntekijöiden kokemukset, ja näiden kokemusten sisältä pyrin havaitsemaan sosiaalisesti rakentuneita ideoita lasten auttamiseen liittyvistä eri rooleista.

Luokittelun tavat ovat vuorovaikutuksessa luokiteltavien ihmisten kanssa. Ihmiset ehkä kokevat kuuluvansa tiettyyn luokkaan, tai eivät koe niin. Lisäksi luokitukset eivät ole olemassa vain kielessä, vaan myös instituutioissa ja käytännöissä, sekä materiaalisissa vuorovaikutussuhteissa esineiden ja muiden ihmisten kanssa. (Hacking 2009, 53–54.) Ehkä myös tutkimustulokseni vaikuttavat sosiaalisesti konstruoituihin ideoihin rooleista ja näissä eri rooleissa toimivat ihmiset taas voivat joko kokea kuuluvansa luokituksiin tai kokea olevansa niiden ulkopuolella, mikä taas muokkaa heidän kokemuksiaan ja käytöstään. Näin todellisuus muokkautuu jatkuvan vuorovaikutuksen kautta.

Institutionalisoitumista voidaan havaita alkeismuodossaan jokaisessa sosiaalisessa tapahtumasarjassa. Yksinkertaistettuna henkilö A liittyy motiiveja henkilön B:n toimiin ja toimien toistuessa tyypittelee myös motiivit toistuviksi. Kun henkilö B tekee samankaltaista tyypittelyä henkilön A toiminnalle, kyseessä on vastavuoroinen tyypittely, josta syntyy käyttäytymiskaavoja. A ja B omaksuvat tietyt roolit ja näin heidän toiminnastaan tulee ennakoitavaa. (Berger, Luckmann, 1994, 69)

Institutionalisoituminen on siis sitä, kun eri toimijatyypit osallistuvat vastavuoroiseen totunnaistuneen toiminnan tyypittelyyn. Toimintojen tyypitykset ovat jaettuja ja tietyn yhteiskuntaryhmän jäsenten omaksuttavissa. Instituutiossa tyyppiin x lukeutuvan toiminnan suorittaa tyyppiin x lukeutuva toimija eli instituutiot tyypittävät yksittäisiä toimijoita tai toimintoja. Ne säätelevät inhimillistä toimintaa asettamalla sille tiettyjä käyttäytymismalleja. (Berger, Luckmann 1994, 63, 65- 67.) Kun jokin käytäntö on institutionalisoitunut, sitä aletaan pitää itsestäänselvyytenä. Teemme oletuksia, että jokin asia on aina ollutkin niin. Opimme pitämään selviönä suurta osaa siitä, mitä ympärillämme tapahtuu ja luomme toimintarutiineita. (Alasuutari 2007, 30)

Totunnaistumisesta syntyy siis rutiini ja rutiinista voi kehittyessään syntyä instituutio. Kaikki inhimillinen toiminta puolestaan voi totunnaistua, mikä voidaan ajatella psykologisesti helpottavana rajoittaessaan valinnan mahdollisuuksia. Yhteiskuntajärjestys syntyy ihmisen jatkuvassa itsensä ulkoistamisen prosessissa. Ulkoistaminen tapahtuu totunnaistumisen ja institutionalisoitumisen kautta. (Berger, Luckmann 1994, 65–66.) Instituutioista tulee historiallisuuden myötä myös objektivoituneita, jonka myötä ihminen kokee sosiaalisesti tuotetun maailman ulkoisena ja objektiivisena, mutta suhde ihmisen ja sosiaalisen maailman välillä säilyy dialektisenä (Berger, Luckmann, 1994, 72- 74).

Työnjaon kehittyessä syntyy yksittäisiä tietovarantoja jotka liittyvät tiettyihin toiminnan muotoihin, ja sitä kuvaamaan kehittyi erityinen sanavarasto ja kokoelma ohjeita jotka toimivat jo itsessään kontrolloivana voimana. Tämä tietovaranto toimii instituution objektiivisena kuvauksena. Tietovaranto välitetään seuraavalle sukupolvelle, joka omaksuu sen objektiivisena totuutena ja sisäistää sen subjektiivisena todellisuutena. Tämä muovaa yksilöä niin, että se tuottaa tietyyntyyppisen henkilön, jolla on identiteetti koskien tätä instituutiota. Oleminen osana tätä tiettyä instituutiota merkitsee tämän kyseisen instituution tietovarannon määrittämässä ja kontrolloimassa sosiaalisessa maailmassa. (Berger, Luckmann 1994, 80–86) Instituutioon sisältyvä tieto tekee käyttäytymisestä ennustettavaa. Tämä tieto on sosiaalisesti objektivoitunut tiedoksi, jonka kautta sosiaalisen maailman objektivoituneet rakenteet sisäistyvät yksilön tietoisuuteen. (Berger, Luckmann 1994, 79 - 80.)

Roolit ovat siis tiettyssä toiminnan viitekehyksessä vakiinnutettuja toiminnan tyyppisiä. (Berger, Luckmann 1994, 86.) Instituutioissa vakiintuneet toimintakäytännöt luovat toiminnalle sääntöjä, joita pidetään itsestään selvänä. Ei ole kuitenkaan kysymys siitä, että ihmiset sokeasti todentaisivat heille rajattua roolia, vaan he usein pyrkivät käyttämään mahdollisuuksiaan parhaalla mahdollisella tavalla tiettyssä institutionaalisissa oloissa ja voivat jopa rikkoa sääntöjä. (Alasuurtari 2007, 128–129.)

Instituutiot sisältyvät yksilön kokemukseen juuri roolien avulla. Roolit on objektivoitu kielellisesti ja esittämällä tiettyä roolia yksilö osallistuu sosiaalisen maailman rakentamiseen. Roolin sisäistämisen myötä, tietystä sosiaalisesta viitekehyksestä tulee yksilölle todellinen. Tyyppittely puolestaan edellyttää, että toiminnot ovat kielellisesti objektivoituja eli niillä on jaettu merkitys. Viitekehyksellä tarkoitetaan tietyn toimijayhteisön objektivoitua tietovarantoa. (Berger, Luckmann 1994, 86, 87.) Eli tämän tutkimuksen viitekehysenä on

lastensuojelun työntekijöiden objektivoitunut tietovaranto. Oletan, että lastensuojelutyöntekijä roolina sisältää tiettyjä vakiintuneita toiminnan tyyppisiä, samoin kuin vakiintuneita vuorovaikuttamisen tapoja suhteessa muihin alkoholi-ongelmaisen vanhemman lapsen auttamiseen liittyviin rooleihin, sekä vakiintuneita tapoja määrittellä näitä rooleja.

Toiminnan kuluessa minä samaistuu toiminnan objektiiviseen mieleen: toimija kokee itsensä siinä objektiivisessa merkityskehyksessä, joka on sosiaalisesti liitetty kyseiseen toimintaan. Toimiessaan tietystä viitekehyksessä yksilö siis samaistuu sosiaalisesti objektivoituneisiin käyttäytymisen tyyppityksiin toiminnan kuluessa, mutta ottaa etäisyyttä niihin ajatelleensa toimintaansa jälkeenpäin. Toimivaa minää ja toimivia toisia ei samaisteta ainutkertaisiksi yksilöiksi vaan tyypeiksi. (Berger, Luckmann 1994, 86) Ei olisi järkevää tutkia vain lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia yksittäisten yksilöiden kohtaamisesta ja olettaa ettei näistä yksittäisistä ja ainutkertaisista kokemuksista olisi löydettävissä mitään tyyppityksiä.

Roolit edustavat instituutiojärjestelmää roolisuorituksen sekä instituutioituneen käyttäytymisjärjestelmän tasolla (Berger, Luckmann 1994, 88,89). Soveltaessani Bergerin ja Luckmannin (1994, 89) ajatusta tästä kahtiajaosta voidaan kuvailla lastensuojelutyöntekijän roolia seuraavasti. Eli edustaessaan lastensuojeluinstituutiota roolisuorituksen tasolla lastensuojelutyöntekijä ei toimi yksilönä vaan lastensuojelutyöntekijän roolissa. Tämän roolin koetuista merkityksistä olemme tutkimuksessa kiinnostuneita, emme lastensuojelutyöntekijöistä yksilöinä. Instituutioituneen käyttäytymisjärjestelmän tasolla tarkastellaan lastensuojelutyöntekijän suhdetta muihin lapsen auttamiseen liittyviin rooleihin, lastensuojeluasiakkaana olevan lapsen rooliin, vanhempien ja päihdetyöntekijöiden rooleihin. Näistä lukuisista rooleista muodostuu lastensuojeluinstituutio. Roolit käsitetään aina suhteessa muihin rooleihin.

Instituutio on olemassa vain toistuvan toteuttamisen kautta. Roolit mahdollistavat instituutioiden todellisen läsnäolon elävien yksilöiden kokemusmaailmassa. Instituutioita edustetaan myös symbolisilla representaatioilla eli erilaisilla kielellisillä objektivoitumilla, joiden monimutkaisuuden taso vaihtelee. Instituutioin edustaminen rooleissa on tärkein representaation muoto. (Berger, Luckmann 1994, 88-89.) Lastensuojeluinstituutiota edustavat esimerkiksi siihen liittyvä laki, siihen liittyvä termistö, sekä lastensuojeluinstituutiossa vallitsevat toimintakäytännöt.

3. AIKAISEMPI TUTKIMUS

3.1 Lastensuojelutyö

3.1.1 Lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia auttamistyöstä ja lastensuojeluinstituutiosta

Lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia auttamistyöstä kuvaavat yleisesti ottaen koettu tyytyväisyys työhön, mutta myös uupumus, sekä kovat vaatimukset (Mandell ym. 2013, 286, Zell 2006, 92, 93). Lastensuojelutyöntekijöitä haastatelleiden Mandellin ym.(2013, 386) mukaan, lastensuojelutyöntekijöiden työhön tyytyväisyys on yleisesti ottaen korkealla tasolla, vaikka myös emotionaalinen uupumus on yleistä. Noin 46% tutkimukseen osallistuneista vastaajista koki korkean tason työhön tyytyväisyyttä, 38% keskitason tyytyväisyyttä ja 11,4% matalan tason työhön tyytyväisyyttä. Noin yksitoista prosenttia vastaajista kokivat yhtäaikaisesti korkean tason emotionaalista stressiä, sekä korkean tason työhön tyytyväisyyttä. Noin 36% lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä koki korkean tason emotionaalista uupumusta, noin 33% keskitason uupumusta ja noin 31% vähäistä emotionaalista uupumusta. Samankaltaista näkemystä uupumuksesta nostaa esiin lastensuojelutyöntekijöiden näkemyksiä lastensuojelujärjestelmästä ja omasta työstään tutkinut Zell (2006, 92, 93), jonka mukaan omaa työtä luonnehdittaessa loppuun palaminen ja liialliset vaatimukset nousivat esiin yleisimpinä näkemyksinä.

Lastensuojelutyö on ristiriitojen sävyttämää. Toisaalta työntekijöiden tulee varmistaa, että vanhemmuutta tuetaan tarpeeksi, jotta he pystyvät pitämään huolta lapsistaan. Samalla lastensuojelutyöntekijät arvioivat onko tämä huolenpito ja tuki tarpeeksi lapsen hyvinvoinnin kannalta, sekä harkitsevat milloin väliintulo on tarpeen. Lapsen hyvinvointi tulee varmistaa, mutta samalla perheen asioihin sekaantuminen täytyisi pitää minimissä. (Christianssen, Anderssen 2010, 39.)

Mandell ym. (2013, 387, 388) mukaan tärkein vaativassa lastensuojelutyössä selviämiseen liittyvä tekijä on kokemus työn tyydyttävyydestä. Tärkeitä asioina työn tyydyttäväksi kokemisessa ovat päättäväisten, mutta joustavien rajojen säilyttäminen henkilökohtaisen

elämän ja työelämän välillä, usko tehtävän työn tärkeyteen, oman haavoittuvuuden tunteen sietäminen, sekä valmius tarvittaessa hakea henkilökohtaista tai ammatillista apua. Jotta työntekijät tulevat menestymään työssään heidän tulee olla kykeneviä arvostamaan pieniä positiivisia muutoksia lasten ja perheiden elämässä. Tärkeimmät tekijät, joilla tätä voidaan tukea, ovat jatkuva työnohjaus ja konsultaatio. Esimiesten tulisi lisäksi tukea kohtuullisia rajoja työ- ja yksityiselämänvälillä. Työntekijöitä pitäisi tukea hyväksymään oma rajallinen rooli asiakkaan elämässä, sekä tunnistamaan oman arvonsa työntekijänä.

Lastensuojelutyöntekijän ammatissa jaksamiseen ja lastensuojelussa tehtävän työuran pituuteen vaikuttaa olennaisesti myös työntekijän alkuperäinen motivaatio alalle (Mandell ym. 2013, 391, Burns, 2001, 520, 528–530). Moni työntekijä näkee lastensuojelun vain portaana seuraavaan vaiheeseen uralla ja paikkana, jossa kehittää ammatillista osaamistaan, mikä johtaa suureen vaihtuvuuteen. Jotkut jopa näkevät lastensuojelutyön pakollisena pahana, ennen ”parempiin” töihin pääsemistä. (Mandell 2013, 391.)

Tätä tukee Pohjois-Irlannissa sosiaalityöntekijöiden kokemuksia haastatteluiden perusteella tutkinut Burns (2001, 520, 528–530). Tutkimuksessa todetaan lastensuojelutyöntekijöiden suuren vaihtuvuuden syiksi organisaatiolta saadun vähäisen tuen, liian vähäisen sosiaalisen kanssakäymisen kollegoiden kanssa, sekä epäselvät käsitykset omista urakehitysmahdollisuuksista. Noin puolet lastensuojelutyöntekijöistä kertoi lastensuojelutyön ensisijaiseksi valinnakseen, osa kertoi lastensuojelutyön olevan porras johonkin parempaan ja osa taas yllättyi positiivisesti lastensuojelutyöstä, vaikka oli aluksi ajatellut sen olevan vain pakollinen välivaihe johonkin parempaan. Alkuperäisen motivaation omaan uraan liittyvien käsitysten lisäksi työssä pysymiseen vaikuttivat organisaatiolta saatu tuki, sekä kollegoiden kanssa käyty vuorovaikutus. Myös Chenot ym. (2006, 144) korostavat esimiehen ja organisaation tuen vaikutusta vaikutus työntekijöiden pysyvyyteen, ei pelkästään tietyissä lastensuojeluinstituutioissa vaan koko alalla.

Suurin tekijä työntekijöiden motivoimiseen on työtä edeltävä koulutus. Lastensuojelutyön opettamisen täytyy pitää sisällään lastensuojelupalveluiden hyödyllisyyden ja toimivuuden kriittistä tarkastelua, keskustelua vallasta ja etiikasta, arvoista, tavoitteista ja itsestä huolehtimisesta, jotta työntekijät ovat valmistautuneet kohtaamaan sen mitä työelämä mahdollisesti tuo tullessaan. (Mandell 2013, 391.)

Lastensuojelutyöntekijöiden käsitykset lastensuojelujärjestelmästä puolestaan heijastavat tyytymättömyyttä organisaatioon. Zellin (2006, 92, 93) tutkimuksessa useimmin esiintyneitä

näkemyksiä lastensuojelujärjestelmistä olivat seuraavat: systeemi ei vastaa lasten tarpeisiin, toimijoiden välinen yhteistyö ei toimi, byrokratia hidastaa työtä, biologisia vanhempia pitäisi tukea enemmän, asetetut tavoitteet eivät ole saavutettavissa, työtä hidastaa työntekijöiden vaihtuvuus ja systeemin koetaan olevan liian hellävarainen biologisia vanhempia kohtaan.

Omaa toimipaikkaan liittyvät käsitykset ovat jakautuneet. Toisaalta sen luonnehditaan tarjoavan tukea koulutusta, tukea esimiesten taholta ja olevan joustava ajan käytön suhteen. Toisaalta taas lähes yhtä useat kuvailevat omalla työpaikalla olevan liian vähän resursseja, tarjolla olevan liian vähän palveluita, liian vähän koulutusta työntekijöille, sekä puutteellisesti työtarvikkeita. Lisäksi hallinnon koettiin olevan välinpitämätön ja epäorganisoitunut, sekä kollegoiden epäammattimaisia ja epäpäteviä. Työntekijät eivät kokeneet saavansa positiivista palautetta tehtyään hyvää työtä. Sosiaalityöntekijät toivoivat parempaa koulutusta ja korkeampia palkkausstandardeja työntekijöille ja sijaisvanhemmille. Työtaakan vähenemistä toivottiin, samoin kuin budjettilisäyksiä, jotka mahdollistaisivat lasten kokonaisvaltaisen tukemisen. (Zell 2006, 96.) Seuraavaksi tutustutaan organisaation, erityisesti resursseihin liittyviin, rajoitteisiin.

3.1.2 Resurssipula ja epäyhtenäiset toimintakäytännöt rajoittavat auttamistyötä

Vanhemman alkoholiongelman varjossa elävän lapsen auttaminen lastensuojelussa vaatii tarpeeksi resursseja. Tutkimustieto lastensuojelun toimintamahdollisuuksista osoittaa resurssien niukkuuden hankaloittavan lastensuojelutyöntekijöiden toimintaa. Resurssipula kattaa pulan sekä palveluista, että henkilöstöstäkin. Perheitä ei tueta tarpeeksi kuntien taloudellisen tilanteen ja palveluiden pitkien jonojen takia. Yhdeksi vaikeimmin saatavilla olevaksi palveluksi nimetään juuri päihdepalvelut. Vähäisistä virkalisäyksistä, pätevien työntekijöiden puutteesta ja henkilöstön nopeasta vaihtuvuudesta johtuva henkilöstöresurssipula kuormittaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä ja estää lapsen kokonaisvaltaisen tukemisen. (Hanhinen, Rintala 2012, Kananoja ym. 2013, Hurtig 2003, 161.)

Resurssien puute vaikeuttaa työtä monin eri tavoin. Työntekijöiden vaihtuvuus vaikeuttaa asiakkaan asemaa, ja ehkäisevät palvelut eivät toimi halutulla tavalla. Oikeaan aikaan tarjolla olevia palveluita on liian vähän, mikä puolestaan johtaa helposti tilanteen kriisiin ajautumiseen. Lisäksi lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn pitäisi pystyä panostamaan aikaisempaa enemmän. (Kananoja ym. 2013, 11–12.) Hanhisen ja Rintalan (2012, 36, 48, 128–130) mukaan perheitä ei tueta riittävästi missään lastensuojeluprosessin vaiheessa, vaikka avohuollon tukitoimia on saatavilla kohtalaisesti. Pula koskee lähinnä yksittäisten saatavuutta, joista kaivatuimpina, sekä huonoiten saatavilla olevina mainitaan päihde- ja mielenterveyspalvelut. Sosiaalihuollon huono taloudellinen tilanne vaikeuttaa yksittäisenä suurimpana tekijänä eniten palveluiden saatavuutta.

Huomiota vaativat erityisesti pienistä liitoskunnista pakenevat palvelut. Päihdekuntoutusta voi olla tarjolla vain suurimmissa kaupungeissa ja näin ollen palveluun saattaa olla 40 kilometrin matka. Koko päivän kestävä kuntoutuskäynti vaatii asiakkaalta suurta motivaatiota. Huomioitavaa on myös se, ettei lastensuojelussa voida tehdä ratkaisuja palveluista, jotka kuuluvat muille sektoreille. Jonot ovatkin yksi suurimmista haittatekijöistä palveluiden toimivuudelle. Toisinaan lastensuojeluista pystytään tarjoamaan jotain muuta tukimuotoa jonossa odottavalle asiakkaalle, joskus taas voidaan vain toivoa, ettei tilanne odotusaikana pahene. (Hanhinen, Rintala 2012, 35, 36, 46)

Palveluiden saatavuuden lisäksi suuren ongelman lasten auttamiselle muodostaa sosiaalipalveluiden huutava henkilöstöresurssipula (Kananoja ym. 2013, 39). Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian esittämien suositusten mukaan, lasten-suojelun sosiaalityöntekijällä tulisi olla korkeintaan 30 perhettä hoidettavanaan yhtäaikaisesti, jotta tiivis tukityö ja arjen sujumisen seuraaminen ja arviointi mahdollistuu.⁴ Lastensuojelutyöntekijät itse pitäisivät sopivana asiakasmääränä kahdestakymmenestä viiteenkymmeneen lapseen yhtä työntekijää kohden (Kananoja ym. 2013, 39).

Lastensuojelun tuloksellisuustarkastus kertomuksen mukaan kymmenestä tarkastus-kunnasta vain kaksi täytti Talentian esittämät suositukset henkilöstömitoituksesta. Hanhinen ja Rintala (2012, 177) toteavat avohuollon sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärien liikkuvan 40 ja 86 asiakkaan välillä. Kananoja ym.(2013, 12–13) mukaan yhdellä avohuollossa toimivalla lastensuojelutyöntekijällä oli keskimäärin 76 lasta asiakkaanaan, ja vain kolmasosa

⁴ Talentian linjaukset sosiaalihuollon henkilöstön mitoittamisesta. (online) Saatavilla [www-muodossa: http://www.talentia.fi/files/87/Mitoituksen_linjaus.pdf](http://www.talentia.fi/files/87/Mitoituksen_linjaus.pdf). (Viitattu 05.12.2013)

työntekijöistä kertoi, että he pystyvät työskentelemään mielestään riittävästi lapsen kanssa selvitysvaiheessa. Avohuollossa vain 15% työntekijöistä koki omaavansa riittävästi aikaa lapselle. Vain joka neljännessä kunnassa oli tarpeeksi sosiaalityön henkilöstöä suhteessa tarpeisiin. Kokonaan hoitamatta sosiaalityöntekijöiden toimia lastensuojelussa oli 11%. Valtaosa työntekijöistä koki olevansa tyytymättömiä, sekä avohuollon, että ehkäisevän lastensuojelun henkilöstöresursseihin. (Kananoja ym. 2013, 12.)

Suurin osa sosiaalityöntekijöistä kannattaa vaatimuksia sitovien työntekijäkohtaisten asiakasmääränormien asettamisesta. Työnkuvan kuntakohtaisen vaihtelevuuden takia on kaikkia kuntia sitovien määritysten tekeminen vaativa tai jopa mahdoton tehtävä. Ratkaisuna voisi olla työn kuormitusta mittaava yhteinen menetelmä, jonka perusteella asiakasmäärät ja asiakkaiden tarpeet voitaisiin määritellä. Tällaiseen asiakkaiden luokitteluun perustuvaan henkilöstömitoitukseen ei kuitenkaan toistaiseksi ole kehitetty yhteneviä menetelmiä. (Kananoja ym. 2013, 39.)

Hanhinen ja Rintala (2012, 35, 179, 181) nimeävät resurssipulan ilmeiseksi syyksi vähäiset sosiaalityöntekijöiden virkalisäykset, mutta myös työntekijöiden suuren vaihtuvuuden, epäpätevät työntekijät, sekä työntekijöiden puutteen. Tarkastuskertomukseen haastatellut lastensuojelutyöntekijät arvelivat vaihtuvuuteen vaikuttavan kiireen, työn kuormittavuuden, palkkauksen suhteessa vastuuseen, työn vaikeuden, liiallisen työmäärän ja kokemattomien työntekijöiden uupumisen. Vaikka kunnissa olisikin sosiaalityöntekijöiden virkoja auki, ei niihin silti välttämättä tule yhtään hakemusta. Vain yhdessä viidesosassa tarkastuskuntia kaikki avohuollossa toimivat sosiaalityöntekijät olivat muodollisesti päteviä. Alueelliset erot pätevien työntekijöiden määrässä ovat suuret. Erityisesti pienten kuntien ongelmaksi nousee koulutettujen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puute. Kananoja ym. (2012, 3) toteavat heikkojen henkilöstöresurssien entisestään vahvistaneen lastensuojelun roolia kustannustehottomana ongelmien korjaajana. Mahdollisuudet tehokkaaseen ennalta ehkäisyyn ovat huonot, kun tapaukset joudutaan käsittelemään kiireellä, jolloin myös helposti turvaudutaan kalliisiin ratkaisuihin (Hanhinen, Rintala 2012, 181).

Lastensuojelun kuormittuneisuuden vähentämiseksi Kananoja ym. (2013, 65) ehdottavat perustason palveluiden lakien tiukentamista niin, että ehkäisevä lastensuojelu hoidettaisiin jo neuvolassa, varhaiskasvatuksessa tai koulussa ja lastensuojeluun ohjattaisiin vain erityishuomiota vaativat tapaukset. Lapsen edun toteutuminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa olisi myös taloudellisesti kannattavaa (Hanhinen, Rintala 2012, 9). Lisäksi

Kananoja ym.(2013, 55–58) ehdottavat seuraavia toimenpiteitä palvelurakenteeseen: Tuen kokonaisvaltaisuus ja jatkuvuus, yleisen tuen korostaminen, niin että tarve erityiseen tukeen vähentyy, uuden toimintamallin kehittäminen lapsiperheiden, lasten ja nuorten palveluihin, sekä sen toteuttaminen valtakunnallisena tutkimus- ja kehittämishankkeena. Lastensuojelun kehittämiseksi he lisäksi ehdottavat lastensuojelun järjestämisvastuun nostamista laajaksi perustason toiminnaksi, millä ei kuitenkaan tarkoiteta työn alueellista keskittämistä. Erikoistuneen tiedon ja osaamisen takaamiseksi he ehdottavat moniammatillisten osaamiskeskuksien luomista.

Kananoja ym. (2013, 64) nostavat esille myös tarpeen lastensuojelukäytäntöjen yhtenäistämiseen. Sekä työntekijät, että asiakkaat ovat väsyneet projekteihin, ja projektien hyvätkin tulokset harvoin leviävät projektikuntaa laajemmalle. Toimintakäytäntöjä tulisi yhdenmukaistaa, ottaen kuitenkin huomioon alueellisten olosuhteiden erilaisuuden. Myös arviointivälineisiin kaivataan yhdenmukaisuutta. Ottaen huomioon epäpätevien ja nopeasti vaihtuvien työntekijöiden määrän, on kattavasti käytettäviä ja luotettavia arviointivälineitä huolestuttavan vähän. Arviointivälineiden strukturoiminen mahdollistaisi myös työn arviointia ja seurantaa, sekä sen tuottaman tiedon hyödyntämistä. (Kananoja ym. 2013, 36)

3.1.3 Työorientaatio kuvaamassa auttamisen ideologiaa

Suomalaista lastensuojelua kuvaa parhaiten vanhempien näkökulmaa painottava perhekeskeinen ajattelu (Kanaoja ym. 2013, 6,7, Hanhinen, Rintala 2012, 128). Seuraavaksi tarkastelen muutamaa esimerkkiä vanhempi- ja perhekeskeisestä työotteesta, josta siirryn kohti lapsilähtöisyyttä, sen tarvetta ja mahdollisuuksia, sekä käsittelen tarkemmin lapsikeskeisyyttä osallisuuden käsitteen kautta. Tarkastelen työorientaatiota Hurtigin (2003) esittelemien työorientaatiotyypin mukaan.

Esimerkki vanhemman näkökulmaa painottavasta mallista löytyy Hurtigin (2003) lastensuojelun perhetyössä esiintyviä käytäntöjä tarkastelevasta tutkimuksesta. Hurtig (2003, 37–38) esittelee tihkuvan auttamisen mallin, jonka perusajatuksena on, että vanhemman hyötyessä, hyötyy myös lapsi. Lähtökohtana on, että lasta on tarkoituksenmukaisinta auttaa auttamalla vanhempia, koska lapsen avuntarve ja ongelmat ovat yhteydessä perheeseen ja vanhempiin. Läheissuhteiden merkitystä lapselle korostetaan. Läheissuhteiden korostus voi

äärimmillään johtaa siihen, että lapsi kestää huonoja oloja läheissuhteissa, kunhan vain häneltä ei riistetä näitä. Holmila ym. (2008, 426) mukaan yksi keskeinen ja vaikea kysymys vanhemman päihdeongelmasta kärsivän lapsen kohdalla onkin, milloin läheissuhteista koituu enemmän haittaa kuin hyötyä. Kun lapsi joutuu oman hyvinvointinsa kustannuksella odottamaan vanhemman saamaa apua, korostuu vanhemman ensisijainen auttaminen ja lapsen rooli jää passiiviseksi (Hurtig 2003, 38).

Hurtigin (2003, 150–153) nimeämä vuorovaikutusorientaatio on esimerkki työorientaatiosta, jossa vanhempiin rakentuvaa suhdetta ja sen ominaisuuksia korostetaan. Työntekijät perustelivat tätä orientaatiota muun muassa vanhempien sitoutumisella ja luottamuksen saavuttamisella, jonka nähdään työntoteuttamisen edellytyksenä. Lasten auttaminen on aikajärjestyksessä vanhempien kanssa tehtävän työskentelyn jälkeisessä asemassa. Tärkeintä on kokonaisuuden hahmottaminen ja suhteen edellytysten vaaliminen. Motiiveina tässä työorientaatioissa ovat lasten hyvinvoinnin tiivis yhteys vanhempiin. Tämä orientaatio, joka on erityisen herkkä vanhempien reaktioille ja kokemuksille voi tuottaa lapsen paikkaan näkymättömyyttä ja epäselvyyttä, sekä auttamistyöhön ajallista viivettä.

Työntekijät korostivat, Forsbergin (2000, 35–36) turvakodeissa tekemässä tutkimuksessa, että myös vanhempien kautta voidaan toteuttaa lapsikeskeistä työskentelyä. Työntekijät varovat ohittamasta äitiä lapselle merkityksellisenä aikuisena ja haluavat vanhemman suostumuksen lapsen yksilölliseen asiakkuuteen. Lapsen yksilöllistä auttamista pidetään hyödyttömänä, ellei jopa vahingollisena, ilman lapselle tärkeiden sosiaalisten suhteiden huomioon ottamista. Riippuvuus ja ihmissuhteisiin kuuluminen eivät ole este lapsen subjektiivuudelle. Riippuvuus muista ihmisistä nähdään suojaksi yksilöllisyydelle. Kaikki projektityöntekijät painottivat, ettei lasta voi auttaa ilman vanhemman suostumusta.

Hurtig (2003, 80–81) ei kiellä, ettei lapsi välttämättä tulisi autetuiksi aikuisten auttamisen tai kokonaisuuteen keskittymisen kautta. Se miten lapsen tarpeet tilanteessa havaitaan ja miten heidän hyötymisensä varmistetaan, vaativat kuitenkin kriittistä tarkastelua. Myös perhekeskeisissä orientaatioissa on vanhemman näkökulma korostunut. Käytännössä perheen tilanne määritellään usein aikuisjäsenten kanssa keskustelemalla ja silloin lapsen näkemykset tilanteesta jäävät tavoitteen asettamisessa kokonaan ulkopuolelle. Perhe näyttäytyy monessa kohtaa yhtenäisenä toimijana, jolla on yhtenäiset tavoitteet. Vanhemmat eivätkä lapset yksilöidy. Vanhempien toiveet edustavat kaikkien perheenjäsenten odotuksia. Vaikka vallalla on tarve ymmärtää niitä olosuhteista, missä lapsi elää perhesysteemin kautta, on monissa

maissa noussut tarve erityisesti lapsilähtöiselle näkökulmalle lastensuojelussa, jossa korostetaan lapsen yksilöllisiä tarpeita ja niihin vastaamista. (Hurtig 2003, 19–20.)

Lapsen asiakkuutta vahvistaviksi työorientaatioiksi Hurtig (2003, 154) nimeää lapsiorientaation ja suojeleorientaation. Lapsiorientaatiossa vuorovaikutusorientaatioon liitetään selkeä käsitys lasten auttamisesta, joka selkiyttää lapsen paikkaa työskentelyssä. Tässä työorientaatiossa suhteita vanhempiin pidetään tärkeinä, mutta keskiössä on työntekijän rooli lastensuojelullisena toimijana. Olennaisinta on herkkyys lapsikohtaiselle tiedolle, lapsen kokemuksille ja erillisyydelle. Tämä orientaatio jää kuitenkin konkreettisissa tilanteissa usein vuorovaikutusorientaation varjoon. Lapsiorientaation mukaan työskenteleville on yhteistä myönteisyys huostaanottotilanteisiin, tietoisuus lapsen oikeudesta hyvään elämään ja näkemys itsestä sen valvojana, sekä kyky eläytyä lasten tilanteisiin.

Suojeleorientaation erona lapsiorientaatioon on se, että lapsisensitiivinen asenne on kyetty muuttamaan konkreettisiksi toimenpiteiksi. Olennaista tässä orientaatioissa on kyky tarttua lasten läsnäoloon ja kommentteihin, sekä taito työskennellä lasten kanssa ja lasten hyväksi. Lapselle pystytään antamaan tilaisuus osallistumiseen vain kun tietoisuus lapsen kohtaamisesta ja sensitiivisyys lapsen hädälle on olemassa, sen jälkeen lapsi voi itse päättää miten haluaa osallistua, vaikeneeko vai haluaako kertoa omasta tilanteestaan. Jotta lasta pystytään auttamaan, tarvitaan herkkyyttä huomioida lapsen tarpeet, mutta myös kykyä muuttaa herkkyys toiminnaksi ja lasta huomioiviksi ratkaisuuksi. (Hurtig 2003, 155) Lapsen paikkaan positiivisesti vaikuttavat orientaatiot ovat satunnaisia ja toteutuvat vain osittain. Tämä kertoo siitä, että lasten suojeletohtävä on ammatillisena arvona perhetyössä ja ehkä jopa koko lastensuojelukentällä vuorovaikutus- ja suhdetyön arvoja epäselvempi. (Hurtig 2003, 157)

3.2 Auttamisen osapuolia

3.2.1 Lapsi ja vanhempi lastensuojelussa

Tässä osiossa tarkastelen ensin lapsen osallisuutta auttamistyössä, jonka jälkeen käsittelen vanhemman ja sosiaalityöntekijän välistä vuorovaikutusta, sekä sitä millaisia rajoja lastensuojelutyöntekijät vetävän vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen ja vanhemman käyttäytymiseen. Jo lastensuojelu sanana viittaa lapsen auttamiseen lapsen suojelemisen kautta. Lapsi esiintyy tällöin melko passiivisena suojelun kohteena, eikä niinkään aktiivisena toimijana. Lapsen osallisuudesta itseään koskevaan päätöksentekoon ja oikeudesta tietoon säädetään kuitenkin lastensuojelulaissa.⁵ Lapsen mielipide tulee hienovaraisesti selvittää häntä koskevissa asioissa, ellei se selkeästi vaaranna lapsen terveyttä tai ole muutoin ilmeisen tarpeetonta. Lapselle tulee myös antaa tietoa häntä koskevissa lastensuojeluasioissa. Myös lastenoikeuksien sopimuksen mukaan lapselle on taattava mahdollisuus ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa asioissa ja tulla kuulluksi.⁶

Lasten oikeuksia voidaan jaotella erilaisin perustein, käytän tässä Wynessin (2006, 207) jakoa lasten hyvinvointia koskeviin oikeuksiin ja itsemääräämisoikeuksiin. Hyvinvointia koskevat oikeudet koskevat sitä kuinka lasta saa tai pitää kohdella ja ne ovat usein lastenoikeuksista puhuttaessa keskiössä. Lapsen oikeuksiin kuuluvat koskemattomuus ja tarvittavat emotionaaliset, fyysiset sekä moraaliset resurssit. Jos vanhempi ei pysty tätä tarjoamaan, puuttuu ammattilainen herkästi tilanteeseen.

Hyvinvointia koskevat oikeudet liittyvät siihen tilanteeseen, joka lapsella on kotona eletessä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Työntekijöiden täytyy miettiä toteutuuko lapsen hyvinvointia koskevat oikeudet tällaisessa perheympäristössä. Itsemääräämisoikeus taas tulee mukaan kuvioon, kun lapsen tilannetta lähdetään selvittämään ja lapsen hyvinvointia koskevia päätöksiä aletaan pohtia.

Lapsen oikeuksiin liittyvä diskurssi sisältääkin dilemman siitä, miten taata lasten hyvinvointi kieltämättä heiltä oikeutta määrätä omista asioistaan (Landsdown 1994, 43, Wyness 2006,

⁵ Lastensuojelulaki 5§, 20§, ajantasainen 13.4.2007/417, saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa.fi) <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu: 09.12.2013.

⁶ Lastenoikeuksien sopimus 12 §, 60/1991, saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa.fi) <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#id1926222>. Viitattu: 09.12.2013

228). Osallisuuden yhtenä tärkeänä lapsen auttamiseen kuuluvana osa-alueena haluan nostaa esiin juuri tämän lapsen suojeluun ja osallisuuteen liittyvän kiinnostavan rajapinnan takia. Esimerkiksi alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elävän lapsen tapauksessa on helppo kuvitella, minkälainen tämä dilemma voisi käytännössä olla. Kärjistettynä esimerkkinä toimii tilanne, jossa vanhempi juo niin, että lastensuojelutyöntekijän mielestä lapsen hyvinvointi vaarantuu, mutta lapsi ei luultavasti silti halua eroon perheestään. Työntekijän on mietittävä, onko silloin tärkeämpää lapsen mielipide ja itsemääräämisoikeus vai aikuisen määrittelemä käsitys lapsen hyvinvoinnista.

Itsemääräämisoikeudet Wyness (2006) jaottelee esiintyviksi kahdella tavalla. Toisaalla ovat oikeudet, jotka ikään kuin vapauttavat lapsen lapsi-statuksesta antamalla tälle itsemääräämisoikeuden, toisaalla taas ovat oikeudet, jotka antavat lapsille vahvemman äänen. (Wyness 2006, 207–208.) Hyvinvointioikeuden ja itsemääräämisoikeuden mahdollisen ristiriidan ratkaisuksi tarjotaan lapsen asteittaista siirtymistä kohti itsemääräämisoikeutta. Lapsi ikään kuin ansaitsee itsenäisen toimijan statuksen. (Landsdown 1994, 43, Wyness 2006, 228.) Vaihtoehtoisena lähestymistapana Lansdown (1994, 43–44) pitää oletettua itsemääräämisoikeutta, jossa itsemääräämisoikeus on ensisijaisesti voimassa paitsi tilanteissa, joissa se on selkeästi lapsen edun vastaista.

Wynessin (2006, 217, 228, 236) mukaan nykyään vallitseva diskurssi ratkaisee asian kuitenkin niin, että huolenpito ja kontrolli tulevat ennen vapautumista. Lapsista tulee asteittain omista asioistaan päättäviä toimijoita. Antamalla lapsille samat oikeudet, kuin aikuisille asetetaan heidät samalla tasolle heitä hoitavan aikuisen kanssa, mikä voi johtaa aikuisen auktoriteetin ja lastenhoito vastuun vaarantumiseen. Jos lapsi saa äänensä kuuluviin saatetaan myös huomata, ettei lapsi edes kaipaa täyttä itsemääräämisoikeutta vaan nimenomaan aikuiselta rajoja ja auktoriteettia. Tärkeää ei ensisijassa ole se mitä lapset vaativat vaan se, että lapsilla on yleensäkin tila ja mahdollisuus tehdä näitä vaatimuksia.

Seuraavaksi tarkastelen miksi lapsen osallisuus on niin suuressa osassa lapsen auttamisen kannalta. Muukkonen (2009, 137–141) tiivistää lapsen osallisuuden hyödyt viiteen luokkaan. Ensinnäkin osallistumalla lapsi tulee kuulluksi ja voi vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapset ovat tyytymättömiä, jos he kokevat että heidän mielipidettään ei huomioida tai saada kuulluksi. Toiseksi sekä vanhempien, että lasten tieto kasvaa. Lapsen kuva omasta elämästään selkeytyy ja hän saa tietoja lastensuojelusta, omasta perheestään ja itsestään. Vanhemmat puolestaan

voivat saada sellaista tietoa lapselta, jota eivät ole saaneet aikaisemmin, sekä heidän käsityksensä lapsen ja perheen tilanteesta laajenee.

Kolmanneksi Muukkonen (2009, 137–141) mainitsee suojelun ja osallisuuden olevan toisiaan tukevia lastensuojeluelementtejä. Lapsen tarpeet nostetaan selkeästi yhdessä esille ja niitä työtetään vanhempien kanssa, jolloin suojelun edellytykset paranevat. Neljäntenä luokkana on voimavarojen esiintuominen ja käyttö. Perheen tilanteesta ja voimavaroista saadaan realistinen kuva, jolloin apua on mahdollista kohdentaa juuri lapsen tarpeita huomioon ottaen. Viidenneksi luokaksi nimetään yhteinen arviointi. Yhdessä arvioidessa lapsi jälleen prosessoi asiaa ja saa uusia ilmaisuja mielipiteilleen. Lisäksi lapsen osallistuminen tiedon tuotantoon myös antaa hänelle kokemuksen tärkeydestään ja kannustaa osallisuuteen myös jatkossa.

Lapsen todellistumista huumeperheen kuntoutuksen yhteydessä tutkinut Hyytinen (2009, 215–217, 225,226) puolestaan korostaa lasten osallisuuden hyödyissä lapsen omaa kokemuksellista puolta osallistumisesta. Lapsen rohkaiseminen osallisuuteen auttaa häntä kehittymään alistumisen ja sopeutumisen sijaan. Tavoitteena on, että lapsi pystyy kokemaan omanarvon tunnetta ja omaehtoista kehittymistä irrallaan vanhemman tilanteesta. Tärkeää ole vain tiedon välittäminen osapuolilta toisille, vaan tärkeää on myös että lapsi saa purkaa tunteitaan ja ajatuksiaan. Hyytisen tutkimus koskee nimenomaan kuntoutustilannetta, mutta on mielestäni sovellettavissa ainakin osittain lastensuojelutilanteisiin, joissa pyritään rohkaisemaan lasta ja vaikuttamaan positiivisesti lapsen tilanteeseen kotona vahvistamalla tämän omia sisäisiä voimavaroja.

Muukkonen korostaa osallisuuden tietoon olevan osallisuuden perusasia. Asiakkaana oleville lapsille tulisi kertoa syy miksi he ovat lastensuojelun asiakkaita. Vanhempien olisi hyvä osallistua syynmäärittämiseen ja sen kertomiseen lapselle yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. (Muukkonen 2009, 137.) Lapsen on tärkeää osallistua tiedontuotantoon myös, koska lapsi on oman elämänsä asiantuntija, eli hänellä on tietoa omasta elämästään, mitä kenelläkään muulla ei ole (Muukkonen 2009, 137, 139, Lahikainen 2001,31,33).

Lähes kuudensadan lapsen ja heidän vanhempansa haastatteluaineistoa tutkinut Lahikainen (2001, 31, 33) toteaa, että vaikka vanhemmat tuntevat lapsensa muita aikuisia paremmin, niin heidänkin yhteiset kokemuksensa lastensa kanssa kattavat lapsen elämää vain osittain. Vanhemmilta saatu tieto lapista voi olla harhaista ja vinoutunutta, vaikka kyseessä ei edes

olisi päihteitä runsaasti käyttävä vanhempi. Lapsen maailmankuva ja aikuisen käsitys siitä ovat erilaisia ja nämä erot eivät tule esille, ellei tietoa saada suoraan lapselta itseltään.

Lasten osallisuuden hyödyistä ja lain siihen velvoittavuudesta huolimatta se ei aina toteudu toivotulla tavalla, sillä pääasiallisena tietolähteenä käytetään useimmiten vanhempia (Muukkonen 2009, 137, 139, Lahikainen 2001,31,33). Lastensuojelutyöntekijöiden huostaanottopäätöksiä Norjassa tutkineet Christianssen ja Anderssen (2010, 38) pitivät vanhempiin keskittymistä yhtenä tärkeimmistä tutkimuksessa esiinnousseista asioista. 38 % Zellin (2006, 92, 93) tutkimukseen osallistuneista lastensuojelutyöntekijästä kertoi työtä tehdessään unohtavansa lapsen hyvinvoinnin keskiössä pitämisen tai työlleen asettamansa tavoitteet.

Lasten kokemukset ammatilaisen kohtaamisesta ovat usein huonoja. Mannerheimin Lastensuojelu Liiton Lasten ja Nuorten puhelimen vuosiraportin mukaan lapset kokevat ammatilaiselle puhumisen vaikeaksi, heiltä ei kysytä oikeita kysymyksiä, eikä heitä kohdata lämpimästi. Aikuinen vaikuttaa helposti kiireiseltä ja epäystävälliseltä. Vanhemman läsnä ollessa taas koettiin, että aikuisen sana painaa aina enemmän kuin nuoren oma. Myös ammatilaisten vaihtuvuus aiheuttaa luottamuspulaa. (Pajamäki ym. 2011, 13.) Lasten kokemusta alkoholiongelmasta on väheksytty. Monet kertojat ovat jo nuorena huomanneet vanhemman alkoholinkäytön ongelmallisuuden. Lasten huomiointikyky perheen ja kodin kontekstissa, sekä kyky tehdä johtopäätöksiä vanhemman alkoholinkäytöstä tulee huomioida. Lasten näkökulman saavuttamiseksi on tärkeää selvittää se minkä he kokevat häiritsevänä alkoholin käyttönä ja mitä muita ongelmia alkoholin käyttöön liittyy. (Itäpuisto 2005, 75.)

Hotari(2007) on haastatellut pro-gradu tutkielmassaan lastensuojelun asiakkaina olevia nuoria ja luettelee kuulluksi tulemisen ja osallisuuden estymiseen seuraavia syitä: ”... kiire, aikuisten vallankäyttö, aikuisten tiedon ylikorostuminen, lapsen tai nuoren tiedon väheksyminen, kyvyttömyys nähdä lasta yksilönä ja ihmisenä, työssä käytettyjen menetelmien luoma muuri asiakkaan ja ammatilaisten välille, ammatilaisten vaihtuminen, sukupolvien välinen kuilu, osallisuuden merkityksen väheksyminen, kuulemisen ymmärtäminen vain lakisäateisenä kuulemisena, lapsen epätietoisuus ammatilaisten tavoitteista, lapsen tai nuoren riepottelu viranomaiskäytännöstä toiseen sekä yhteistyön puute ammatilaisten ja lapsen tai nuoren välillä.” (Hotari 2007, 70–71.) Lapsen osallisuus voi estyä myös, koska lapsen voi olla vaikea puhua läheiseen ihmiseen liittyvistä peloista, niiden arkaluontoisuuden takia, toteaa Lahikainen. Lapsen täytyy luottaa aikuiseen, joka asiasta

kysyy, kestää mahdollista aiheen tuomaa ahdistusta ja osata muotoilla pelkonsa sanoiksi. (Lahikainen 2001, 30)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten puhelimen ja netin vuosiraportin mukaan nuorten kohdalla osallisuutta hankaloittaa nimenomaan ammattilaisiin luottaminen. He kokevat kohtaamiset ammattilaisten kanssa epämukaviksi ja virallisiksi, eivätkä usein ymmärrä ammattilaisen roolia, eikä sitä mitä he voisivat nuoren hyväksi tehdä. Raportissa mainittiin esimerkkinä, ettei nuori tiedä miksi hänestä on tehty lastensuojeluilmoitus ja mitä se tarkoittaa. Nuoret myös kokevat ammattilaiselle puhumisen vaikeaksi, heiltä ei kysytä oikeita kysymyksiä, eikä heitä kohdata lämpimästi. Aikuinen vaikuttaa helposti kiireiseltä ja epäystävälliseltä. Vanhemman läsnä ollessa taas koettiin, että aikuisen sana painaa aina enemmän kuin nuoren oma. Myös ammattilaisten vaihtuvuus aiheuttaa nuorten mukaan luottamuspulaa. (Pajamäki 2011, 13.) Toivoa antavaa on, että 28% Lasinen lapsuus kyselyyn vastanneista ammattilaisista kertoi lapsen itse ottaneen esille vanhemman häiritsevän alkoholin käytön. Tämä tulos puolestaan heijastaa lasten luottamusta ammattilaisia kohtaan. (Hakkarainen 2010, 6)

Osallisuutta voidaan edistää monin eri tavoin. Muukkonen nimeää kaksi osallisuuden tapaa, jossa toisessa lapsen osallisuutta rakentaa lapsen näkeminen, puheen pitäminen lapsen asioissa, vaikka lapsi ei olisi paikalla ja lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen havainnointi. Tämä osallisuuden tapa on nimeltään prosessiosallisuus, jossa keskeistä on tiedon välitys, ei niinkään tiedon käsittely. Toisessa osallisuuden tavassa, kohtaamisosallisuudessa, lapsen osallisuutta puolestaan rakentaa työntekijän ja lapsen välinen dialogi ja vuorovaikutus, heidän välilleen muodostunut suhde, joka rakentuu lapsen läsnäolon kautta. (Muukkonen 2009, 135, 137, 146)

Hotarin (2009, 71) aineistossa nousee esille nuorten toivomus sosiaalityöntekijän yksilöllisestä ja kokonaisvaltaisesta suhtautumisesta nuoreen. Nuorella on päällekkäin monia rooleja, joiden kanssa hän tasapainoilee ja sosiaalityöntekijöiden toivottiin ottavan tämän huomioon. Hurtig (2003, 123, 143) pitää lapsen fyysistä läsnäoloa tärkeämpänä puheen pitämistä lapsen asioissa ja konkreettisten ratkaisujen hakemista. Lapsen osallisuudesta puhuminen vanhempien kanssa ja osallisuuden muodosta päättäminen yhdessä, sekä lapsen että vanhempien kanssa, nostaa lapsen esille ja luo lapselle yksilöllisen, juuri hänelle sopivat tavan olla osallinen (Muukkonen 2009, 135).

Lapsen huomioon ottamisessa on olennaista huomioida lapsen erillisyys ja kokemusten yksilöllisyys. On tärkeää, että heiltä kysytään heidän omia kokemuksiaan ja ollaan kiinnostuneita heidän tavastaan hahmottaa omaa arkeaan. Lapsilla tulisi olla luonteva paikka ja heidän kuulemiseensa olisi oltava välineitä. Lapsista puhuminen ei saisi olla vain teknistä ja retorista vaan lapsille tulisi tarjota aito mahdollisuus tulla kuulluksi ja periaatteelliset tavoitteet täytyisi konkretisoida käytännön toimiksi. (Hurtig 2003, 91–92.)

Aika ja mahdollisuus luottamuksen rakentamiseen on nuorten mielestä tärkeää. Liian usein nuoret kuvailevat kiireisen ja painostavan ilmapiirin menevän heidän huomioonottamisensa edelle. (Hotari 2009, 127–128.) Luottamuksellisen suhteen syntyminen on lapsen auttamisen kannalta olennaista, mutta sitä vaikeuttavat usein lapsen aiemmat kokemukset epäluotettavista aikuisista. Usein lasta on myös kielletty kertomasta perheen asioista kenellekään. (Hyytinen 2009, 228)

Muukkonen (2009, 133) nostaa esille, että lapsen osallisuus on suunniteltava työn jokaisessa vaiheessa erikseen, sillä osallisuuden tapa vaihtelee riippuen työvaiheen luonteesta. Lansdown(1994, 39) antaa esimerkkejä siitä miten tulisi toimia, jotta pystyisimme aidosti kuuntelemaan lapsia. Ensinnäkin lapsille pitäisi antaa riittävästi informaatiota, jotta he voivat muodostaa mielipiteensä, sekä tarjota aitoja mahdollisuuksia ilmaista näkemyksensä ja punnita mahdollisuuksiaan. Lapsen mahdollisuus päätöksen tekoon riippuu hyvin paljon hänestä itsestään, mutta paljon myös siitä kuinka paljon lasta on informoitu ja kuinka paljon muut asianosaiset ottavat häntä huomioon. Lasten esiintuomia mielipiteitä pitäisi myös aidosti kuunnella ja ottaa huomioon, sekä informoida lapsille miten heidän mielipiteensä on otettu huomioon. Lapsia pitäisi myös informoida tehtyjen päätösten seurauksista ja varmistaa että he ovat ymmärtäneet miksi kyseinen päätös on tehty. Lapsille tulisi myös tarjota mahdollisuus helppoon sosiaalipalveluiden tavoitettavuuteen. Usein esimerkiksi lastensuojelutyö on melko hankalasti lasten itsensä tavoitettavissa.

Lastensuojelutyössä siis hyvin keskeiseen asemaan nousee vanhempi. Seuraavaksi tarkastelen lastensuojelutyöntekijöiden ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Zellin (2006, 96) mukaan lastensuojelutyöntekijöiden näkemykset vanhemmista ovat ristiriitaiset. Yleisimmin kuitenkin vanhempia luonnehdittiin negatiiviseen sävyyn ja vanhemman osallistumisessa korostui sen hankaluus. Hankalaksi koettiin erityisesti vanhempien itsetunnon puute ja taipumus manipuloida systeemiä.

Huostaanottopäätöksiä tutkineiden Christianssenin ja Anderssenin (2010, 37–39) mukaan päätöksen teossa painotus on vanhemman ja lastensuojelutyöntekijän välisessä kanssakäymisessä, ei vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Osa lastensuojelutyöntekijöistä arvioi, että vanhempien kanssa vuorovaikuttaminen ja läheisyys saivat heidät liian optimistisiksi ja unohtamaan lapsen näkökulman huomioimisen. On ymmärrettävää, että sosiaalityöntekijät keskittyvät niin paljon vanhempiin, sillä heidän päivittäinen työnsä sisältää suurimmaksi osaksi vanhempien kanssa käytävää vuorovaikutusta.

Lastensuojelutyöntekijöiden ja vanhempien välistä vuorovaikutusta tutkineet Forrester ym. (2008, 29–33) arvelevat, että läheisen suhteen luominen vanhempaan johtaa vanhemman näkökulman ja tarpeiden ylikorostumiseen. Tällaisen ylisensitiivisen otteen varominen voi puolestaan johtaa korjaavaan liikkeeseen toiseen suuntaan. Havaittiin, että yleisesti ottaen sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutustyyli on hyökkäävä, eivätkä he ota huomioon vanhempien esille tuomia asioita tai osoita empatiaa. Hyökkäävä kommunikointityyli oli tutkimuksessa niin johdonmukainen piirre, että se on todennäköisesti systeemintasolla esiintyvä ongelma. Lastensuojelutyöntekijöille on tarjolla vain vähän ohjeistusta siitä, kuinka vanhemmille tulisi puhua vaikeista asioista ja kuinka yhdistää toisaalta suojeleva ja toisaalta yhteistyöhön pyrkivä asenne.

Dumbrill (2006, 27, 33) puolestaan havaitsi vanhemman kokemuksen lastensuojelutyöntekijöiden vallankäytöstä suurimmaksi vaikuttavaksi tekijäksi vanhemman suhtautumisessa lastensuojelun interventioon. Vanhemmat joko kokevat, että valtaa käytetään heidän ylitseen kontrolloimistarkoituksessa tai, että valtaa käytettiin heidän kanssaan tukemistarkoituksessa. Vanhemmilla on kolme tapaa reagoida lastensuojelun interventioon riippuen siitä, kuinka vanhemmat kokevat sosiaalityöntekijöiden käyttävän valtaa: vanhemmat olivat joko avoimesti työntekijöitä vastaan, pelasivat sääntöjen mukaan teeskentelemällä yhteistyötä tai tekivät aidosti yhteistyötä. Nämä reagoitavat havaittiin tapaustyyppistä riippumattomiksi. On tärkeää, että työntekijät ja päättäjät ovat tietoisia vallankäytön vaikutuksista vanhemman ja työntekijän välisiin suhteisiin.

Ne vanhemmat, jotka kuvailivat voimaa käytettävän heidän ylitseen, kokivat lastensuojelun pelottavana. Tämä johtui suureksi osaksi siitä, että vanhemmat epäilivät lastensuojelun halua toimia lapsen hyväksi. He epäilivät lastensuojelutyöntekijöiden olevan ennakkoluuloisia ja

kapeakatseisia heidän perheensä ongelmia kohtaan. Vanhemmat kokivat, että heidän mahdollisuutensa olla eri mieltä tai edes keskustella työntekijän kanssa ovat vähäiset. He kokivat myös, ettei heitä kuunneltu vaan kategorisoitiin nopeasti. Kun valtaa koettiin käytettävän yhdessä vanhemman kanssa, näkemys oli että valtaa käytettiin heidän ongelmiansa voittamiseen. Molemmat vallankäytön muodot esiintyivät usein samojen vanhempien puheissa, tilanteesta toiseen vaihdellen. (Drumbrill 2006, 31.)

Ne vanhemmat, jotka kokivat, että valtaa käytetään heitä vastaan, joko vastustivat avoimesti tai teeskentelivät yhteistyötä. Ne vanhemmat, jotka kokivat valtaa käytettävän heidän kanssaan, tekivät yleisemmin yhteistyötä, mutta puhuivat myös teeskennelystä yhteistyöstä, koska ajattelivat, että vallan käyttö voi hetkellä millä hyvänsä muuttua heitä vastaan. Työntekijöiden tulisi keskittyä asiakassuhteen alussa siihen, että he ymmärtäisivät kuinka vanhemmat näkevät heidän vallankäyttönsä auttamisprosessissa. Valtasuhteen epätasa-arvoisuus tulee ottaa esille heti asiakassuhteen alussa ja huomioida miltä se vanhemmasta tuntuu. Työntekijät voivat arvioida vanhemman valtakäsityksiä heidän interventioihin suhtautumisensa perusteella. (Drumbrill 2006, 33, 35.)

Mitä hankalampi päihdeongelma on, sitä vaikeampaa perheen kanssa työskentely usein on toteavat Holmila ym. (2008, 428) vanhempien päihteidenkäytön sosiaalista perimää tarkastelevassa artikkelissaan. Vanhempien haluttomuus ja salailu vaikeuttavat lapsen tukemista. Isossa-Britanniassa sosiaalityöntekijöiden parissa tehdyistä tutkimuksista käy ilmi, että sosiaalityöntekijät puolestaan kokevat omaavansa heikot valmiudet työskennellä päihdeongelmiin liittyvien tapausten parissa (Hayden 2004, 24, Forrester, Galvani, 2008, 4,27, 28). Sosiaalityöntekijät eivät tiedä, kuinka perhettä olisi parasta tukea ja vanhemmat eivät itsekään tiedä mitä apua tarvitsisivat (Hayden 2004, 24).

Työntekijät kaipasivat enemmän tietoa päihteiden väärinkäytöstä ja enemmän tähän erikoistunutta tukea, sekä enemmän suoraa tukea vanhemmille (Hayden 204, 24). Forresterin ja Galvanin (2008, 6, 28) Isossa-Britanniassa 200 sosiaalityöntekijälle tehdyssä, heidän koulutusta koskevassa, kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että yhdeksästä arvioidusta työn osa-alueesta vain päihdeongelmien kanssa työskentelyyn koettiin olevan huonot valmiudet. Vain kolmen päivän koulutuskin sai vastaajat tuntemaan itsensä valmiiksi työskentelemään päihteiden väärinkäyttötapausten parissa.

Hakkaraisen (2010, 19–20) kyselyssä ammattilaiset kaipasivat tukea päihteitä käyttävän vanhemman kanssa elävän lapsen kohtaamiseen riippumatta siitä olivatko kohdanneet työssään tällaisia lapsia. Tukimuotoina toivottiin koulutusta, materiaaleja ja nopeaa konsultointiapua. Toivottiin, että puheeksi ottamiseen vanhempien kanssa, sekä lasten tunnistamiseen järjestettäisiin koulutusta, sekä annettaisi materiaalia, lisäksi toivottiin, että olisi joku taho jonka puoleen kääntyä ja jolta saisi nopeasti asiantuntevia neuvoja tilanteeseen.

3.2.2 Päihdetyöntekijän kanssa tehtävä yhteistyö

Seuraavaksi tarkastelen päihdepalveluiden ja lastensuojelun välistä yhteistyötä. Päihdetyöntekijöillä on lapsen avun kannalta tärkeä rooli sekä vanhemman alkoholinkäytöstä kärsivien lasten tunnistamisessa, että tiedon välityksessä lastensuojelulle. Yhteistyötä on kehitettävä, sillä asiakkailta ei yleensä esiinny vain yhtä eristyksissä olevaa ongelmaa, vaan sosiaaliset ongelmat kietoutuvat toisiinsa ja lasta koskeva tieto on jakautunut usealle eri taholle (Forrester, Harwin 2006, 333, Lahikainen 2001, 43, Kananoja ym. 34).

Yhteistyön toteutumisessa ja sen toimivuudessa on suuria eroja kunnittain (Kananoja ym. 2013, 35). Päihdepalveluiden velvollisuus selvittää päihdehoidossa olevan vanhemman lapsen avuntarve on laissa⁷ säädetty, mistä huolimatta lastensuojelun ja aikuistenpalveluiden, kuten päihdehuollon, välinen yhteistyö on huolestuttavan vähäistä (Heino 2009, Kananoja ym. 2013, Forrester, Harwin 2006). Aikuisten palveluissa ei tunnisteta asiakkaiden lasten tarpeita, eikä reagoida niihin (Kananoja ym. 2013, 48).

Lastensuojelutilastoja tutkineen Heinon (2009, 65–66) mukaan vain 40 prosentilla sijoitetuista lapsista oli tehty yhteistyötä vanhempien hoitotahojen kanssa, selvitysvaiheessa vastaava prosenttilukema on hälyttävät 19. 290 sosiaalityön tapausasiakirjaa⁸ tutkineet Forrester ja Harwin (2006, 333) korostavat, että terveydenhuollon ammattilaisten, erityisesti päihdetyöntekijöiden kanssa tehtävän yhteistyön vähäisyyttä. Päihdetyöntekijöiltä tulleet lastensuojeluilmoitukset puuttuvat ilmoitusten joukosta lähes kokonaan. Vuoden sisällä vain

⁷ Lastensuojelulaki 10§, 14§, ajantasainen 13.4.2007/417, saatavilla [www-muodossa: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417). Viitattu: 09.12.2013.

Terveydenhuoltolaki 70§, ajantasainen 13.12.2010/1326, saatavilla [www-muodossa: http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326). Viitattu: 09.12.2013.

⁸ 290:stä tapauksesta sadassa esiintyi vanhempien päihteiden väärinkäyttöä

yhdessä tapauksessa oli ilmoitusta tullut päihdetyöstä sosiaalityöhön päin. (Forrester, Harwin, 2006, 33.)

Australiassa päihdetyöntekijöiden keskuudessa tutkimusta tehneet Trifonof ym. (2011, 32, 33, 42) määrittelevät esteiksi lapsisensitiiviselle työlle resurssien tai toimintakäytäntöjen puutteen, rajoittuneen tiedonkulun lastensuojelun ja päihdepalveluiden välillä, toimijoiden eri prioriteetit lasten ja vanhempien tarpeiden vastakkainasettelussa, puutteen koulutuksessa lastensuojeluun liittyvissä kysymyksissä, sekä linkkien puuttumisen päihdepalveluiden ja lastensuojelun väliltä. Lisäksi esteenä mainitaan raskas työtaakka ja lapsi- ja vanhemmuussensitiivisyyden puuttuminen hoitosuunnitelmista. Organisaatioiden koetaan kyllä kannustavan lapsi- ja vanhemmuussensitiiviseen työskentelyyn, mutta käytännössä tilanne ei välttämättä mahdollista lapsisensitiivistä työskentelyä.

Kun organisaatiossa puuttuu kokoava ja yhteistyön kokonaisuudesta vastuunottava taho, on yhteistyön toteutuminen sattumanvaraista (Kallio 2007, 60–61, Kananoja ym. 2013, 12). Lastensuojelutehtävä on vaarassa hajota ei-kenenkään vastuuksi, koska vastuun jakaminen ja odotukset ovat epäselvät. Tämä johtaa siihen, että lapset kulkevat palveluverkossa niin kauan kuin tarjottavaa riittää. (Hurtig 2003, 161.) Lapset ja vanhemmat puolestaan kokevat ulkopuolisuutta tai joutuivat itse koordinoimaan viranomaisten yhteistyötä (Kananoja ym. 2013, 12).

Yhteistyötä rajoittaa myös useista väärinymmärryksistä ja näkökulmien eroavaisuuksista, johtuva molemminpuolinen turhautuminen (Frost, Robinson 2007, 188). Työntekijöillä on erilaiset määritelmät asiakkaasta ja menestyksekkäästä toiminnasta. Näkemysten ollessa konfliktissa keskenään myös asiantuntemuksen jakaminen voi osoittautua ongelmalliseksi. (Mc Alpine ym. 2001, 133, Frost, Robinson 2007, 188) Sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän ammatillista rooliaan ei ymmärretty ja ilmoituksia jätettiin siksikin tekemättä. Heidät nähtiin vaan niin sanotusti sosiaalipoliisin roolissa. (Frost, Robinson, 2007, 188) Päihdetyöntekijät puolestaan kokevat, että lastensuojelun kanssa tehtävään yhteistyöhön liittyvät negatiiviset kokemukset johtuvat sosiaalityöntekijöiden päihteidenkäyttäjiin liittämistä negatiivisista määrittelyistä ja leimaamisesta. Päihteiden käyttäjien negatiivista leimaamista vähentävien strategioiden kehittäminen voisi parantaa yhteistyötä. (Trifonof ym. 2011, 45.)

Päihdetyöntekijät ovat epävarmoja siitä miten lapsen kanssa tulisi puhua ja toimia. He kokevat, että lasten asioissa on omat asiantuntijansa ja ettei se ole heidän tehtävänsä.

Työntekijöiden pelkona on, että yhteistyö asiakkaan kanssa kariutuu, jos työntekijä ottaa esille lasta koskevan huolen. Suhtautuminen siihen, tuleeko lapsen asemaan puuttua hoitosuhteen katkeamisenkin uhalla, on jakautunutta. Esteenä yhteistyölle on myös etteivät päihdetyöntekijät tiedä, mitä lastensuojelu asiakkaalta ja päihdehuollolta odotti. Päihdetyöntekijät kokivat oman roolinsa verkostotyössä epäselväksi. (Kallio 2007, 59–61.)

Jos päihdepalveluita ei ole oikeaan aikaan tarjolla, on yhteistyö jälleen uhattuna. Vanhemmalla on erilaisia valmiuden tasoja johon hoito tulisi pystyä ajoittamaan. Esimerkiksi lastensuojelun puuttuminen perheen tilanteeseen voi olla laukaiseva tekijä vanhemman hoitoon hakeutumiselle, mutta valmius hoitoon voi mennä ohitse, jos hoitoa ei olekaan tarjolla kun siihen olisi motivaatiota lähteä. (Mc Alpine 2001, 136–138.) Palveluiden oikeanaikaisen kohdentamisen tärkeys ja ongelmat nousevat esille myös lastensuojelun tuloksellisuustarkastuskertomuksessa, johon palaan vielä myöhemmin puhuttaessa lastensuojelun resursseista (Hanhela, Rintala 2012, 35).

Yhteistyön kehittämisehdotuksista käsittelen tutkimuksissa vahvasti esiin nousseet yhteisien toimintakäytäntöjen ja ohjeistuksien tarvetta, sekä molemminpuolisen koulutuksen ja helposti saatavilla olevan asiantuntija-avun tarvetta. (Kananaja 2013, Kallio 2007, Mc Alpine 2001, Hayden 2004, Forrester, Galvani 2008) Suurin osa Toimiva lastensuojelu raporttiin osallistuneista vastaajista toivoisi, että yhteistyölle luotaisiin yhdessä rakenteita ja sopimuksia, joita vahvistettaisiin yhteisillä koulutuksilla ja tapaamisilla. Kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät toivoivat myös lainsäädäntöä liittyen yhteistyöhön selkiytettävän. Maanlaajuisesti epäyhtenäisistä toimintakäytännöistä kertoo se, että yhteistyössä ja sen tuomissa hyödyissä on suurta eroa kunnittain, ja yhteistyön tueksi kehitetyt menetelmät on otettu vaihtelevasti käyttöön. (Kananaja 2013, 34.)

Tärkeä kehittämiskohta lapsia huomioivaan työskentelyyn ja toimivampaan yhteistyöhön ovat yhtenäiset toimintakäytännöt ja selkeät toimintaohjeet (Kallio 2007, 74, Trifonof ym. 2011, 46). Trifonof ym. (2011, 46) esittävät helposti saatavilla olevien toimintaohjeiden kehittämistä organisaatioille lapsisensitiivisen toiminnan varmistamiseksi, johon kuuluu vanhemmuuskapasiteetissa ja lapsen hyvinvoinnissa tapahtuvien muutosten seuranta arvioitaessa asiakkaan hoidon tuloksia.

Myös tarve molemminpuoliseen koulutukseen on selkeä (Trifonof 2011, Frost, Robinson 2007, Mc Alpine 2011, Kallio 2007). Sosiaalityöntekijät tarvitsevat siis lisää koulutusta alkoholi- ja muiden päihdeongelmien kohtaamiseen ja päihdetyöntekijät lisää koulutusta

lasten huomioon ottamiseen (Forrester, Harwin 2006, 333). Kallion(2007, 74) haastattelemat päihdetyöntekijät kokivat tärkeiksi lasta huomioivan työn kehittämisessä työnohjauksen, sekä koulutuksen siitä miten ottaa lapsen tilanne esille. Kolmas Trifonof ym.(2011, 44) tutkimukseen osallistuneista vastaajista ei ollut saanut lasten huomioimiseen liittyvää koulutusta ja puolet vain vähäistä. Kaikki vastaajat, jotka olivat saaneet koulutusta lapsi ja vanhemmuussensitiivistä toimintakäytännöistä kokivat sen hyödylliseksi.

Kolmanneksi nostan tutkimuksissa esille nousseen helposti saatavilla olevan molemminpuolisen asiantuntija-avun tarpeellisuuden (McAlpine 2001, 142-141, Trifonof ym. 2011, 44, Kallio 2007, 74). Mc Alpine (2001, 142-144) ehdottaa päihdeiden väärinkäyttöön erikoistuneen asiantuntijan sijoittaminen keskeiselle paikalle lastensuojelun työyhteisöä. Työntekijän vastuualueeseen kuuluisi kaikkien lastensuojelutyöntekijöiden konsultointi päihdetapauksissa, sekä lastensuojelu-henkilökunnan koulutus.

Trifonof ym. (2011, 44) ja Kallio (2007, 74) nostavat esille lastenasiaan erikoistuneen asiantuntijatuen tarvetta päihdepalveluihin. Trifonof ym. (2011,44) toteavat, että heidän kyselyidensä perusteella ammatillinen asiantuntijatuki lapsi- ja vanhemmuussensitiivisiin työkäytäntöihin erikoistuneelta työntekijältä on tärkein tekijä lapsi ja vanhemmuussensitiivisen työn parantamiseksi päihdepalveluissa. Puuttuvan linkin löytäminen lastensuojelun ja päihdepalveluiden välillä nousee esiin myös Ryan ym. (2006, 96, 97) tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin päihdehuoltoa ja lastensuojelua yhdistävää mallia, jossa avainasemassa oli näiden kahden palvelun välillä toimiva linkkityöntekijä.⁹ Vertaamalla hankkeeseen otettuja 738 perhettä kontrolliryhmän perheisiin todettiin linkkityöntekijän vaikuttavan positiivisesti päihdepalveluiden käyttöön, kuntoutusprosessin kestoon sekä perheen uudelleen yhdistämiseen sijoitustilanteessa.

Lisäksi päihdepalveluissa lapsen näkökulmaa huomioivan työn edellytyksinä ovat yksittäinen asiasta innostuneen työntekijä, joka saa muutkin innostumaan asian tärkeydestä, lapsen asiaa esillä pitävä työyhteisö, rauhaa ja aikaa lapsen asioiden läpikäymiseen, sekä onnistuneet palveluita pitkäkestoisesti uudistavat kehittämishankkeet (Kallio 2007, 54–57, 74). Lisäkehitysehdotuksina Trifonof ym. (2011, 46) mainitsevat päihdehoito-organisaatioiden

⁹ Kuntoutusvalmentaja osallistui muun muassa kokonaisvaltaiseen arviointiin, johon kuului kodinhoidon, perheväkivallan mahdollisuuden, mielenterveyden ja vanhemmuuden arviointi. Vanhempia myös autettiin ajamaan omia asioitaan esimerkiksi taloudellisten asioiden hoidossa, kuntoutusvalmentajat auttavat vanhempia heidän omassa ympäristössään ja vierailevat heidän kotonaan, lisäksi tekevät yhteisiä vierailuja, sekä lastensuojelutyöntekijöiden kanssa, että päihdetyöntekijöiden kanssa. (Ryan ym. 2006, 96–97.)

sitoutumisen tarkastuksiin lapsisensitiivisen toiminnan valvomiseksi, sekä säännöllisen lastensuojelutahojen kanssa käytettävien yhteistyön toimintatapojen tarkastelun.

3.2.3 Apua tarvitsevan lapsen tavoittamiseen liittyvät osapuolet

Vuonna 2011 koko maassa tehtiin noin 97 000 lastensuojeluilmoitusta, jotka koskivat noin 61 000 lasta (Kuoppala, Säkkinen (2012, 11). Jotta lasta pystytään lastensuojelun keinoin auttamaan, on lapsen ensin päästävä lastensuojelun piiriin. Useimmiten lastensuojeluasiala lähtee liikkeelle virallisesta lastensuojeluilmoituksesta, ja useimmiten ilmoituksen tekijä on joku viranomainen tai palveluntuottaja (Heino 2009, 64). Huostaanoton asiakirjoja tutkineiden Hiitolan ja Heinosen (2009, 24) mukaan taas suurin osa lastensuojeluilmoituksista tulee koulusta ja toiseksi yleisimpänä ilmoituksen tekijänä mainitaan lapsen oma äiti. Asiakkuuden taustalla vaikuttavasta vanhemman alkoholinkäytöstä kertoo se, että 44 prosentissa huostaanoton syynä on vanhemman alkoholin käyttö (Hiitola, Heinonen 2009, 63).

Lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus kattaa lähes kaikki ammattilaiset ja viranomaiset, jotka kohtaavat perheitä työssään. (Kananaja 2013, 6,7). Ilmoitusvelvollisuudesta säädetään lastensuojelulaissa. Laissa mainittujen henkilöiden on viipymättä, salapito säännösten estämättä ilmoitettava kunnan sosiaalitoimeen lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelutarpeen selvittämistä.¹⁰ Keskimäärin ammattilaiset kohtaavat vanhemman päihteiden käytöstä kärsiviä lapsia noin viisi vuotta kohden. Tästä voidaan päätellä, että lähes jokainen lasten kanssa työskentelevä kohtaa jossain vaiheessa työuraansa vanhemman päihteiden käytöstä kärsiviä lapsia. (Hakkarainen 2010, 3-4.)

Vanhemman alkoholiongelmasta kärsivän lapsen tavoittaminen on usein auttamisen tehokkuuden kannalta myöhässä. Avun tarpeessa olevan lapsen tavoittamiseen liittyviä haasteita ovat korkea lastensuojeluilmoituksen tekokynnys, avun tarpeessa olevien lasten

¹⁰ Lastensuojelulaki 25§, ajantasainen 13.4.2007/417, saatavilla www.muodossa.fi:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu: 09.12.2013.

tunnistaminen, vanhempien yksityisyyden kunnioittaminen, sekä lapsen oma halu pitää yllä kulisseeja ja lapsen kokema häpeä kodin tilanteesta. (Hakkarainen 2010, 6, Itäpuisto 2005, 90–91.)

Lastensuojeluasiala tulee vireille kun lastensuojelun työntekijä on saanut tietää avuntarpeesta olevasta lapsesta, yleensä virallisella ilmoituksella. Jos lastensuojelun tarve on kiireellinen, on lapsen avuntarve arvioitava välittömästi. Viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä lastensuojeluasiala vireille tulosta on ratkaistava ryhdytäänkö lastensuojelutarpeen selvittämiseen. Lastensuojeluilmoitus ei välttämättä johda toimenpiteisiin. (Kuoppala, Säkkinen, 2012, 13.)

Lastensuojelussa ollaan usein lapsen avuntarpeen kannalta liian myöhään liikkeellä (Hanhinen ja Rintala 2012, 48, Hurtig 2003, 78, 79). Heinon (2007, 52) mukaan joka kolmas lastensuojeluasiala käynnistyy liian myöhään. Ilmoitusvelvollisuutta ei ilmoituskynnyksen madaltamiseen tähtäävästä lakimuutoksesta, ja siitä seuranneesta ilmoitusten määrän roimasta kasvusta huolimatta silti tunneta tarpeeksi, ja ilmoitukset tehdään viiveellä. Ilmoittajat haluavat usein ensiksi varmistua asian paikkansapitävyydestä. Ilmoittaminen voidaan kokea myös pelottavana ja uhkaavana asiana. Asian helpottamiseksi on ehdotettu lakimuutosta joka mahdollistaisi ilmoituksen tekemisen kollektiivisesti, esimerkiksi koko päivähoitopaikan henkilöstö voisi olla ilmoittajan asemassa, niin ettei se kohdistuisi yksittäiseen ilmoituksen tekijään (Kananoja ym. 2013, 34).

Ennen kuin lapsi saa apua ehtivät lapsen ja perheen ongelmat kärjistyä ja pitkittyä. Avun saaminen edellyttää useiden eri tahojen yhtäaikaista huolen ilmaisemista, huolimatta varhaisen puuttumisen periaatteesta. (Hurtig 2003, 163.) Noin puolet lastensuojeluilmoituksista on ilmoituksia samoista lapsista (Cleaver ym. 2007, 27-31).

Avuntarjoaminen varhaisessa vaiheessa on selkeänä työntekijöiden käsityksissä, mutta käytännössä varhainen puuttuminen merkitsee usein reagointia sen jälkeen, kun useampi taho on jo havainnut ongelmia lasten arkielämässä. Jos lapset eivät ole vahvistaneet avuntarvettaan oirein, tai muutoin ilmaisseet sitä, niin tilanteen ikään kuin annetaan ajautua kriisiin ennen kuin päästään auttamaan. Tämä tilanne on tietenkin lapsen kannalta huono. Asiakkuuden viriäminen ja yhteistyömuodoista sopiminen voi kestää jopa vuosia. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen ja vanhempien yksilöllisyyden kunnioittaminen voi tapahtua lapsen hyvinvoinnin kustannuksella. (Hurtig 2003, 71, 77- 79)

Vanhempien ja lasten mielestä taas niin sanottu matalan kynnyksen ilmoittelu on tuottanut paljon harmia, toteavat Kanaoja ym.(2013, 13, 34) Toimiva Lastensuojelu työryhmän loppuraportissa. Lastensuojeluilmoitukset tehdään usein vanhempien ja lasten selän takana, mikä koetaan ikäväksi. Lastensuojelulain mukaan pyyntö lastensuojelutarpeen selvittämiseksi on mahdollista tehdä myös yhdessä vanhemman tai lapsen kanssa. Näin on pyritty vahvistamaan yhteistyötä varhaiskasvatuksessa ja kouluissa, joissa lastensuojeluilmoituksen tekijä liian usein kokee, että hän voi vetäytyä yhteistyöstä ja jättää kaiken vastuun lastensuojelun harteille.

Ammattilaisten näkemyksiä vanhempien päihteiden käytöstä kärsivien lasten auttamisesta tutkinut Hakkarainen (2010, 10, 15) ei kuitenkaan tue väitettä selän takana ilmoittelusta. Yleisyysjärjestyksessä toimenpiteet, joihin huolen herätessä ryhdyttiin, olivat keskustelu lapsen kanssa, keskustelu vanhemman kanssa, keskustelu muiden läheisien kanssa, keskustelu työtovereiden kanssa, ja vasta viidenneksi yleisenä toimenpiteenä oli lastensuojeluilmoituksen tekeminen. Osa vastaajista piti lastensuojeluilmoitusta viimesijaisena auttamisen muotona.

Avun saantia hidastaa, jos avuntarpeessa olevaa lasta ei tunnisteta. Suurin osa ammattilaisista on tunnistanut lapsen tämän oireiden perusteella, mistä voidaan päätellä, että paljon jää tunnistamatta sellaisia lapsia, jotka eivät ulospäin oireile. (Hakkarainen 2010, 6.) Se, miten huoli sitten lapsesta herää, on hyvin subjektiivista. Huoli tarvitsee laukaisijakseen jonkin ongelman, ja lasta arvioidaan suhteessa ”normaaliin”. Huomiota kiinnitetään erityisesti ahdistuneen oloisiin, ilottomiin lapsiin. Lapsen tuen tarpeen tunnistamisessa keskeistä on tieto, kyky ennakoida tulevaa ja yksittäisten tapausten suhteuttaminen yleisempiin kriteereihin. Huoli jäsenyytään yleisenä lapsen hoidon ja huolenpidon ongelmina, riippumatta oliko kyseessä sitten vanhemman väkivalta- tai päihdeongelma. (Forgberg2000, 54–57, 59.)

Myös lasten itse kokema häpeä ja perheen ylläpitämät kulissit vaikeuttavat lapsen avun saamista, toteaa lapsuutensa alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eläneitä aikuisia tutkimuksessaan haastatellut Itäpuisto. Kulissien ylläpito, ympäristön leimaavaksi ja tuomitsevaksi kokeminen ja ammattilaisten koettu epäempathisuus voivat estää avun hakemista. Tuen saaminen ympäristöstä onkin käytännössä vaikeaa. (Itäpuisto 2005, 90–91.) Lapset voivat joutua odottamaan ulkopuolista apua pitkään. Vanhemmat voivat vaikeuttaa

prosessia esimerkiksi peittelemällä arkaluontoisia asioita tai kieltämällä lapsia kertomasta perheen tilanteesta muille. (Hurtig 2003, 75.)

Lapset kokevat, ettei muihinkaan ympäristön aikuisiin voi luottaa. Toisten ihmisten alkoholinkäytön ei ajatella kuuluvan muille. Vaikka lähipiirin ihmiset olisivat olleet tietoisia vanhempien alkoholinkäytöstä, ei siihen silti puututtu. Ympäristön aikuisten on koettu torjuvan avunpyynnöt ja kokemus siitä, että vanhempien alkoholinkäyttö saa muut ihmiset pysymään loitolla on vahva. (Itäpuisto 2005,93.) Myöskään omasta ei-juovasta vanhemmasta ei usein ollut tukijaksi. Lapset saattavat salailla tunteitaan myös juomattomalta vanhemmalta, koska eivät halua kuormittaa tätä, eivätkä aiheuttaa riitatilannetta. (Pakkanen 2009, 30.)

Lapset painiskelevat usein sen kanssa, uskaltavatko he hakea apua, toteaa Pakkanen (2009, 21), joka tutkii opinnäytetyössään lapsien kokemuksia vanhempien päihteiden käytöstä, heidän Varjomaailma-verkkopalveluun kirjoittamiensa 30 tarinan pohjalta.¹¹ Vaikka lapsi menisikin puhumaan ammattilaiselle, ei tälle silti välttämättä uskalleta kertoa ongelmista (Pakkanen 2009, 27). Lapset eivät usein halua kertoa tilanteestaan muille, sillä he pelkäävät kulussien murtumista ja häpeävät juovaa vanhempaansa. Lapset eivät halua leimautua vanhemman juomisen takia lähipiirissä ja pelkäävät joutuvansa pilkan kohteeksi. (Itäpuisto 2005, 84, 96, Pakkanen 2009, 23.) Lisäksi aikuisten koetaan olevan välinpitämättömiä, mikä hankaloittaa lapsen uskoutumista aikuiselle. (Itäpuisto 2005, 84, 96)

Pakkasen tutkimissa tarinoissa lapset kannustavat muita hakemaan apua ja itsekin toivovat olevansa tarpeeksi rohkeita siihen. Sosiaaliviranomaisten väliintulo nähdään myönteisenä asiana. Yhdessä tarinassa jopa ihmeteltiin miksi sosiaaliviranomaiset olivat lopettaneet käynnit, kun isä oli siirtynyt avohoitoon. (Pakkanen 2009, 27–28.) Useat lapsuutensa alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa viettäneet ajattelivat sosiaaliviranomaisten olevan ainoita, jotka voivat tehdä asialle jotain. Viranomaisten puuttumista toisaalta myös pelättiin, sillä ei tiedetty mitä tästä puuttumisesta voisi seurata. Ajatus lastenkotiin joutumisesta pelotti, sillä juovastakaan vanhemmasta ei yleensä haluttu eroon. (Itäpuisto 2005, 91.) Myös vanhempien reaktiot lastensuojelun puuttuessa pelottavat lapsia. (Pakkanen 2009, 31)

¹¹ Varjomaailma on osana Lasinen lapsuus – hanketta tuotettu virtuaalinen tila, jossa lapset saavat jakaa kokemuksiaan vanhemman päihteiden käytöstä.

3.3 Alkoholiongelman vanhemman lapsen olojen kuvailua

Muodostaessamme kuvaa alkoholiongelman vanhemman kanssa elävän lapsen tilanteen helpottamisen mahdollisuuksista lienee myös syytä tarkastella, millaisissa oloissa nämä lapset tutkimusten mukaan elävät. Jokaisen lapsen tilanne on tietenkin yksilöllinen. Yhtenäistä kuvaa perheiden dynamiikasta ei pystytä saamaan ja vanhempia kuvaillaan hyvin eri tavoin, huomauttaa Itäpuisto (2005, 83).

Itsestänselvyytenä usein pidettyjen syömisen ja nukkumisen, sekä koulussa jaksamisen on koettu häiriintyvän vanhempien alkoholinkäytöstä johtuen (Itäpuisto 2005, 84-85, Pakkanen 2009, 24). Kotielämää luonnehditaan kaoottiseksi, väkivaltaiseksi ja lapsista piittaamattomaksi (Itäpuisto 2005, 88). Lapset kokevat usein pelkoa, ahdistusta ja väkivaltaa humalaisen vanhemman ja kodin riitaisen ympäristön takia. (Hakkarainen 2010, 7, Itäpuisto 2005, 86–89, Pakkanen 2009, 22, 26.)

Alkoholiongelmista puhuttaessa huomattavaa on, että ne esiintyvät harvoin eristyksissä. Tärkein riskitekijä haavoittuvuudelle on Cleaverin ym. (2007, 171, 172) mukaan ongelmien kasautuminen. Useissa perheissä koetaan yhtäaikaista perheväkivaltaa, mielenterveysongelmia ja päihdeongelmia, sekä oppimisvaikeuksia. Päihdeongelman ja perheväkivallan esiintymisellä yhtä aikaa oli kaikista vakavimmat vaikutukset lapsiin, ja Cleaver ym. tutkimuksen mukaan yli neljännes lapsista eli tällaisessa perheessä. (Cleaver ym. 2007, 171, 172.)

Suurella osalla sosiaalityön raportteihin kirjatusta lapsista, jotka elävät perheessä, jossa on joko perheväkivaltaa tai alkoholin tai huumeiden väärinkäyttöä, on vastaamattomia kehityksellisiä tarpeita. Sosiaalityöntekijöiden kirjaamista raporteista (*case file*) kävi ilmi, että yli puolella lapsista oli tyydyttämättömiä tarpeita perheen ja sosiaalisten suhteiden osalla, vähän yli 40%:lla lapsista oli emotionaalisen ja käyttäytymisen kehityksen saralla tyydyttämättömiä tarpeita, sekä noin kolmanneksessa tapauksista oli koulutuksen saralla tyydyttämättömiä tarpeita. Vähän alle 30%:lla oli vaikeuksia identiteetin kehityksessä ja sosiaalisessa kehityksessä, sekä noin 20% oli tyydyttämättömiä terveydellisiä tarpeita. Toisaalta 25%:ssa tapauksista sosiaalityöntekijä on kuitenkin arvioinut, ettei lapsella ole mitään kehityksellisiä puutteita, vaikka Cleaver ym. mukaan on kuitenkin oletettavaa, että

kaikilla lapsilla, jotka elävät perheessä, jossa on joko perheväkivaltaa tai alkoholin tai huumeiden väärinkäyttöä on myös kehityksellisiä ongelmia. (Clever ym. 2007, 38-40.)

Lapsista huolehtimiseen liittyvät laiminlyönnit ovat aineiston mukaan tavallisia etenkin silloin, kun molemmat vanhemmat käyttävät alkoholia lasta häiritsevällä tavalla (Itäpuisto 2005, 81). Juovaa vanhempaa luonnehtii huolenpidon puuttuminen ja epäjohtonmukaisuus (Clever et. el 2007, Itäpuisto 2005). Cleaver ym. (2007, 40–41) mukaan vain 15 %:ssa tapauksista sosiaalityöntekijä arvioi vanhemman täyttävän kaikki vanhemmuuden osa-alueet ja vakavia ongelmia vanhemmuudessa oli 50 % tapauksista joissa vanhemmalla oli vain päihdeongelma. Lapsi saattaa kuitenkin kokea alkoholinkäyttöä häiritsevänä oli havaittuja puutteita olemassa tai ei (Itäpuisto 2005, 82).

Lähes jokaisessa Cleaver ym.(2007, 40–41) tutkimissa tapausasiakirjassa oli kirjattu tietoa puutteellisesta vanhemmuuskapasiteetista. Noin puolessa tapauksista vanhempi ei pysty täyttämään vanhemman tehtäviään kolmella tai useammalla kuudesta vanhemmuuden osa-alueesta, joita ovat: perustarpeet, turvallisuuden takaaminen, emotionaalinen lämpö, ärsykkeet, ohjaus ja rajat sekä vakaus. Samoin suurimassa osassa tapauksia sosiaalityöntekijät raportoivat ongelmia perheen toiminnassa ja historiassa, sekä perhe ja ympäristötekijöissä.

Kodin riidat ja väkivalta vaikuttavat lapsiin, jopa enemmän kuin juominen sinänsä, sillä juomisjaksojen välillä lapset voivat levähtääkin, mutta yleensä alkoholista aiheutunut riitely ei taukoa missään vaiheessa. Koti koetaan usein pelottavana paikkana, eikä turvallisuutta tuoda Itäpuiston aineiston kertomuksissa esiin lainkaan, vaan turvapaikkoja etsitään kodin ulkopuolelta. Turvapaikkoina mainitaan, sekä konkreettiset turvapaikat, sekä mielen turvapaikat, kuten uni. Itäpuiston haastatteluissa ei kysytty erikseen itsemurha-ajatuksissa, mutta merkittävää on että joka kahdeksas mainitsee itsemurha-ajatuksista, jopa kuolema siis voidaan nähdä turvapaikkana. (Itäpuisto 2005, 74–75, 84,86.)

Lapset kokevat pelkoa esimerkiksi siitä, kun isää odotetaan kotiin ryyppy- tai viinanhakureissulta. Juovien äitien kohdalla taas pelättiin äidin kotoa lähtemistä tai poissaoloa. (Itäpuisto 2005, 88–89.) Myös Pakkanen (2009, 21, 29) kuvaa opinnäytetyössään lasten kokemaa pelkoa eläessään alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Kaikissa tarinoissa lapset kertovat kokevansa jotain haittoja vanhemman alkoholin käytöstä, mutta pelko ja turvattomuuden tunne ovat tarinoissa hyvin keskeisessä osassa. Useissa tarinoissa kuvataan riitoja ja joissain myös niiden muuttumista fyysiseksi väkivallaksi.

Lähes kaikissa Itäpuiston (2005, 73-74, 82) haastateltavien kertomuksissa humalaan tulleen vanhemman käytöksen kerrotaan muuttuvan kielteiseen suuntaan. Humalaisten kuvataan muuttuvan riitaisiksi ja tahallisesta sekä tahattomasti häiritseviksi. Vaikka vanhemman käytöksen olisi kerrottu muuttuvan jopa myönteiseen suuntaan esimerkiksi hilpeämmäksi tai vetäytyväksi on se silti koettu ongelmana. Myös ei-alkoholiongelmaisen vanhemman satunnainen humalatila koettiin häiritsevänä. Pelkästään vanhemman alkoholin käyttö sinänsä voi olla häiritsevä tekijä, ilman sivutuotteina tulleita haittoja tai ilman, että kukaan perheestä on alkoholisti. Humala sinänsä voi olla häiritsevää.

Lapsen kohtaamat vahingot voivat olla myös pitkäaikaisia. Päihdeongelmat aiheuttavat riskin ongelmien siirtymisestä seuraavalle sukupolvelle. Nykyään korostetaan lasten kyvykkyyttä, ja lapset ottavatkin varhain perheessä vanhempien vastuun jos vanhemmat eivät siitä itse pysty huolehtimaan. Toisaalta taas korostetaan lasten haavoittuvuutta ja emotionaalisen kohtaamattomuuden aiheuttamaa haittaa. Emotionaalista huolenpitoa ja ikäkauttaan vastaavia kehitysmahdollisuuksia vaille jäävä lapsi on myöhemmin riskissä psyykkisille ongelmille myöhemmin. (Holmila ym. 2008, 429.)

4. METODOLOGISET RATKAISUT

Aineiston tutkimusta varten olen kerännyt haastattelemalla. Jos haluamme tietää mitä yksilö ajattelee tai miten hän tietyn asian kokee, on luontevaa kysyä sitä häneltä (Tuomi, Sarajärvi 2002, 74). Halusin saada tietoa lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksista, joten haastattelu tuntui sopivalta metodilta kerätä tietoa, koska esimerkiksi osallistuva etnografia ei ollut mahdollinen.

Haastattelun etu on joustavuus, koska silloin on mahdollista esittää selventäviä kysymyksiä ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Myös kysymysten järjestystä voi vaihdella ja on mahdollista valita haastateltaviksi sellaiset henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Haittapuolina haastattelussa tiedonkeruumenetelmänä ovat sen kalleus ja aikaa vievyys. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 74–75.) Mainitut edut ja haitat koin koskevan myös omaa tutkimustani. Haastatteluiden aikaa vievyyteen luen kuuluvaksi myös ajan, joka meni haastateltavia etsiessä ja tutkimuslupia anoessa. Kuten haastatteluistanikin käy ilmi, ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijät hyvin kiireisiä työssään, joten heidän tavoittamisensa jopa tunnin kestävään haastatteluun oli vaikeaa.

Aineistonani ovat seitsemän (7) lastensuojelutyöntekijän haastattelua. Haastatteluiden kestot vaihtelivat 35 minuutista tuntiin. Kaikki haastattelut on tehty kesällä 2012. Haastatteleman lastensuojelutyöntekijät ovat Jämsästä, Jyväskylästä, Oulusta, Haukiputaalta ja Turusta. Haastattelut on nauhoitettu ja litteroitu sanatarkasti. Tutkimusluvan saatuani kysyin ensin aina kyseisen kunnan lastensuojelun esimieheltä lupaa suorittaa haastatteluita sosiaalityöntekijöiden työajalla. Luvan tähän saatuani esimies ensin välitti tiedon alaisilleen haastattelupyynnöstäni, jonka jälkeen otin vielä itse yhteyttä lastensuojelutyöntekijöihin sähköpostitse. Otin yhteyttä kolmen kunnan kaikkiin lastensuojelutyöntekijöihin ja sain yhteensä viisi vastausta haastattelupyyntöni. Kaksi haastateltavista oli tuttaviani, jotka tavoitin henkilökohtaisten verkostojen kautta.

Kunnat valitsin sen perusteella, että ne edustavat sekä pienempiä ympäröivä kuntia, että isompia kaupunkia. Havaittiin haastatteluissani kuitenkin, että kertomukset eivät juurikaan vaihdelleen kunnittain. Lisäksi valintaani vaikutti taloudelliset syyt. Opiskelupaikkakuntani Jyväskylä, sekä lähikunta Jämsä olivat helposti tavoitettavissa, samoin kotipaikkakunnallani

Oulussa ja Haukiputaalla tehdyt haastattelut oli helppo hoitaa kotona vieraillessani. Turun lastensuojelussa toiminut työntekijä taas oli tuttava, jonka tavoitin Helsingissä vieraillessani.

Haastattelutyypinä käytin teemahaastattelua. Teemahaastattelu etenee etukäteen valittavien teemojen mukaan, joihin esitetään tarkentavia kysymyksiä. Haastatteluiden keskinäinen yhdenmukaisuuden aste on tutkijan mieltymyksestä kiinni. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 77.) Kaikissa haastatteluissani käytiin läpi samat aihealueet, mutta kysymysten järjestys ja esitystapa, sekä tiettyyn aihealueeseen käytetty aika vaihteli haastattelusta toiseen. Haastateltavilla oli löyhästi rakennetussa haastattelukehikossa myös mahdollisuus tuoda esiin heille itselleen tärkeitä aiheita, joita ei haastattelurungossa ollut. Haastattelussa olin jo etukäteen päättänyt teemat, mitkä liittyvät alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamiseen. Teemoja olivat kokemus omasta ammattiroolista ja sen rajoituksista, kokemus lapsen roolista auttamistyössä, kokemus vanhemman roolista lapsen auttamisen kannalta, sekä kokemus päihdetyöntekijöiden kanssa tehtävästä yhteistyöstä.

Harkitsin alun perin kymmentä haastattelua, mutta pidin sitä viitteellisenä määränä. Koska haastateltavien löytäminen oli niin työlästä ja tuntui että aineisto alkoi jo seitsemänkin haastattelun kohdalla joiltain osin toistaa itseään, totesin haastatteluiden määrän riittäväksi. Vaikka tietyt asiat alkoivat toistua, en silti kokenut, että aineisto olisi missään nimessä saturoitunut. Saturatio on sitä, että tietty määrä aineistoa on riittävä tuomaan ne teoreettiset peruskuviot mitä tutkimuskohteesta voidaan löytää. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 89.) Esimerkiksi löytämäni tavoitteet omalle työlle ja niiden yhteydet työn tekemisen tapaan, tai vaikeaksi nimetyt asiat omassa työssä olisivat mitä luultavimmin täydentyneet suuremmalla määrällä haastatteluita.

Haastateltavien määrään vaikuttaa käytännössä myös aika ja raha (Tuomi, Sarajärvi 2002, 87). Suurin syy haastatteluideni määrän valintaan oli se, että en yrityksistä huolimatta saanut enempää haastatteluita sovittua asettamanani ajanjaksona, jona keräsin haastatteluita. En myöskään rahallisista syistä halunnut ulottaa haastateltavien etsintää kauempana oleviin kuntiin. Olin asettanut haastatteluiden ylärajaksi kymmenen haastattelua, jo pelkästään litteroinnin vaivalloisuuden ja aikaa vievyyden takia.

Tärkeää on, että tutkittavat henkilöt tietävät mahdollisimman paljon tutkittavasti ilmiöstä (Tuomi, Sarajärvi 2002, 87, 88). Haluan siis tutkia lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia. Oletan, että he pystyvät kielellisesti välittämään kokemuksiaan ja, että meidän ymmärryksemme kohtaa niin, että pystyn näitä kielellistettyjä kokemuksia tulkitsemaan.

Oletuksena on myös, että lastensuojelutyöntekijät pyrkivät kuvaamaan kokemuksiaan mahdollisimman totuuden mukaisesti, eivätkä esimerkiksi pyri johtamaan tutkijaa harhaan.

Litteroitua haastattelutekstiä analysoin käyttämällä sisällönanalyysiä. Analyysini on aineistolähtöinen, mutta osittain teoriasidonnainen. Jo teemojen muodostaminen tapahtui aiemman tutkimuksen pohjalta, siitä mikä voisin alkoholiongelmaisen lapsen auttamisen kannalta olla kiinnostavaa, ja tarkastelen aineistoani analyysissäni tämän pohjalta. Analyysivaiheessa, kuitenkin nostan esiin ne asiat, mitkä tulevat aineistossa luonnollisesti esiin ja annan aineiston ohjata analyysiani. Analyysiäni voisi luokitella teoriasidonnaiseksi. Analyysiä ohjaavat tietyt teoreettiset kytkökset ja teoria toimii apuna aineistoa analysoitaessa (Tuomi, Sarajärvi 2002, 98). Ennakolta olin jo päättänyt analyysiä ohjaavat jaottelut eri rooleista, mutta näiden roolien sisällöt määräytyivät aineistosta.

Laadullisissa tutkimuksissa keskivertokäsityksillä ei juuri ole painoarvoa ellei haastateltavia ole niin paljon, että heidän käsityksensä voisi kuvitella edustavan yleistä mielipidettä. (Alasuutari 1995, 42, 43.) Tilastollisiin yleistyksiin ei edes pyritä vaan pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan ilmiötä (Tuomi, Sarajärvi 2002, 87,88). Jo tutkimusyksiköiden vähäisen määrän takia keskityn analyysissä samankaltaisuuksien etsimiseen, enkä niinkään erojen etsimiseen. Huomioin kuitenkin myös erot ja yksittäiset huomiot, koska nekin voivat kertoa jotain laajemmista ilmiöistä, jotka eivät haastateltavien vähäisen määrän takia tulleet esiin, muutoin kuin yksittäistapauksina. Erotkin huomionarvoisia, ja voivat antaa viitteitä siitä mistä jokin asia johtuu (Alasuutari 1995, 42,43).

Sisällönanalyysissä ensimmäisenä tutkimuskysymyksen kannalta olennainen nostetaan esiin aineistosta ja kuvataan luonnollisella kielellä. Kuvauksen jälkeen aineistosta pyritään saamaan esiin merkitysten muodostamia kokonaisuuksia. On tärkeää, ettei mitään olennaisia merkityksiä jätetä pois. On kysyttävä muuttuuko kokonaisuus olennaisesti jos joitain merkityskokonaisuuksia jätetään pois. Sisäisestä yhteenkuuluvuuden etsimisellä merkityskokonaisuudet alkavat hahmottua kuvauksesta. Merkityskokonaisuudet löydetään sisäisen yhteenkuuluvuuden kautta ja niiden ”nouseminen” esiin aineistosta on pitkältä tutkijan aineistoon perehtyneisyyden ja intuition tulosta. Tyypillisyyden ja sisäisen yhteenkuuluvuuden lisäksi huomioidaan myös yksilöllinen moninaisuus.(Laine 2010, 41–45.) Aineiston ryhmittelyssä etsitään samankaltaisuuksia ja samaa tarkoittavat käsitteet yhdistetään luokaksi (Tuomi, Sarajärvi 2002, 113–115). Siis kerättyäni tietystä teemasta

puhutun samaan paikkaan, klusteroin sen mitä haastateltavilla oli kustakin teemasta sanottavaa, muodostaen luokkia samankaltaisuuden perusteella.

Yhdistin erihaastatteluissa esiintyviä samanlaisia luokituksia, jotka kuvaavat niitä eri merkityksiä mitä tietylle roolille annetaan. Omaa ammattiroolia kuvataan omalle työlle asetettujen tavoitteiden kautta, sekä omaa roolia koskevien rajoitusten kautta. Lapsen roolia kuvataan osallisuuden kautta, joka on jaoteltu osallisuudeksi tietoon ja osallisuudeksi tiedontuotantoon. Lisäksi etsin lapsen rooliin liitettäviä rajoituksia. Vanhemman roolia kuvaillaan avuntarpeen aiheuttamisen kautta, sekä auttamista helpottavana tai vaikeuttavana roolina. Päihdetyöntekijöiden rooliin liitettävät teemat ovat odotukset päihdetyöntekijöiltä ja päihdetyöntekijöiden aktiivisuus lapsen asiassa.

Luokitteluiden tarkat rajat ovat keinotekoisia, sillä rooleilla annetut merkitykset kietoutuvat toisiinsa. Käytin tätä luokittelutapaa analyysivälineenä, en olettaen, että näille rooleille olisi itsessään tunnistettavissa täysin erilliset merkitykset. Yhdestä haastattelusta ei myöskään suoraa pysynyt erottamaan vain tiettyä käsitystä kustakin roolista vaan, niitä oli jokaisessa haastattelussa useinta. Oletuksena ei siis ole, että haastateltavani näkisivät esimerkiksi vanhemman roolin lapsen auttamisessa, vain tietynlaisena. Poimin kustakin haastattelusta mahdollisimman tarkasti ne moninaiset merkitykset mitä kullekin roolille annettiin ja muodostin luokituksia näiden kertomusten perusteella.

Lopulta erilliset merkityskokonaisuudet kerrotaan analyysissä ja tuodaan yhteen synteesivaiheessa, jolloin pyritään muodostamaan kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä (Laine 2010, 41–45). Kyseessä on abstrahointi eli luokiteltujen teemojen käsitteellistäminen. Olennaisen tiedon pohjalta muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Käsitteiden yhdistämistä jatketaan ja lopulta saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. (Tuomi ja Sarajärvi, 2002, 113–115.)

Tutkimusetiikkaan liittyy tutkimustoiminta, kuten anonymiteetti, tiedonkeräysmenetelmät, validius ja tutkimuksen esittämistapa, sekä laajemmin määriteltynä se miten tutkimusaihe valitaan ja mitä pidetään tärkeänä. Tutkimusetiikkaa pohtiessa tulee tarkastella, sitä kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. (Tuomi, Sarajärvi 2002, 125.) Tarkoitus tässä tutkimuksessa on nimenomaan saada lastensuojelutyöntekijöiden ääni kuuluviin, heidän kokemuksensa siitä mitkä mahdollisuudet heillä lastensuojelutyöntekijän roolin puitteissa on auttaa alkoholiongelmaisen vanhemman lasta. Tarkoitus ei ole etsiä virheitä tai epäloogisuuksia heidän työstään ja merkityksenannoistaan, tai määritellä mikään

työhön suhtautumisen tapa oikeaksi tai vääräksi. Tarkoitus on ymmärtää heidän kokemustaan ja vetää siitä johtopäätöksiä.

Haastattelut ovat anonyymejä, tutkittavat tietävät minkälaiseen tutkimukseen ovat osallistuneet. Jokainen haastattelu nauhoitettiin ja varmistettiin haastateltavalta, että nauhoituskäytäntö sopii. Litteroinnin jälkeen haastatteluäänitteet tuhottiin. Tutkijana sitouduin noudattamaan salassapitoa, jos esiin tulee asioita, joissa voisi tunnistaa yksittäisiä asiakkaita tai tilanteita. Kaikki tällaiset yksittäisiin tilanteisiin viittaukset käsittelin niin, ettei niitä voi raportoinnista tunnistaa.

5. AINEISTOANALYYSI

5.1 Oma rooli lapsen auttajana

Tässä osiossa tutkin lastensuojelutyöntekijöiden käsityksiä omasta roolistaan alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttajana. Aluksi roolikäsityksiä tarkastellaan omalle työlle asetettujen tavoitteiden kautta. Tämän jälkeen kuvaillaan rooliin liittyviä koettuja rajoituksia. Tavoitteet siis avaavat käsityksiä siitä, miten oma rooli nähdään, mutta rajoitukset rajaavat sitä miten se todellisuudessa toteutuu.

5.1.1 Tavoitteet roolin kuvaajina

Tukiessani kokemuksia alkoholiongelmaisen lapsen auttamisesta, on luontevaa selvittää ensin mitä auttamisella oikeastaan tarkoitetaan eli minkälaisia tavoitteita työntekijät asettavat omalle työlleen. Tarkastelen myös yhteyttä tavoitteiden ja auttamistyön toteuttamien liittyvien kokemusten välillä. Tätä yhteyttä ei voida pitää suoraa kausaalisena, mutta se voi antaa kiinnostavan ikkunan ainakin näihin yksittäistapauksiin, ja voimme olettaa näiden löydösten kertovan myös laajemmasta ilmiöstä.

Jaoin haastatteluissa esiintyvät omaa roolia kuvaavat tavoitteet kolmeen tavoiteluokkaan, joita ovat lapsen auttaminen auttamalla vanhempaa, lapsen auttaminen minimoimalla alkoholin käytöstä koituvat haitat ja lapsen auttaminen huomioimalla tämän yksilölliset tarpeet. Ensimmäinen, kahdessa haastattelussa esiintyvä, tavoiteluokka koskee vanhemman alkoholin käytön vähentämistä, jossa lastensuojelutyön tavoitteet määriteltiin suoraan vanhempaa koskeviksi. Haastateltavat pohtivat paljon sitä millä keinoin vanhempi saataisiin vähentämään alkoholin käyttöä ja sitoutumaan yhdessä asetettuihin tavoitteisiin. Tässä tavoiteluokassa tärkeää oli nimenomaan vanhemman auttaminen ja lapsen katsottiin hyötyvän sitä kautta.

”...et siihen tulee joku uudenlainen ote se et pystyy jotenki niinku sopimaan jostain konkreettisista asioista et ne sitoutuu semmoseen, et mää en nää niinku semmosessa

kauheesti järkeä et jos tavataan vaan kerran kuussa ja sitten että no ooksää juonu ja koitappa siinä pärjällä et se on pahaksi terveydelle et kaikkihan nyt tietää mitä alkoholitekee mut se et pystyy jotaki konkreettisia tavoiteita... ..sit kun huomaa et se sitoutuu siihen mitä ollaan sovittu ja esimerkiksi käymään jossain A-klinikalla ja tälleen, ja vaikka se ei välttämättä sano sitä, et nyt huomaan et minulla oli ongelma, olit oikeassa kokoajan, vaan sen käyttäytymisestä huomaa siinä tapahtuu joku muutos se on ehkä sellanen et voi sanoo et siinä on oikeesti saavutettu jo jotakin.” H111 Tämän luokan molemmissa haastatteluissa pääasiallisesti tavoitteeksi nimetään vanhemman sitoutuminen yhteisiin vanhemman päihteettömyyteen liittyviin tavoitteisiin. Toisessa haastattelussa se esiintyy ainoana, muista erillisenä tavoitteena. Haastateltava pohtii paljon keinoja vanhemman päihteettömyyden vähentämiseen ja vanhemman sitouttamiseen tavoitteisiin.

Toisessa haastattelussa tämä tavoite esitetään niin, että keskiössä on lapsen ja vanhemman kokemus tilanteesta. Vanhemman alkoholinkäytön vähentäminen on pääasiallisena mainittu tavoite, mutta myös lapsi näkyy tärkeänä osana tätä tavoitetta. Lapsi on mukana arvioimassa tavoitteen onnistumista ja työn vaikutusta lapsen elämään. Auttamistyö on vanhempikeskeistä, lasta pyritään auttamalla ensisijaisesti auttamalla vanhempaa, mutta lapsi otetaan mukaan arvioimaan tilannetta ja lapsen mielipide pyritään huomioimaan. Oma roolin koetaan siis olevan, tilanteessa jossa vanhempi käyttää alkoholia, vanhempaa päihteettömyyteen tukeva työntekijä.

Toinen, kolmessa haastattelussa esiintyvä tavoiteluokka on vanhemman alkoholinkäytön haittojen vähentäminen lapsen elämästä, jossa haittojen vähentämisen määrittelyt vaihtelivat. Löyhin määrittelytapa oli, että lapsesta on riittävän hyvin huolehdittu tai huolehdittu niin, että lapsi selviää kotona. Tästä hiukan tiukempi määrittely oli, että lapsen ei tarvitsisi nähdä aikuista humalassa ollenkaan eli lapselle olisi hoitopaikka silloin jos vanhempi juo. Yhdessä haastattelussa tiukennetaan vielä tavoitetta niin, ettei vanhemman alkoholinkäytöstä olisi haittaa lapselle, koskien myös sitä kun vanhempi ei ole humalassa. ”...tähän liittyy tärkeenä osana se et toki se ei haittaa lasta pelkästään, kuten mä aiemmin sanoin, niin se h-hetki kun se vanhempi käyttää sitä alkoholia vaan kun lapsi sitten esimerkiksi palaa sitten isän luota kun hän on ollu, ja äiti on siellä vaikka ei oo päihtyneenä niin on kauheissa krapuloissa eikä jaksa kiinnittää mitään huomiota siihen lapseen niin ei ole hyvä sille lapselle sekään...”H119

Haastateltavat, joiden pääasiallisena tavoitteena oli minimoida vanhemman alkoholinkäytöstä aiheutuvat haitat lapsen elämästä, olivat muutoin hyvin hajanainen ryhmä. Kahdessa

haastattelussa käsitys lapsesta työn keskiössä oli selkeä, mutta lapsen huomioiminen käytännön työssä näkyi yksittäisinä tekoina, ja jäi suureksi osaksi ajatuksen tasolle. Toisessa haastattelussa läheissuhteiden merkitystä korostetaan, ja suhtautuminen huostaanottoihin on lievän negatiivinen. Toinen haastateltava, joka suhtautuu haittojen minimoimiseen tiukimmalla esitellyllä tavalla, korosti lapsen oikeutta hyvään elämään ja lapsen yksilöllistä kuulemistä. Suhtautuminen huostaanottoon oli myönteinen. Yhdessä haastattelussa lapsen rooli, sekä omaan työhön liittyvät arvot jäivät hiukan epäselviksi, mikä myös konkretisoitui niin, että lapsen kuunteleminen omassa työssä helposti unohtui.

”No sen oon niinku huomannu et se raitistuminen on aika harvalla mahollista eli tota ja vaatii aika paljon.. eli on paljon just näissä suurkuluttaja perheissä niissä jotenki tavoitteena ois et saatas se arki pysymään semmosena et se niinku lapsi selviää siitä... .. et jos siellä ei sinällään just oo mittään tämmösiä graaveja juttuja eikä mittään tämmöstä ja se saatais se arki sitten siinä sillai et se lapsi siellä selviää ja ne omat voimavarat niinku kasvaa et hän niinku pärjää sit aikuisena” H112 Tässä tavoiteluokassa keskiössä on lapsi ja lapsen hyvinvointi, eikä esimerkiksi vanhemman käyttäytyminen. Alkoholin haittojen minimoimiseen keskittyvässä tavoiteluokassa pyritään tukemaan lasta kotielämään, niin, että lapsen elämä pysyisi edes siedettävänä. Ajatukseen siitä, että tavoitteena on lapsen selviäminen kotona, sisältyvät ideat läheissuhteiden tärkeydestä ja lapsen tulevaisuuteen liittyvän hyvinvoinnin tärkeydestä. Lapsen ”selviäminen” lapsuudesta kuvastaa, että lapsuus ajatellaan vaiheena josta joko selviää hyvään aikuisuuteen tai josta ei selviä ja se johtaa ongelmiin tulevaisuudesta.

Haastatteluideni perusteella tämä tavoite voi johtaa, joko lapsen auttamiseen lapsen yksilöllisyyttä huomioivalla tavalla, jos se yhdistyy laajaan määrittelyyn alkoholin haitoista ja selkeisiin arvoihin omassa työssä. Jos taas alkoholin haitat määritellään suppeasti ja tavoitteeseen yhdistyy ajatus lapsen selviämisestä, eikä niinkään lapsen oikeudesta hyvinvointiin tässä ja nyt voi lapsen huomioiminen jäädä syrjään auttamistyössä. Tässä tavoiteluokassa oma rooli lapsen auttamisen kannalta siis vaihtelee sen mukaan, minkä kukin työntekijä itse kokee olevan lapselle haitallista ja millaiseen tilanteeseen lapsen ajatellaan tarvitsevan lastensuojelullista tukea. Tämä on suurin ero seuraavan tavoiteluokkaan verrattuna, jossa oma rooli nähdään nimenomaan sen kautta, minkä lapsi itse kokee olevan haitallista. Lapsen omien yksilöllisten tarpeiden selvittäminen on omalle auttamisroolille olennaista.

Kolmas tavoiteluokka oli siis lapsen yksilöllisyyttä korostavat tavoitteet. Kahdessa haastattelussa mainittiin oman työn tärkeimmäksi tavoitteeksi selvittää se mikä on juuri kyseisen lapsen edun mukaista. Toisessa näistä haastatteluista mainitaan, että ensisijainen tavoite on että selvitetään onko lapsen edunmukaista, että lapsi jää kotiin vai onko parempi sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle. Yhdessä haastattelussa mainittiin oman työn tärkeimmäksi tavoitteeksi lapsen syyllisyyden poistaminen. Yhteistä tähän luokkaan kuuluvilla tavoitteilla on, että tärkeänä pidetään lapsen keskiössä pitämistä, lapsen kuulemista ja jokaisen yksilöllisen tilanteen huomioimista. Tämän tavoiteluokan voidaan ajatella olevan lapsilähtöinen ainakin siinä mielessä, että lapsi näyttäytyy perheestä erillisenä yksilönä, jolla on yksilölliset tarpeet ja toiveet, joihin pyritään vastaamaan. Lapsen kokemuksen selvittäminen on työssä selkeänä tavoitteena.

Kaikille yksilöllisyyden huomioivan tavoiteluokan haastateltavilla oli selkeä käsitys itsestä lastensuojelullisena toimijana. He mielsivät itsensä nimenomaan lapsen etua ajaviksi työntekijöiksi ja mainitsivat yksilöllisyyden tärkeänä arvona. Tämä tavoite myös konkretisoitui käytännössä niin, että nämä haastateltavat puhuivat lapsen kohtaamisesta enemmän, kuin muiden tavoiteluokkien haastateltavat.

5.1.2 Oman ammattirooliin liittyvät haasteet

Alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamisessa omaa ammattiroolia rajoittavina tekijöinä pidettiin resurssien rajoittavuutta, epämääräistä huolta, riittämätöntä asiaan kouluttautumista ja vaikeita päätöksiä. Resurssien puute mainittiin kuudessa haastattelussa, jollain tavalla haittaavan lastensuojelutyöntekijöiden työtä. Puheeseen resursseista liittyi paljon turhautumista. ”...*en lähe niihin palveluihin et mulla on tullu joku semmonen kynnys et ku ei niitä määrärahoja ole, mut mä en nyt jaksa niistä sen enempää, mulla verenpaine nousee et mä en niistä nyt koitan vähän itseäni suojata myöskin tässä että.. en aina siihen sit intoudu.* ” H119

Resurssien puutteista suurimmiksi nousivat ajan puute, liian isot asiakasmäärät, sekä päihdepalveluiden saatavuus. Useimmiten mainittiin lastensuojelun omat resurssit, kun työntekijät kokivat, ettei heillä ole tarpeeksi aikaa tavata lapsia ja vanhempia. ”...*tietenkin et*

meillä ois enemmän aikaa tavata niitä lapsia ja tavat aikuisia ja jutella niistä asioista ja paneutua aina yhen lapsen asiaan ja tutustua, kun nyhän se jotenki sitten on että me sitä kartotetaan sitä tilannetta ja joittenki lasten tapauksessa varmana kerran vuodessa nähdään niitä lapsia et kyllähän se pääpiirteittäin aikuisten kanssa se meidän työskentely on. Ois siihen aikaa siihen lapsenki asiaan, lasta tavata ja jutella. ”H107

Viidessä haastattelussa vaikeaksi asiaksi nousi epämääräinen huoli, johon ei voi puuttua. Haastateltavat kuvailivat tilannetta, jossa sosiaalityöntekijällä on tuntuma siitä, ettei perheessä ole kaikki hyvin, lapsi ei voi hyvin tai tietoa on saatu epävirallista kautta perheen ongelmista. ”Vaikeimmaksi määhän koen henkilökohtaisesti sen että juuri kun se huoli on ja jotenkin kun se on itsellä tiedossa mut sit siihen ei pääse itse käsiksi, et jos se huoli on jotenki epämäärästä, mutta jatkuvaa ja sitä selvitetään vaikka kuinka ja tavataan lapsia mut siitä ei päästä jotenki käsiksi niin se on mun mielestä jotenki henkilökohtaisesti hirveen turhauttavaa kun sitä sit aattelee et mitkä ne olet sillä lapsella sit oikeesti siellä kotona on.” H117 Kukaan perheessä ei siis ilmaise huolta tai kerro ongelmista, eikä mistään tule virallista tietoa asiasta, joten asiaan ei pystytä puuttumaan.

Ongelma voi olla, että perheessä kukaan ei välttämättä edes koe tilannetta ongelmalliseksi, eikä lastensuojelutyöntekijällä ei ole todisteita siitä, että lapsi olisi vaarassa, joten apuakaan ei silloin voi tarjota. ”Niin ja sitten se että tota kun on aika graavejakin juttuja täällä lastensuojelussa et ei niitä oo mahdollisuutta oikeen jähä paimentaan semmosia tappauksia jossa kukaan ei oikeen koe sitä et se ei oo itellekään oikeen mitään semmosta konkreettista et lapsi vaarantuu tai..”H112 Lastensuojelussa jäädään odottamaan uusia ilmoituksia, mikä on linjassa sen kanssa että usein lastensuojeluun päädytään kun tilanne on jo vakava. Lastensuojelutyöntekijä siis voi kokea, että hänen rooliinsa kuuluisi asiaan puuttuminen ja hänellä on huoli perheen tilanteesta, mutta muut instituutioon kuuluvat roolit eivät koe asiaa samoin tai huoli ei konkretisoidu sellaiseksi, että siihen voisi tarttua.

Yksi haastateltava ehdottaa tämän ongelman ratkaisemiseksi jonkinlaisen yllätysmomentin hyväksi käyttöä. ”...mut näissä kun tulee sitä pientä epämäärästä et vois vaan niinku mennä ja tsekkaa sen tilanteen mut et kun ne on aina niin sovittuja ja ennalta määrättyjä et et millon mennään ja katotaan kun ei voi vaan mennä ja marssia paikan päälle selvittämään sitä tilannetta et jos se huoli ei oo mikään semmonen et se vaatii sen akuutin menemisen sinne varsinkin sillon jos sitä huolta tulee niinku epämääräisesti ja pitkään...”H117

Neljässä haastattelussa seitsemästä koettiin, että omaa roolia rajoittaa koulutuksen tai työnohjauksen puute. Selkeitä ohjeita lapsen kohtaamiseen ja päihdeperheen kanssa työskentelyyn kaivataan. Sosiaalityöntekijöissä on erään haastateltavan mukaan suuri vaihtuvuus, joten erityisesti jos kokemusta ei ole paljon, olisivat selkeät ohjeet tarpeen. Olemassa olevien välineiden koetaan helpottavan lapsen kanssa työskentelyä.

Kolme haastateltavaa koki työssään vaikeimmaksi vallan ja vaikeiden päätösten tekemisen. Painostavaksi koettiin se, minkälainen vastuu itsellä on päihdeongelman määrittelyssä ja perheen tilanteeseen vaikuttamisessa. On hankala tehdä päätöstä siitä, mikä lopulta on lapsen kannalta parasta. Onko parempi elää alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa vai repiä perhe erilleen ja katkaista mahdollisesti lapsen ainoat tärkeät ihmissuhteet. Oma rooli siis mahdollistaa tilanteeseen puuttumisen ja päätösten tekemisen, mutta toisaalta se koetaan myös yhtenä vaikeimmista asioista omaan rooliin liittyen. Lastensuojelutyöntekijöitä mietitytti perheen reaktioiden kestäminen, tehtäessä perheen kannalta raskaita päätöksiä, esimerkiksi huostaanotosta. Tukea ja aikaa ei juuri ole, ja päätökset voivat olla hyvin paljon perheen elämään vaikuttavia.

Muita esille nousseita vaikeaksi koettuja asioita olivat oman ja lapsen pettymyksen kestäminen, kun vanhempi ei täytäkään sovittuja tavoitteita. Se että päihdeongelmaan liittyy usein iso vyyhti muitakin ongelmia kuten mielenterveydellisiä ja taloudellisia ongelmia, sekä yhteiskunnassa yleinen suhtautuminen alkoholiin.

”mä toivoisin et jotenki ei pelkästään lastensuojelun asiakkaat vaan muutkin aikuiset enmmän tässä yhteiskunnassa niinku miettis, että ihan oikeesti, voisko siinä olla jotain muuta rentoutumisen tapaa tai keinoa tai mallia... ..minkälaisen mallin haluat antaa et miten tätä elämää eletään, et onko se aina et perjantaisin pullo poksahtaa auki ja sit ollaan enemmän tai vähemmän ja vaikka ei oltaiskaan enemmäkään aina niin kuuluko se, onko se peruselämään kuuluva juttu vai voisko elämässä olla vähän jotain muutaki, et musta näitä sävyjä vähän liian vähän mietitään.” H119

5.2 Vanhemman rooli lapsen auttamisen kannalta lastensuojelutyöntekijöiden kokemana

Vanhemman rooli lapsen auttamisen kannalta jakautuu vanhemman rooliin lapsen avuntarpeen aiheuttajana, vanhemman rooliin lapsen avun saannin vaikeuttajana, rooliin lapsen avunsaannin helpottajana ja lastensuojelutyöntekijöiden rajoihin siitä, milloin vanhemman rooli on aiheellista tilapäisesti riistää.

5.2.1 Vanhempi lapsen avuntarpeen aiheuttajana

Tarkastelen alkoholiongelmaisen vanhemman roolia lapsen auttamisen kannalta tuomalla esiin vanhemman roolin ensin lapsen avuntarpeen kannalta. Tutkin käsityksiä alkoholiongelmaisen vanhemman roolista lapsen hyvinvoinnin ja avuntarpeen kannalta ensin kuvailemaan lasten oloja eletessä alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa, sekä tarkastelemalla haastateltavien mielestä on lapsen kannalta haitallista alkoholinkäyttöä. Lapsen olot tilanteessa, jossa vanhempi käyttää liikaa alkoholi, kuvailtiin yleisesti ottaen tilanteiksi joissa lapsi ei voi hyvin ja tarvitsee apua. Tärkeimmiksi teemoiksi nousivat puutteellinen hoiva ja turvattomuus.

Yleisimmin haastatteluissa esiin nousseet lastenoloja kuvailevat teemat ovat alkoholinkäytöstä johtuva puutteellinen lapsesta huolehtiminen ja lapsen turvattomuus. Vanhempien puutteellinen lapsesta huolehtiminen mainittiin kolmessa haastattelussa. Kaikissa vastauksissa esiintyi puutteellinen perushoiva, tai se että lapset ottivat itse paljon vastuuta kotona. Huolehtimisen puutteisiin lukeutui myös se, etteivät vanhemmat pysty valvomaan lastensa tekemisiä, sekä konkreettiset puutteet, kuten puute ruuasta. Lapsen kokema turvattomuus mainittiin myös kolmessa haastattelussa. Turvattomuuteen liittyi pelko, riidat sekä väkivalta tai väkivallan pelko. Eräs haastatteleva nostaa esiin myös sen, että pelko voi olla paitsi itsensä puolesta, jos tilanteeseen liittyy väkivallan uhkaa, mutta myös oman vanhemman hyvinvoinnin puolesta. Riidat saattavat myös valvottaa lapsia öisin. Näin unirytmä voi häiriintyä ja sen seurauksena myös koulunkäynti.

Eräs haastateltava huomauttaa, että pelkästään vanhemman humalassa olo voi olla lapselle ikävä kokemus vaikka siihen ei liittyisikään väkivaltaa tai muita lieveilmiöitä. Pelkästään se, että oma vanhempi koetaan erilaisena kuin tavallisesti voi olla lapselle haitallista. ”*Vanhemmat helposti käsittää tämmösen keskustelun et ei saa lapsia lyödä tai ei saa niinku sammua tai emmehän ota niin paljon että kaadun maahan tai emmä mätki ketään tai emmä oo paha tai jotain tällasta mutta että vanhempien on joskus tai aika useinki vaikea nähdä lapsen näkökulmasta ett mikä se on se et mitä se lapselle merkitsee et miten hän on erilainen kun hän on niinku päihtyneenä.*”H119

Haitat eivät myöskään rajoitu siihen kun vanhemman ovat humalassa vaan lasta kuormittaa myös jännittäminen siitä milloin vanhempi alkaa taas juoda. ”...*et se on musta niinku tärkeää ja kyllähän se on sitten se on se varsinainen tapahtuma kun vanhempi on päihtyneenä mut myöskin ennen sitä tapahtumaa et jos vaikka viikonloppuna vanhemmat käyttää päihteitä niin kyllä ne lapset kyttää sitä kokoviikon et kattoo merkkejä et käyttäytyykö se nyt vähän sillälaililla et onks se ottanu ja alkaako se kolistella kaappeja, et siinä menee lapselta hirveesti energiaa siihen sen asian selvittelyyn et pitäskö alka poistuun jo omaan huoneeseen vai pitäskö alkaa turvaamaan tuota äitiä tai pikusiskoja tai veljiä et mä aina aikuisille sanon et se ei oo pelkästään siihen h-hetkeen sisältyviä ne haitat et ennen myöskin ja sitten niinku jälkeen. Se vie hirveesti lapselta voimavaroja sen asian selvittäminen et millon se tapahtuu se tilanne...*”H119

Kaikki haastateltavat siis pitivät vanhemman alkoholinkäyttöä lapselle haitallisena. Alkoholista käyttävän vanhemman rooli lapsen avuntarpeen kannalta siis liittyy lapselle aiheutettuun puutteelliseen hoivaan ja turvattomuuteen eli humalasta johtuviin ilmiöihin, lisäksi humala sinänsä ja humalan ulkopuoliset asiat, kuten ahdistus tulevasta humalasta tai krapulan aiheuttama väsymys vaikuttavat lapsen hyvinvointiin lastensuojelutyöntekijöiden määrittelyiden mukaan.

Lapsen olojen kuvailun lisäksi kysyttiin siitä, mikä on lapsen kannalta haitallista alkoholinkäyttöä. Tämä herättää haastateltavissa pohdintaa ja yleisesti määrittely koetaan hankalaksi. Harvalla on selkeää vastausta ja useimmissa haastatteluissa tulee esille nimenomaan useat näkökulmat aiheeseen riippuen siitä kuka sitä haitallisuutta on määrittelyssä. Yleisimmät haastatteluissa esiinnousseet määritelmät alkoholin käytön haitallisuudesta olivat: 1. Alkoholinkäyttö on haitallista jos se vaikuttaa lapsesta huolehtimiseen. 2. Kaikki alkoholinkäyttö on haitallista. 3. Alkoholinkäytön haitallisuus

riippuu lapsesta. 4. Alkoholinkäyttö on haitallista jos se on vanhemman terveydelle haitallista. 5. Alkoholin käyttö on haitallista jos se muuttaa aikuisen käyttäytymistä.

Kolme haastateltavaa mainitsee haitalliseksi alkoholinkäytöksi sen jos se vaikuttaa jollain tavalla lapsesta huolehtimiseen. Tässä yhteydessä mainitaan perustarpeista, kasvatuksesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen. Jopa pieni määrä alkoholia voi vaikuttaa lapsesta huolehtimiseen huomauttaa yksi haastateltava. Esimerkiksi jos vanhempi on ottanut lasillisen ja lapselle tapahtuukin jotain, pitää päästä viemään lasta sairaalaan. Kahden haastateltavan mielestä vanhemman ei pitäisi juoda ollenkaan alkoholia. Alkoholin käyttö ei yhden haastateltavan kuulu lainkaan turvalliseen tai normaaliin elämään. Toinen haastateltava esittää asian sen kummemmin perustelematta.

Kahdessa haastattelussa mainitaan alkoholinkäytön haitallisuuden määrittävän lapsen tai puolison kokemuksen mukaan. Se mikä on yhdelle haitallista, ei välttämättä ole toiselle. Eri roolien määrittelyt ovat helposti ristiriidassa keskenään. Usein vanhemmat itse määrittelevät oman alkoholinkäyttönsä vähemmän haitalliseksi, kuin sosiaalityöntekijät tai lapset. Voi olla myös tilanne, että lapsen määrittely eroaa kaikkien muiden osapuolten määrittelystä. Alkoholinkäyttö ei ole esimerkiksi A-klinikan, työntekijän tai vanhemman kannalta ongelmallista, mutta on sitä lapsen näkökulmasta. Jos lapsella esimerkiksi on taustalla paljon alkoholin käyttöön liittyviä traumaattisia muistoja, voi vähäinkin alkoholinkäyttö olla lasta häiritsevää. ”...*Se pitäis mun mielestä ottaa sillai lapsi- ja nuorikohtaisesti, et mitä se sitten on. Niinhän ei ole, et vanhemmathan mielellään itse määrittelee sen et onko se haitallista vai eikö se ole,, et ei se lapsi sitä usein määrittele. Vanhemmat vielä monesti sanoo et ei se oo mitään sanonu, et ei se sitä haittaa. Sitten käydään keskustelua siitä et arveletko et se on helppoa lapselle sanoa et äiti nyt sun juopottelu mua haittaa et sehän ei oo kauhee itsestäänselvyyslapselle et pystyy kritisoimaan omaa vanhempaansa.*”H119

Kahdessa haastattelussa mainitaan, että alkoholinkäyttö on haitallista jos se muuttaa vanhemman käyttäytymistä jotenkin tavalliseen verrattuna. Käyttäytymisen muuttuminen tarkoittaa sitä, että lapsi huomaa vanhemmassa jotain eroa tavalliseen verrattuna tai vanhempi alkaa käyttäytyä alkoholin vaikutuksen alaisena, esimerkiksi aggressiivisesti. *No tota selkeesti jos siihen liittyy jotaki tällasta aggressiivista käyttäytymistä et se muuttaa sillai vanhemman persoonaa että niin siinä riittää mun mielestä vähempiki et ei se et yhen kännit niin se voi olla jo sen perheen ja lapsen kannalta hyvin turmiollistakin..*”H112. ”*No semmonen, että siitä aikuisesta huomaa, että sen käyttäytyminen jotenki muuttuu. et en mä*

jotenki nää et vaikka yks punaviinilasi ruualla niin se nyt, koska se ei vaikuta sen vanhemman käyttäytymiseen mitenkään tai jotenki niinku sen vanhemman kykyyn huolehtia siitä lapsesta mitenkään, mut jos menee selkeesti humalanpuolelle..”H109

Kahdessa haastattelussa mainitaan alkoholikäytön olevan haitallista jos se on vanhemman terveydelle haitallista. Vanhemman huonon terveyden ajatellaan vaikuttavan negatiivisesti myös lapseen. Alkoholikäytön haitallisuuden määrittelyt siis piirtävät sen ensimmäisen rajan siihen vanhemman rooli alkoholiin liittyen alkaa näkyä lapsen elämässä, ja lapsen olojen kuvailut kertovat siitä, kun lapsi on jo avuntarpeessa ja lastensuojelunasiakkaana.

5.2.2 Vanhempi lapsen auttamisen helpottajana ja vaikeuttajana

Seuraavaksi käsittelen sitä, millä tavalla vanhemman rooli koetaan konkreettisesti työn tekemisen yhteydessä. Vanhempaa lapsen auttamista helpottavassa roolissa kuvattiin seuraavien ominaisuuksien kautta, rehellisyys, avoimuus, aggressiivisuuden puuttuminen, tukitoimiin sitoutuminen ja halu parantua. Lasten auttamista vaikeuttavassa roolissa vanhempaan liitettiin yleisnegatiivinen asenne, salailu, sitoutumattomuus tukitoimiin ja se, että vanhempi kieltää lasta kertomasta perheen asioista eteenpäin.

Yleisimmäksi haittaavaksi esille tulevaksi tekijäksi nousee vanhempien rehellisyys, joka mainittiin viidessä haastattelussa yksittäisenä lastensuojelutyötä helpottavan asiana. Lastensuojelutyöntekijät kokivat, että heidän työtään helpottaisi suuresti jos vanhempien kanssa pystyttäisi avoimesti keskustelemaan tilanteesta ja ongelmista eli vanhemmat pystyisivät olemaan rehellisiä. Monet haastateltavat kokivat, että vanhemmat salailevat ja vähättelevät ongelmiaan. Haastatteluiden perusteella lasten ja vanhempien avoimuus ja rehellisyys auttaisi lastensuojelutyöntekijöiden työn onnistumista. Tähän luultavasti ainoa keino olisi lisää aika luottamuksellisen suhteen luomiseksi perheeseen, joka puolestaan vaatisi lisäresursseja lastensuojelulle.

Toisena vanhempiin liittyvänä yleisenä haasteena mainitaan kahdessa haastattelussa vanhemman yleinen suhtautuminen lastensuojeluun. Jos vanhempi suhtautuu negatiivisesti lastensuojelutyöntekijöihin, myös lapsen kanssa tehtävä työ vaikeutuu, koska yleensä

vanhemman asenne välittyy myös lapselle. Haastateltavat ajattelivat, että lapsi kyllä itse puhuu ja on valmis yhteistyöhön, mutta nimenomaan vanhemman suhtautuminen vaikuttaa lapseen. Myös jos työntekijöihin suhtaudutaan vastapelureina ja ollaan alusta alkaen napit vastakkain, vaikeutuu työ huomattavasti. ”No se helpottais jos mulla ois työntekijänä enemmän aikaa, et se monesti on et ne joutuu tekemään niin kiireellä ja sit kun lastensuojelun moni perhe voi kokee jopa pelottavanakin et nyt ne aikoo huostaanottaa mun lapsen et se vaatii se asiakassuhteen kehittely aika hindesti aikaa kuin on nyt et se auttas mua luomaan semmosen kontaktin ja sellasen suhteen mistä vois ihan oikeesti keskustella siitä.”H119

Kuudessa haastattelussa teemana nousi esiin lapsen lojaalisuus vanhempaa kohtaan. Luokittelin tämän kuvaamaan vanhemman roolia, koska haasteltavani arvelivat, että yleensä vanhempi on kieltänyt lasta kertomasta kotiasioita eteenpäin. Haastateltavat kokivat, että lapsen kanssa keskusteltaessa on hyvin yleistä, että lapsi yrittää peitellä kotona olevaa todellista tilannetta ja suojella vanhempiaan. Haastateltavien mukaan vanhempi ehtii preparta lasta sanomaan haluamansa asiat ja näin piilottelemaan kotitilannetta tai lasta on yksinkertaisesti kielletty kertomasta mitään kotoa.

”...mää en tiijä mistä se välttämättä johtuu mut se tuntuma on et siellä kotona on pyydetty vaikenemaan niistä, et hyssytellään tai sanotaan et ei näitä saa et sen näkee sit kun se lapsi vastaa tietyllä tavalla mekaanisesti ja sit tulee semmosia jänniä fraaseja niinku joltain kaheksan vuotiaalta mitä sanoo aikuinen ihminen, et se niinku jotenki napsahtaa heti korvaan, et ihan niinku joku ois pistäny suuhun...”H112 Lapsen tilannetta hankaloittavana ajateltiin myös salailu yleensä, ei pelkästään lastensuojeluympäristössä. Salailun puuttuminen taas vähentää painetta lapselta, hän voi puhua kodin tilanteesta ulkopuolisille, eikä energiaa mene peittelyyn, salailuun ja häpeilyyn.

Sosiaaliset verkostot mainittiin kuudessa haastatteluna lapsen tilannetta parantavana asiana eli avun tarve vähenee jos vanhemmalla on suojaavia sosiaalisia verkostoja. Tähän kuului muut läheiset aikuiset, joku jonka luo mennä hoitoon ja jonka kanssa kokea hyviä hetkiä, lapsen oma ystäväverkosto, sekä joku jolla puhua, esimerkiksi koulukuraattori, tai jos vanhempi on pystynyt mahdollistamaan lapselle muuta kodin ulkopuolista sosiaalista verkostoa vaikka harrastusten kautta. Hoitopaikan ajateltiin olevan suojaava tekijä, jos lapsi voi mennä sinne välillä levähtämään kodin raskaasta tilanteesta, tai vielä paremmassa tapauksessa vanhemmat voisivat laittaa lapsen hoitoon silloin kun juovat. Harrastusten

ajateltiin lisäävän positiivisia kokemuksia kodin ulkopuolella ja olevan eräänlainen pakopaikka

” Et semmonen hyvä verkosto on selkeesti semmonen suojaava. Ja sitten taas jos sitä ei oo niin se on tosi hankala ja sit on näitä eroperheitä et molemmilla vanhemmilla on sitä pähteiden käyttöä ja lapsi seilaa niitten välillä vuorotellen ja meillä on näitä sukujakin jossa voi hyvin pitkällekin linkittää et on meille tuttuja et siellä on hyvin vähän sellasta tervettä pohjaa siellä verkostossa niin ne lapset on sit sellasia et mihin ne tarrautuu ja kiinnittyy. Kun ei siellä oikeesti oo sitten semmosta normalia vanhemmuutta tai perhe-elämää nähtävissä et ne on ainakin ne verkostot semmonen juttu minkä oon huomannu. ”H112

Lapsen kannalta positiivista on myös jos vanhemman käyttäytymiseen ei liity aggressiivisuutta tai väkivaltaisuutta tai jos vanhemman käytös muuttua ennemminkin iloisempaan suuntaan. Positiivisena asiana lapselle mainittiin myös jos lapselle tulee se viesti, että vanhempi yrittää parantua. *”...jotkut vanhemmatkihan saattaa esimerkiksi tissutella hissukseen kotona ja ovat hyvin lepposia ja jotkut lapset saattaa jopa sanoa että äiti tai isä on mukava kun se on humalassa et se sillon anataa asioita periksi ja hän saa pelata koneella ja saa enemmän rahhaa ja se voi olla semmonen mukavakin asia et se vanhempi on alkoholin vaikutuksen alaisena...” H107.* Vanhemman rooliin lapsen auttamisen kannalta siis vaikuttaa joidenkin haastateltavien mukaan se, millä tavalla vanhempi käyttäytyy humalassa, tai antaako vanhempi lapselle toivoa.

Muita lapsen tilanteeseen positiivisesti vaikuttavina vanhempiin liittyvinä tekijöinä mainittiin arjen positiivinen rytmi, asuinympäristö, sekä se ettei kotona ole useampia henkilöitä vanhempien tai vanhemman lisäksi alkoholinvaikutuksen alaisena eli niin sanottujen ryyppyporukoiden puuttuminen. Positiivinen arjen rytmi tarkoittaa sitä, että lapsen nukkumista ei esimerkiksi häiritä ja silloin hän pystyy hoitamaan koulunsakin kunnolla. *”No sitten on tietysti et se asumisympäristökin voi vaikuttaa että vanhemmat vois, vähän jossain landella voi helpommin juoda ettei siihen kukaan kiinnitä huomiota, mut sit jos asuu jossain kaupunkiympäristössä niin voi olla et ainakin naapurit soittaa sit poliisit paikalle tai tiijätkö ihan jotain tämmöstä konkreettista. Oon mä törmänny semmoseenkin et on jotain talonyhtiöitä, joissa kukaan ei soita poliisia paikalle, et joka perheessä vähän sitten juodaan..”H119*

5.2.3 Vanhemman roolin hetkellinen riistäminen

Pyysin haastateltavia pohtimaan, sitä milloin on lapsen edunmukaista sijoittaa lapsi pois vanhempiensa luota. Sijoitusta on siis yksi, viimesijaisena pidetty lapsen auttamisen muoto ja samalla kuvaa vanhemman roolin rajoja, milloin vanhemman rooli on oikeutettua väliaikaisesti riistää. Sijoituspäätökseen vaikuttavina asioina yleisimmin mainittiin vanhemman alkoholinkäytön runsaudesta johtuva kykenemättömyys huolehtia lapsesta ja vanhemman sitoutumattomuus tukitoimiin. Muina sijoituspäätökseen vaikuttavina asioina nostettiin esille jokaisen tilanteen tapauskohtaisuus, se onko lapsella muita aikuisia ympärillä ja tunnesuhteen laatu vanhempiin. Haastatteluissa kävi ilmi, että useasti tilannetta seurataan sosiaalityöntekijöiden mukaan liian pitkään ennen sijoituspäätöksen tekemistä.

”No se on vähän semmonen veteenpiirretty raja et et sen kanssa joutuu kyllä pähkäilemään kokoajan et millon se on että toisaalta joutuu niinku punnitsemana et mitkä ne on tosiaan ne riskit ja haitat sille lapselle ja ehkä ne vahvuudet...”H113 Useat haastateltavat kuvailevat sijoituspäätöksen haastavuutta ja monitahoisuutta. Toisaalta on olemassa lapsen kokema paha olo vanhemman alkoholin käytöstä, mutta myöskään sijoitus kodin ulkopuolelle ei ole lapselle helppo kokemus. Haastateltavat korostavat päätösten tapauskohtaisuutta, vaikka päätöksentekoa ohjaakin karkeasti laki, niin on otettava huomioon tilanteen kokonaisuus ja lapsen ikä.

Huostaanotto tai sijoitus kodin ulkopuolelle nähdään viimesijaisena ratkaisuna ja kuitenkin sen ajatellaan tapahtuvan liiankin myöhään lapsen hyvinvoinnin kustannuksella. *”Toki kaikki huostaanotot, tai pääsääntöisesti tapahtuu mun mielestä liian myöhään. Vanhemmille tarjotaan kyllä niin paljon mahdollisuuksia että ne lapsen tarpeet siinä jää kyllä alakynteen siinä vuosien mittaan että toki täytyy tietyt kriteerit täytyä ja täytyy näyttö olla mutta tässä prosessissa liian vähän huomioidaan sitä lasten tarpeita edelleenkin huomioidaan liian vähän...”H119.* Haastattelemini lastensuojelutyöntekijöiden mukaan yleisin ennakkoluulo vanhemmilla ja läheisillä on, että lapset otetaan heti ensimmäisenä pois kotoa jos lastensuojelun asiakkaaksi joudutaan.

Alkoholin käytön runsaus ja siitä johtuva kykenemättömyys huolehtia lapsesta mainittiin viidessä haastattelussa syynä huostaanoton harkitsemiselle. Vanhemman sitoutumattomuus tukitoimiin mainittiin neljässä haastattelussa. Huostaanottoa aletaan harkita vasta siinä

vaiheessa, kun alkoholin käyttö on hyvin massiivista, lapsen perustarpeista ei huolehdita, pieni lapsi jätetään yksin kotiin tai jos lapsi on välittömässä vaarassa. Haastateltavat korostavat, että huostaanottoa ennen täytyy kokeilla kaikki tukitoimet perheen auttamiseksi. Jos vanhempi ei sitoudu tarjottuihin tukitoimiin, eikä ole yhteistyöhaluinen on huostaanottoa alettava harkita. Vanhemman rooli lapsen auttamisen kannalta riistetään vasta, kun alkoholinkäyttö ja lapselle koituvat haitat ovat massiiviset. Lastensuojelutyöntekijät rajaavat vanhemman kuuluvat lapsen auttamiseen mahdollisimman kauan, niin sanottu viimeiseen asti, mutta toisaalta sijoitusten sanotaan lähes aina tapahtuvan liian myöhän.

5.3 Lapsen rooli auttamisessa

Lapsen rooli auttamistyössä jää suureksi osaksi passiiviseksi. Roolin passiivisuuteen vaikuttaa resurssien ja ajan puute, joka estää luottamuksellisen suhteen syntymisen lapseen, sekä se, että lapsen kanssa keskustelun koetaan olevan hankalaa, joko liian varovaisuuden, lasten lojaalisuuden tai omaan osaamiseen liittyvien seikkojen takia. Tässä usein ajatuksena oli, että lapselta halutaan tietoa, sitä mitä tämä ajattelee kodin tilanteesta, joten kysyin vielä erikseen tiedonkulusta toiseen suuntaan eli lapsen informoimisesta. Seuraavaksi tarkastelen näitä tekijöitä lähemmin.

5.3.1 Lapsen rooli tiedontuotannossa ja päätöksenteossa passiivinen

Neljässä haastattelussa mainitaan suoraan, että suureksi osaksi työ on vain aikuisen kanssa tehtävä työtä. Tämä kuvaa hyvin esiin tullutta lapsen roolin passiivisuutta. ”...*haluaisin et se työ olis niin että se lapsi oli oikeesti siinä keskiössä ja se lapsi oli se jonka kanssa mä , siis ihan konkreettisestikin tekisin sitä työtä, mut se ei oo todellakaan sitä tänäpäivänä ...*”^{H112} Kaikki haastateltavat kertovat, että halusivat työskennellä lasten kanssa enemmän. Päätettäessä perheen tarvitsemasta lastensuojelullisesta avusta, suurin osa haastateltavista vahvistaa pääasialliseksi tietolähteeksi vanhemman, vaikka tunnistaakin tilanteen ongelmallisuuden. Lapsen passiiviseen rooliin vaikuttavat asiat jaoin kolmeen luokkaan, lapsen kanssa keskustelemiseen liittyvät hankaluudet, resursseihin liittyvät ongelmat, sekä lastensuojelutyöntekijöiden omaan osaamiseen liittyvät ongelmat.

Lapsen kanssa keskustelua kuvaillaan yleisesti ottaen problematisoivien ilmauksin. Lapsen kokemuksen selvittämisestä puhutaan suurimmassa osassa haastattelussa hyvin haastavana asiana myös lapsen lojaalisuuden ja peittelyn vuoksi. Toisaalta taas ajatellaan, että lapsi vahingossa möläyttää totuuden tai lapselta saatua tietoa joutuu tulkitsemaan. Lapsi ei näyttäydy oman elämänsä asiantuntijan roolissa. Haastatteluissa esiintyy myös varovaisuus sen suhteen mitä lapselta uskalletaan kysyä tai mitä kertoa. Lasta ei haluta painostaa tai järkyttää. *”et ei tietenkään miltään kuusvuotiaalta voi kysyä mitä tahansa niinku vanhempien et se voi olla hirveen traumatisoivaakin et se ikä on semmonen tekijä että. Ja sitten toisaalta taas et tarkoitus on kuitenkin on ajatella sitä perhettä kokonaisuutena eikä silleen et käännetään siellä perheenjäseniä toisiaan vastaan et sekin on sillälailta monesti vähän semmosta vähän sillai et joutuu tosi varovainen olemana joka suuntaan.”H111*

Omaan osaamiseen liittyviin haasteisiin kuuluivat lapsen kohtaamisessa käytettävien välineiden puute, lapsen esiintuomien asioiden esille ottamisen hankaluus vanhempien kanssa, lapsen kanssa keskusteluun liittyvät taidot, epävarmuus siitä ettei käännetä perheenjäseniä toisiaan vastaan, sekä lapsen huomioimisen unohtuminen. Eräs haastateltava pitää tärkeänä, että lapsen huomioimisen tavoitteen pitää itse työntekijänä selkeänä mielessä. *”No sitä ois hyvä aina välillä itekki miettiä et tavallaan tarkistaa jossain vaiheessa siinä että oonko mä nyt huomannu huomioida näitä lapsia et joskus se voi olla et se vähän unohtuu sitten pitää terästäytyä taas...”H117* Kuten tavoiteosiossakin todettiin, selkeät tavoitteet lapsen huomioimisesta johtavat todennäköisemmin myös konkreettisiin toimiin sen hyväksi.

Toinen luokka kiteytyy resurssipulasta johtuvaan ajanpuutteeseen ja siitä seuraaviin ilmiöihin. Ajan puutteen vuoksi haastateltavat kuvailivat, etteivät ehdi tavata lasta varsinkaan vanhemmasta erillään. Tämä puolestaan vaikeuttaa luottamuksellisen suhteen syntymistä lapseen, jota useat haastateltavat pitivät ihan perusedellytyksenä lapsen mielipiteen esiin saamiseen. Neljässä haastattelussa mainitaan lapsen osallisuuden perusedellytyksenä luottamuksellisen suhteen syntyminen lapseen. Luottamuksellista suhdetta on hankala rakentaa jos ei aikaa tai mahdollisuutta lapsen tapaamiseen ole. Luokittelin luottamuksellisen suhteen muodostumisen estymisen resursseihin liittyväksi esteeksi, koska neljässä haastattelussa mainitaan ajan ja resurssien puutteen vaikuttavan luottamuksellisen suhteen rakentamisen mahdollisuuksiin. Kahdessa haastattelussa mainitaan, että lasta olisi tarpeen tavata myös ilman vanhempaa.

”Aika. Tai että pitäis olla mahdollisuus tavata näitä lapsia säännöllisesti aika tihtiäinki et tulis se luottamus siihen et se on se iso ongelma mun mielestä tällähetkellä tässä työssä et itse asiassa niitä lapsia ehtii aika vähän jututtaa kahden kesken, kun se aika menee vanhempien kanssa keskustellessa tai viranomaisten kanssa tai on tämmösiä kymmenen ihmisen palavereja jossa perhe nöpöttää pienenä... ...mut jos pystyis tekemään jotaki, aivan sama vaikka kävelyllä käydä niin se saattais olla että sieltä tuliski ihan erilailla sitä tekstiä, mut semmoseen ei oo ollu, ei mitään mahdollisuuksia.” H112

Lapsen kanssa vietetty lisääika voisi mahdollistaa luottamuksellisen suhteen syntymiseen lapsen lisäksi myös vanhempaan. Yksi haastateltava mainitsee, että vanhemman luottamusta voi myös tavoittaa lapsen kautta, jos olisi enemmän aikaa oppia tuntemaan lasta, esimerkiksi lempi leluja tai leikkejä. Tämä osoittaisi myös vanhemmille, että työntekijä tuntee lapsen ja myös näin ollen vanhempi ehkä luottaisi paremmin siihen minkä työntekijä ajattelee olevan lapselle parhaaksi.

Lähes kaikki haastateltavat mainitsivat, että he haluaisivat tavata lapsia enemmän. Eräs haastateltava toteaa, että lapsia tavataan yleensä vain kerran tai sitten tavataan pelkästään vanhempia ja kotihälytystilanteissa aina vain pelkästään vanhempia. *”Lasten tapaaminen on yllättävän haastavaa, ja jos mä mietin ihan näitä työn taustapuitteita ja resursseja niin mulla on valitettavasti liian vähän aikaa tavata niinku lapsia joskus mä mietin sitä et mä olen kuitenkin se lapsen oma työntekijä, lastensuojelun työntekijä... ... sit se monesti jää siihen yhteen tai sitten se vaan on niinku et asiassa kuullaan vaan vanhempia ja sitten ollaan et no ehkä tämä nyt sitten on näin mutta se on jotenki vaan niin hullunkurista välillä et ei oo aikaa niinku tehdä sitä työtä sillai niinku haluais esimerkiksi niinku lasten kanssa, se on yks harmillinen juttu.” H117*

Haastatteleman sosiaalityöntekijät kokevat luottamuksen muodostumisen ongelmalliseksi erityisesti kiireen takia. Ajanpuutteesta johtuvat hankaluudet linkittyvät yhteen myös työntekijän osaamisen kanssa, kuten tästä seuraavasta lainauksesta käy ilmi. *”...kyllähän se vaatii et lastensuojelun työntekijät läit aikamoista osaamista et sieltä tulis sitä tositilannetta et miten lapsi sen tilanteen niinku kokee. Ja se taas vaatis semmosta useempia tapaamisia mitä tässä ei oo ikäväkyllä mahdollistaEt liian usein se menee siihen et on joku poliisi – ilmoitus ja sitten tavataan vanhempia ja päätetään sitten sen pohjalta et jatkuuko asiakuus vai eikö jatku ja kaikkien kohdalla ei sellasta kunnollista lastensuojelutarpeenselvitystä ole mahdollista tehdä ajan puutteen ja resurssipulan takia.” H119*

5.3.2 Lapsen rooli tiedon vastaanottajana

Pyrin haastatteluissa selvittämään sitä, millä tavalla lasta informoidaan lastensuojelussa häntä itseään koskevista asioita. Tiedon välittämistä lapselle kuvaillaan kolmella tavalla. Lapsen informoiminen kuvaillaan vähäiseksi, ellei kyseessä ole huostaanoton uhka, vähäiseksi vaikka kyseessä olisi huostaanoton uhka, avoimeksi ja sujuvaksi tai kuvaillaan neutraalisti lapsen iän ja kehitystason mukaiseksi.

Kahdessa haastattelussa mainitaan, että lapsen informoiminen tilanteesta on katkonaista, ellei kyseessä ole huostaanoton uhka. ”...*et sitä kerrotaan sillon kun lapsi on siinä mukana mut paljonhan sitten näkee vielä vanhempia lisäksi aikuisten kesken ja muuta niin eihän se, sehän tieto menee sit vanhemmilta mikä menee sille lapselle ja sitten taas saattaa olla jonku kukauden päästä et nähhään sitä lasta sitten ja et ehkä lapsen näkökulmasta nytten ku ruppee ajattelemaan niin se saattaa olla äärimmäisen epäjohdonmukaista eikä varmaan hän oikeen tiijä mikä tässä on se juttu...*” H109. Yksi haastateltava mainitsee, että ensimmäisillä kerroilla ei yleensä puhuta lapsen kanssa ja toivookin, että tilanne saataisiin hoidettua vanhempien kanssa.

Sijoituksen uhan mainitsee myös eräs toinen haastateltava. Sijoituksen ollessa kyseessä informointi on selkeää ja lain velvoittamaa, mutta lähinnä periaatteessa toteaa yksi haastateltavista. ”... *et ei niitä sijoituspäätöksiäkään voi tehdä ilman et on tuota lapsen mielipidettä kuulta, mut seki et kuinka syvällisesti sen tekkee et mikä on se minimi et mikä on sitten semmonen tarpeeksi laadukas kuuleminen niin se voi olla sitten eri asia...*” H113

Kahdessa haastattelussa lapsen informoimisesta puhutaan positiivisesti. Kun lasta tavataan, pyritään aina selittämään miksi häntä tavataan. Toinen näistä positiivisesti lapsen informoimista kuvaavista haastateltavista korostaa avoimuuden tärkeyttä. Jos työntekijä kertoo mitä jo tietää ja selittää lapselle ymmärrettävästi tilanteen se voi auttaa lastakin avautumaan. Lapsi ei helposti avaudu jos ei ymmärrä mistä on kysymys tähdentää haastateltava.

Kahdessa haastattelussa tiedon välittämistä lapselle kuvaillaan neutraalisti ja niukkasanaisesti. Lapsen ikä mainitaan tärkeänä määrävänä tekijänä siinä, mitä lapselle

voidaan kertoa ja mitä ei. Yksi haastateltava mainitsee, että ensimmäisillä kerroilla ei yleensä puhuta lapsen kanssa ja toivookin, että tilanne saataisiin hoidettua vanhempien kanssa. Tärkeänä luottamuksellisen suhteen muodostamisen kannalta pidetään, sitä että lapsi ymmärtää mikä hänen kertomastaan menee eteenpäin ja mikä jää työntekijän ja lapsen väliseksi. Kahdessa haastattelussa korostetaan tämän varmistamista, jottei lapsi pahoita mieltään myöhemmin ja koe luottamustaan petetyksi.

Lapsen mielipiteen kuuleminen siis jää käytännössä hyvin vähäiseksi, koska aikaa luottamuksellisen suhteen muodostamiseen tai aina edes lapsen tapaamiseen ole. Työntekijöiden tulisi pitää lapsen kuulemisen ja informoimisen tavoite selkeänä omassa työssään ja saada lisäkoulutusta alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elävän lapsen kohtaamiseen. Tällä hetkellä tilanne näyttäytyy niin, että lapsi on syrjässä häntä itseään koskevassa tiedontuotannossa, ja tiedon välittäminen lapselle päin on satunnaista.

5.3.3 Lapsen pääseminen lastensuojelun piiriin

Jotta lasta pystytään lastensuojelun keinoin auttamaan, täytyy lapsen ensin päästä lastensuojelun piiriin. Tässä osiossa tarkastelen sitä, mikä on haastateltavieni kokemus siitä kuinka apua tarvitsevista lapsista saadaan tietoa lastensuojeluun. Viisi haastateltavaa mainitsee poliisin yleisenä väylänä lastensuojelun piiriin. Kotona tilanne on päässyt kärjistymään ja poliisi on kutsuttu paikalle, jolloin liiallinen päihteidenkäyttö on näyttäytynyt. Eräs haastateltava mainitsee poliisin kautta tulevat lastensuojeluilmoitukset melko selkeäksi ilmoitusten ryhmäksi, koska silloin saadaan konkreettista näyttöä siitä, minkälainen kotitilanne on.

Viidessä haastattelussa mainitaan naapurit ilmoitusten tekijäryhmänä. Yhdessä haastattelussa sitä pidetään kaikkein yleisimpänä ryhmänä. Tämäkin ryhmä ilmoitusten tekijänä kielii jo melko runsaasta ulospäin havaittavasta alkoholinkäytöstä ja häiriöstä, ennen kuin asia kantautuu lastensuojelun korviin. Yhdessä haastattelussa nostetaan esiin, että toisaalta on olemassa myös naapurustoja, joissa päihteiden käyttö on yleistä ja naapurit suojelevat toisiaan, eikä kukaan tee ilmoitusta viranomaisille.

Terveydenhuollon sektorilta tulevat ilmoitukset mainitaan vain kolmessa haastattelussa, joista yhdessä se mainitaan yleisimpänä poliisin rinnalla ja toisessa yleisimpänä läheisten rinnalla. *”...lääkäri ja terveyskeskus esimerkiksi jos mennee katkasuun vuodeosastolle niin sieltä tulee sitten.”*H112. Tämäkin kommentti kuvaa tilannetta, joka on jo alkoholinkäytön seurauksena, ehtinyt ajautua kriisiin, ennen lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Vain yhdessä haastattelussa mainitaan A-klinikka. Muuten päihdepalveluita ei tässä yhteydessä mainita lainkaan.

Neljässä haastattelussa mainitaan vanhemman alkoholinkäytöstä huolestuneet läheiset aikuiset yhtenä ilmoitusten tekijäryhmänä. Yhdessä läheiset aikuiset mainitaan yleisimpänä. Lähipiirin aikuisia voivat olla esimerkiksi sukulaiset tai ex-puoliso. Yhdessä haastatteluista kerrotaan, että ilmoituksen tekijänä voi olla myös joissain tapauksissa vanhempi itse, yleensä jos hänellä on jo aikaisempaa kokemusta lastensuojelun kanssa.

Kouluista ja päiväkodeista tulleista ilmoituksista kysyttiin haastatteluissa erikseen, koska ajatuksena on että lapsen avun varhaisempi tunnistaminen estäisi tilannetta ajautumasta siihen pisteeseen, että esimerkiksi poliisihälytyksiä tarvittaisiin. Kolmessa haastattelussa ollaan sitä mieltä, että ilmoituksia tulee hyvin vähän kouluista tai päiväkodeista. Kahdessa haastattelussa mainitaan kouluterveydenhoitajien olevan avainasemassa lapsen avun piiriin pääsyä ajatellen. *”..sit sellaset pitkän linjan terkkarit saa lapsen kertomaan jos siellä on jotaki et siellä kotona voi olla tällöinen alkoholiongelma et se tekkee meille ilmoitusta..”* Yksi haastateltava korosti, että koulussa ei lapsen tai nuoren kotitalanne näyntyä kovinkaan selkeästi ellei hänellä ole erityistä suhdetta juuri kouluterveydenhoitajaan, jonkin tiettyyn opettajaan tai vaikka koulukuraattoriin. Vain yksi haastateltava mainitsi, että ilmoituksia tulee pääasiassa päiväkodeista tai kouluista.

Jotta lapsen avuntarve tunnistettaisiin nopeammin, olisi siis näiden haastatteluiden pohjalta hyvä jos koulun tai päiväkodin henkilökunnalla olisi mahdollisuus muodostaa erityinen ja luottamuksellinen suhde lapseen. Yhdessä haastattelussa myös arvellaan ilmoituksien vähäiseksi syyksi työntekijöiden pelkoa välien katkeamisesta vanhempiin ilmoituksen tekemisen johdosta. *”...päivähoito on ehkä just yks semmonen kellä jotenki tökkii se ilmoituksen tekeminen ja se huolen esille nostaminen et heille on jotenki vaikee sanottaakaan sitä huolta sitten perheelle..”*H117 Toisaalta huolesta ei osata kertoa perheelle, mutta ei myöskään välien menettämisen pelossa haluta epäselvän huolen perusteella tehdä ilmoitusta lastensuojeluun.

Kaksi haastateltavaa pitää päiväkodista ja koulusta tulleiden ilmoitusten vähyyteen, syynä sitä, ettei vanhemman päihdeongelma näyttäyty siellä kovin helposti, ellei lapsella ole selkeästi paljon poissaoloja tai myöhästymisiä tai ellei vanhempi hae lasta hoidosta selkeästi humalassa. Sen lisäksi, ettei avun tarpeessa olevaa lasta tunnisteta, koska kontaktipinta vanhempiin on niin pieni, niin myös koska lapsi ei välttämättä oirehdi. Tällainen oireilun etsiminen kielii jälleen siitä että tilanne ehtii jo jossain määrin vakavaksi ennen kuin lapsen avuntarvetta pystytään ulkopuolelta huomaamaan.

Toisaalta haastatteluissani nousee esille, että tärkeintä on tehdä lastensuojeluilmoitus, vaikka ei ihan täyty varmuutta huolesta tai sen laadusta olisikaan. *”No se päivähoito on semmonen minkäkanssa sitä on saanu työstää et pidetty asiasta ihan yhteisiä palaveritakin et se riittää jos se huoli herää et ei teidän tarvitse mieltää et onko se huoli asteikolla yhdestä kymmeneen mikä. Teillä huoli herää ja me selvitetään...” H117* Toisaalta taas koettiin haastavana selvittää edes nykyisiä lastensuojeluilmoituksia kunnolla. *”... et se ei ois tämmöstä et se ei ois tämmöstä et räppästään vaan joku lastensuojeluilmoitus ja siinä yritetään vähän niinku päättää et ollaanko tässä ihan oikeesti huolissan vai ei olla vaan ois aikaa tavata niitä vanhempia riittävästi ja myöskin lapsia...” H119* Eräs haastateltava myöskin tähdentää, että jo vakavasti kriisiin ajautuneita tilanteita tulee niin paljon lastensuojelun tietoisuuteen, ettei epäselvän huolen ilmoituksia ole aikaa jäädä seuraamaan.

5.4. Päihdetyöntekijöiden rooli lapsen auttamisen kannalta

Jaoin yhteistyötyylit kolmeen haastatteluissa esiin nousseeseen tapaan. Ensimmäisessä niistä yhteydenpito toimii hyvin molempiin suuntiin ja siihen ollaan tyytyväisiä. Toisessa yhteistyön tavassa tieto kulkee lähinnä lastensuojelusta päihdepuolelle päin, mutta siihen ollaan silti tyytyväisiä. Kolmannessa tavassa tieto kulkee myös lähinnä lastensuojelusta päihdepuolelle päin, mutta siihen ei olla tyytyväisiä. Mainituissa yhteistyön toteutumisen tavoissa ei ole juurikaan eroa haastateltavien välillä, mutta yhteistyön tiiviudessa, suunnassa ja odotuksissa on.

5.4.1 Kahdensuuntainen rooli

Ensimmäinen yhteistyön tapa esiintyi neljässä haastattelussa, jossa haastateltavat kuvailivat yhteistyötä lastensuojelusta päihdehuoltoon päin kulkevaksi, sekä päihdehuollosta lastensuojeluun päin kulkevaksi. Rooli on siis vastaanottava, sekä aktiivisesti lastensuojelutyöhön päin suuntautuva. Lastensuojelusta on helppo ohjata asiakkaita päihdehuollon piiriin ja myös päihdehuollosta tehdään aktiivisesti lastensuojeluilmoituksia, sekä ilmoitetaan jos aihetta lisähuoleen tulee. Lisäksi päihdehuollon kuvaillaan ottavan asiakkaiden lapset hyvin huomioon omassa työssään. Haastateltavat ilmaisevat olevansa tyytyväisiä tehtävään yhteistyöhön ja kiittelevät päihdetyöntekijöiden ammattitaitoa. Kaikki tämä ryhmän haastateltavat ovat eri kunnista eli minkään tietyn kunnan erityisen hyvästä yhtenäisestä ohjeistuksesta ole kysymys.

Yleisimpänä mainittu yhteistyön tapa näissä haastatteluissa oli yhteiset tapaamiset tai palaverit asiakkaan ja päihdepuolen kanssa. Toiseksi yleisimpänä mainitaan sekä lastensuojelusta vanhemman velvoittaminen päihdehoitoon, että päihdehuollosta tulevat lastensuojeluilmoitukset tai lisähuolen ilmaisut lastensuojelun asiakkaista. Lisäksi yksittäisenä yhteistyön muotona mainittiin työparityöskentelyn mahdollisuus kotikäynneille. Yksi haastateltava kertoo olevansa tyytyväinen myös päihdepalveluiden tapaan tavata lasta. *”...että siellä ne tapaa myös lapsia et selittää sitä vanhemman tilannetta myös lapsen näkökulmasta et se on musta hirveen hyvä.”* Vaikka yhteistyöhön oltiin muutoin tyytyväisiä, niin vaikeutena nähtiin resurssien puute päihdepalveluissa. *”... et jos mää oon tietonen jostain tilanteesta ja sitten otan yhteyttä et on hyviä kokemuksia mutta että niillä on ne resurssit niin vähäiset sitten et on sieltä todettukin et ei pystytä toteuttamaan palveluja et se vaan on niinku tosia.”* H119

5.4.2 Yhdensuuntainen rooli

Yhdensuuntaista yhteistyön tapaa oli kahdenlaista, toisessa rooli odotukset vastasivat yhteistyön toteutumisen tapaa, toisessa taas eivät. Toisessa yhteistyön tavassa, joka esiintyy kahdessa haastattelussa, kuvataan lastensuojelun ja päihdepalveluiden välistä yhteistyötä

lähinnä yhdensuuntaiseksi lastensuojelusta päihdepalveluihin päin, mutta siihen ollaan silti tyytyväisiä. Myös tämän ryhmän haastateltavat olivat eri kunnista. Vanhempia ohjaaminen päihdepalveluiden piiriin sujuu haastateltavien mukaan hyvin. Päihdepuolelta ei puolestaan olla yhteydessä, eikä sieltä tule lastensuojeluilmoituksia, mutta sitä ei odotetakaan. ”... *ite oon lastensuojelussa ajatellu niin päin, että se tulee meille se huoli jostain ensin ja me tavataan perhettä ja sitten se huoli siitä alkoholinkäytöstä jatkuu, että vanhempi saattaa itekki olla siitä huolissaan. ja sitten me ohjataan tuonne A-klinikan puolelle.*” H107

Yhteistyön muodoista haastateltavat nostavat esille samankaltaiset yhteistyön muodot, kuin edellisenkin ryhmän haastateltavat, sillä erotuksella, ettei päihdehuollon puolelta tehtäviä yhteydenottoja mainita. Yhteistyönmuotoina on lastensuojelusta vanhemman ohjaaminen päihdehoitoon, verkostopalaverit ja lastensuojelutyöntekijän soittelu päihdehuoltoon. Lisäksi toisessa haastattelussa mainitaan myös työparityöskentely kotikäynneillä, päihdehoitotyöntekijän pyytäminen kokouksiin, yhteiset aloitus- ja lopetuspalaverit, sekä yhteiset hoitoneuvottelut. Yhteiset hoitoneuvottelut ovat haastateltavan mukaan tärkeitä, koska ne mahdollistavat suunnittelun ja pitävät kaikki osapuolet ajan tasalla.

Molemmissa haastatteluissa odotukset päihdetyöntekijöitä kohtaan ovat vähäiset. Päihdetyöntekijän rooli nähdään nimenomaan vanhemman asiaan keskittyvänä työntekijänä, jonka velvollisuudet rajoittuvat vanhemman päihdeongelman hoitoon. Lapsen asian ei ajatella kuuluvan päihdetyöntekijälle ja lastensuojelun aktiivisuus päihdehuoltoon päin nähdään luonnollisena. Toisessa haastattelussa mietityttää erityisesti luottamuksellisuuteen liittyvät asiat. ”*Mut sit jos miettii vaikka sen vanhemman omaa päihdekontaktia et jos se käy vaikka A-klinikalla juttelemassa niin eihän ne voi et jos se on sen lapsen kannalta jotenki tosi akuutti niin totta kai sillon voi tehdä ilmoituksen tai sillai mut ei ne niinku hirveen mielellään juttele niistä asioista mitä se vanhempi on luottamuksellisesti kertonu siellä...*” H111 Haastateltavan mukaan yhteistyö toimii hyvin, mutta kokee etteivät päihdetyöntekijät mielellään ota yhteyttä lastensuojeluun, ellei tilanne ole todella vakava, eikä haastateltava sitä odotakaan. Toinen haastateltava luottaa siihen, että päihdetyöntekijät välittävät tietoa lastensuojelulle jos tilanne sitä vaatii. ”*En nyt muista onko tullut lastensuojeluilmoituksia A-klinikalta, mutta tokihan heillä on se ilmoitusvelvollisuus. Että kyllä varmaan jos siellä huoli nousee...*” H107

Odotukset päihdetyöltä ovat, sujuva päihdearvioihin pääseminen, aikuisen päihdeongelmaan keskittyminen ja sovittujen tapaamisten toteutumatta jäämisestä ilmoittaminen.

Päihdetyöntekijöiden ammattitaitoon luotetaan ja heidän työhönsä ollaan tyytyväisiä. ”...on olennaista että jos ollaan sovittu että tai kun yleensä sovitaan et jos vaikka vanhempi on menny katkalle et sieltä tehään sit automaattisesti lastensuojeluilmoitus ja sen jälkeen sit kun me tavataan vanhempaa niin yleensä se on sit edellytys että sitoutuu käymään sit just vaikka aklinikalla. Et se riittää se tieto et ne käynnit on vaikka toteutunu.” H111 ”... minusta he kyllä ihan hyvin tekevät sen tonttinsa ja hyvin onnisruu se et jos meillä tulee huoli aikuisen alkoholin käytöstä että pääsee sinne päihdearvioon sitten kun lastensuojelu on siinä mukana niin aika nopeesti. ” H107

Kolmas yhteistyön tapa esiintyi yhdessä haastattelussa. Yhteistyön koettiin toimivan hyvin lastensuojelusta päihdetyöhön päin, yhteydenpitoa oli jonkin verran myös toiseen suuntaan, mutta se kuvailtiin erittäin niukaksi. Erotuksena edelliseen ryhmään oli se, ettei haastateltava ollut tyytyväinen yhteistyön nykyiseen tilaan. Kysyttäessä, mitä haastateltava toivoisi yhteistyöltä, hän vastasi hyvin kuvaavalla tavalla. ” No varmaan et olis sitä yhteistyötä..”H112 Haastateltava on ollut viisi vuotta töissä lastensuojelussa sosiaalityöntekijänä, eikä hänelle olla koskaan soitettu A-klinikalta. Haastateltava mainitsee, että joskus lastensuojelusta päin soitetaan päihdepuolelle jos tiedetään asiakkaan hoitokontakti.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia lastensuojelutyöntekijöiden kokemuksia alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamisesta erilaisten auttamisessa esiintyvien roolien avulla. Oma ammattiroolia kuvattiin tässä tutkimuksessa tavoitteiden kautta. Oma rooli nähtiin, joko vanhemman päihteiden käytön vähentämiseen keskittyvänä työntekijänä, lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaavana työntekijänä ja vanhemman alkoholinkäytöstä koituvien haittojen minimoivana työntekijänä. Vanhemman koetut roolit lapsen auttamisen kannalta olivat avuntarpeen aiheuttajana, avun helpottajan ja avun vaikeuttajana. Lisäksi vanhemman roolin rajaa vedettiin hyvin runsaaseen alkoholinkäyttöön ja lapsen huolenpidon vakaviin puutteisiin, sekä tukitoimiin sitoutumattomuuteen. Lapsen rooli auttamisessa oli passiivinen. Rooli oli vähäinen, sekä tiedontuotannossa, että tiedon vastaanottamisessa. Päihdetyöntekijän koettu rooli auttamisessa nähtiin, joko vanhemman päihteidenkäyttöön keskittyvä erillisenä työntekijänä tai vanhemman päihteidenkäyttöön keskittyvänä myös lapsen huomioivana työntekijänä. Päihdetyöntekijän rooliin kohdistuvat odotukset ovat vaihtelevat.

Nämä ovat käsityksiä vakiintuneiksi koetuista toiminnan tyypeistä, käsityksiä jotka heijastavat lastensuojelutyöntekijöiden yleistä tietovarantoa tai merkitysrakenteita. Nämä roolit eivät olisi olemassa ilman suhdetta muihin rooleihin, ja ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tässä työssä loin analyysitarkoituksessa keinotekoisen jaon eri rooleille luotujen merkitysten tarkastelua varten erikseen, mutta todellisuudessa nämä eri roolit kietoutuvat yhteen ja vaikuttaen toinen toisiinsa.

Lapsen ja vanhemman välisen suhteen koetaan vaikuttavan auttamiseen ja avuntarpeeseen positiivisesti tai negatiivisesti. Se millaiseksi lapsen ja vanhemman välinen suhde arvioidaan, sekä vanhemmalle asetetut rooliodotukset vaikuttavat siihen, miten tarve sijoitukseen tai huostaanottoon arvioidaan, sekä siihen millaisia tukitoimia ajatellaan tarvittavan. Lapsen ja vanhemman välinen suhde vaikuttaa siihen millaiseksi lapsen ja lastensuojelutyöntekijän välinen suhde muotoutuu. Vanhemman negatiivinen asenne lastensuojeluun vaikuttaa negatiivisesti myös lapsen suhtautumiseen ja avoimuuteen.

Myös vanhemman ja työntekijän suhteen ajateltiin vaikuttavan lapsen ja työntekijän suhteeseen, sekä toisin päin eli työntekijän ja lapsen välisen suhteen ajateltiin vaikuttavan

vanhemman ja työntekijän väliseen suhteeseen. Jos lastensuojelutyöntekijä onnistuu muodostamaan luottamuksellisen suhteen lapsen kanssa, hän voi perustella päätöksiään vanhemmalle ”lapsen kautta”. Tällöin vanhempi todennäköisemmin suhteutuu myönteisesti lastensuojeluun, kun hän huomaa lastensuojelutyöntekijän tuntevan lapsen ja pystyvän perustelemaan lapsen tarpeet. Samoin jos vanhemman kanssa on luottamuksellinen suhde, pystyy vanhempi myös vaikuttamaan positiivisesti lapsen ja lastensuojelutyöntekijän väliseen suhteeseen

Lastensuojelutyöntekijöiden omalle työlleen nimeämät tavoitteet kuvastavat omalle roolille annettuja merkityksiä, sekä vaikuttavat siihen, kuinka muut roolit otetaan työssä huomioon. Näiden haastatteluiden perusteella päätellä, että työntekijöiden itse nimeämät selkeät tavoitteet ja arvot omalle työlleen, vaikuttavat lapsen auttamisen tapaan. Mitä selkeämpiä ja lapsikeskeisempiä työn tavoitteet ovat, sitä enemmän se vaikuttaa myös lapsen keskiössä pitäviin työskentelytapoihin ja lapsen roolin korostumiseen. Teen oletukset tämänkaltaisesta syy-seuraussuhteen olemassa olost, sillä aikaisempi tutkimus tukee lapsen keskiössä pitävien tavoitteiden vaikuttavan työn lapsikeskeisyyteen konkreettisella tasolla (Hurtig 2003, 155). Toki voi myös olla, että omia tavoitteita räätälöidään sen mukaan, kuinka työtä koetaan pystyttävän tekemään eli ehkä auttamisroolia rajoittavat tekijät myös muokkaavat tavoitteita.

Olen työssäni jakanut omaa roolia kuvaavat tavoitteet kolmeen tavoiteluokkaan, joita ovat lapsen auttaminen auttamalla vanhempaa, lapsen auttaminen minimoimalla alkoholinkäytöstä koituvat haitat ja lapsen auttaminen huomioimalla tämän yksilölliset tarpeet. Ensimmäisessä tavoiteluokassa, jossa keskeisenä tavoitteena oli vanhemman päihteidenkäyttöön puuttuminen, sisäistettynä ajatuksena löytyi Hurtigin (2003, 37, 38) nimeämä tihkuvan auttamisen malli, jossa vanhemmalle annetun avun ajatellaan tihkuvan myös lapsen hyväksi. Vanhemmat ja vanhemman käyttäytyminen nousivat keskeisesti näissä haastatteluissa esille. Haastatteluissa, jossa tavoitteet olivat pääasiallisesti vanhempiin liittyviä, puhutaan huostaanotosta negatiiviseen sävyyn, mikä tukee Hurtigin(2003, 150) löytämiä vuorovaikutusorientaation tyypillisiä piirteitä. Lapsen kuulemista pidetään tärkeänä, mutta se konkretisoituu käytännössä vain silloin kun se tavoitteeksi erikseen nimetään.

Toisessa, haittojen minimoimiseen keskittyvässä, tavoiteluokassa oma rooli lapsen auttamisen kannalta vaihtelee sen mukaan, minkä kukin työntekijä itse kokee olevan lapselle haitallista ja millaiseen tilanteeseen lapsen ajatellaan tarvitsevan lastensuojelullista tukea.

Tämä on suurin ero seuraavan lapsen yksilöllisyyttä korostavaan tavoiteluokkaan verrattuna, jossa oma rooli nähdään nimenomaan sen kautta, minkä lapsi itse kokee olevan haitallista.

Kolmas lapsen yksilöllisten tarpeiden selvittämistä painottava tavoiteluokka vastaa parhaiten Hurtigin(2003, 19) nimeämää lapsiorientaatiota. Tästä tavoiteluokasta löytyi neutraali tai myönteinen suhtautuminen huostaanottoihin, jotka ovat ominaisia myös lapsiorientaatiolle. (Hurtig 2003, 19.) Lapsen omien yksilöllisten tarpeiden selvittäminen on omalle auttamisroolille olennaista. Juuri vanhemman ja lapsien yksilöitymisen Hurtig (2003, 80–81) nimeää Suomessa vallalla olevasta perhelähtöisestä työorientaatiosta puuttuvan. Hurtig (2003, 19–20) toteaa lapsiorientaatiossa korostettavan lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista, joten tämän tavoiteluokan voidaan ajatella olevan lapsilähtöinen ainakin siinä mielessä, että lapsi näyttäytyy perheestä erillisenä yksilönä, jolla on yksilölliset tarpeet ja toiveet, joihin pyritään vastaamaan.

Tilanteessa, jossa lastensuojelu on tekemisissä päihdeongelmasta kärsivien vanhempien ja lasten kanssa ovat vanhempi- ja perhekeskeisten näkökulmien puutteet ilmeisiä. On toki selvää, että vanhemman päihdeettömyys auttaisi myös lasta, mutta pelkästään siihen keskittyminen ei tuo lapselle hänen tarvitsemaansa apua. Ensinnäkin ongelma päihdepalveluiden saatavuudessa, voi jättää vanhemman hoitamatta ja myös lapsi jää oman onnensa nojaan. Toiseksi päihdeongelmasta toipuminen ei ole suoraviivaista ja lapsi voi joutua odottamaan vuosikausia vanhemman kuntoutusta ilman apua. Lisäksi päihdeitä runsaasti käyttävän vanhemman näkökulmaan luottaminen kuvan saamiseksi perheen tilanteesta ei ole ongelmatonta.

Alkoholiongelmaisten lasten auttaminen koetaan yleisesti haastavaksi. Haastatteluista nousi yhtenäinen tarina, siitä mitkä asiat koettiin auttamisessa kokonaisuudessaan vaikeimmaksi. Keskeiset teemat olivat resurssien puute, vanhempien rehellisyys/avoimuus, epämääräisen huolen kohtaaminen, taidot ja menetelmät, ympäristön reagoivuus ja vallankäyttö. Resurssit nousevat suurimpana tekijänä rajoittamaan jokaisen auttamisen liittyvän roolin kanssa vuorovaikuttamista. Mandellin (2013, 387, 388) mukaan tärkein tekijä, millä lastensuojelutyöntekijöiden työhön tyytyväisyyttä ja jaksamista voidaan tukea, on työohjaus ja konsultaatio. Haastateltavani vahvistavat koulutuksen ja tuen tarpeen ja lisäksi toivovat lisää välineitä, sekä selkeitä ohjeita ja toimintakäytäntöjä auttamisen helpottamiseksi.

Kokemusta resurssien rajallisuudesta, sekä lastensuojelun henkilöstössä, että palveluissa tukee aikaisempi tutkimus. Lastensuojelutyöntekijöillä ole aikaa perheiden

kokonaisvaltaiseen tukemiseen, ja palveluissa on pulaa nimenomaan päihdepalveluissa (Hanhela, Rintala 2012, 36, 48, 128-130, 137). Haastateltavan kokemus siitä, että lapsi voi olla ilman apua jopa vuosia, ennen kuin tilanne saadaan aukaistua, on linjassa Hanhisen ja Rintalan (2012, 35) havaintojen kanssa.

Lapsen rooli auttamisessa nähdään suureksi osaksi passiivisena avun vastaanottajana. Haastatteluni tukevat aiemmassa tutkimuksessa (mm. Muukkonen 2009, 137, Lahikainen 2001, 31, 33) esiinnoussutta havaintoa siitä, että suurimmaksi osaksi tietolähteenä käytetään vanhempaa. Lapsen auttamisessa keskeistä on saada mahdollisimman todellinen kuva siitä mihin lapsi tarvitsee apua, jotta häntä pystytään tukemaan sopivalla tavalla. Vanhemmalta tullut tieto voi olla lähtökohtaisestikin vinoutunutta jo vanhemman ja lapsen näkökulmaerojen takia (Lahikainen 2001, 31,33). Voidaan siis päätellä, että kun tietoa lapsen elämästä joudutaan ensin suodattamaan aikuisen näkökulma, sekä mahdollisen salailun läpi, ei lapsen kokemuksesta saatu tieto ole luotettava. Kaikki lapsen osallisuuteen ja kuulemiseen liittyvät hyödyt ovat vaarantuneet, kun lapsen rooli jää passiiviseksi(ks. Kpl 3.2.1). Lasta ei haastatteluideni perusteella ehditä tapaamaan niin, että hän pystyisi osallistumaan tiedontuotantoon.

Tärkeää on myös tiedon kulkeminen lastensuojelutyöntekijöiltä lapsille päin, jotta lapset ymmärtävät tilanteen, jossa ovat mukana. Tutkimukseni perusteella lapset kyllä saavat yleensä tietoa, siitä miksi he ovat lastensuojelunasiakkaita, mutta prosessin edetessä myös tiedon kulusta lapselle päin tulee katkonaista. Lapsen informoimisen prosessia, ei juuri ole pysähdetty miettimään. Osassa haastatteluissa, niiden kuluessa huomataan, että luotetaan vanhemman hoitavan tiedonvälityksen lapselle. Tiedon katkonainen eteneminen molempiin suuntiin vaatii lisähuomiota ja suunnittelemista.

Lapsen passiivinen rooli johtuu siitä, että lapsen kohtaaminen koetaan hankalaksi. Lapsen kohtaamista hankaloittaviksi tekijöiksi nimetään nimenomaan ajan puute, lasten lojaalisuus vanhempia kohtaan ja omaan osaamiseen liittyvät seikat. Lojaalisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä lapsen lojaalisuutta juovaa vanhempaansa kohtaan ja tästä johtuvaa yhteistyöhaluttomuutta tai salailua, mikä osaltaan heijastaa luottamuksellisuuden puutetta työntekijän ja lapsen välillä. Omaan osaamiseen liittyviä esteitä ovat lapsen huomioimisen unohtaminen, se että heidän kanssaan keskusteluun, sekä alkoholinkäytön esille ottamiseen ei ole riittävästi välineitä tai kohtaamisessa ollaan liian varovaisia. Lapsen huomioimisen unohtuminen tukee aiemmassa tutkimuksessa esiinnousseita havaintoja(ks. Zell 2006, xx).

Haastattelussa nousi esille, että lapsen asioista kysymisen pelätään traumatisoivan lasta tai olevan vahingollista lapselle. Katsoisin kuitenkin, että lapsen omasta arjesta kysyminen tuskin on suurin lasta traumatisoiva tekijä tilanteessa, jossa lapsi elää alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa. Lapselle oletettavasti haitallisempaa on jos hän jää ilman apua, mahdollisuutta osallistua tiedontuotantoon häntä itseään koskevassa päätöksen teossa. Epävarmuus lapsen huomioimista koskien vaatisi mielestäni lisää huomiota lastensuojelussa.

Luottamuksellisen suhteen muodostamisessa suurimmaksi ongelmaksi koettiin lapsen kohtaamiseen vaadittavien ajan ja resurssien puute. Halua lapsen kanssa työskentelyyn löytyy, ja sitä harmitellaan, etteivät vähäiset tapaamiset mahdollista luottamuksellisen suhteen muodostamista lapseen. Sosiaalityöntekijöiden ajanpuutteen kokemusta vahvistaa aiempi tutkimus (Hanhinen, Rintala 2012, Kananoja ym. 2013, Hurtig 2003). Huomattavaa on, että ajan ja resurssien puutteen takia ei myöskään pystytä tekemään kunnollista lastensuojelutarpeen selvitystä. Kun kotihälytystilanne ohitetaan nopeasti vanhempaa jututtamalla, on lapsen auttaminen kriittisesti uhattuna.

Kehittämiskohtina lastensuojelussa lapsen roolin vahvistamiseksi auttamisen kannalta nousevat lisäresurssit lapsen kohtaamiseen, koulutus lapsen kohtaamiseen ja työskentelyn suunnittelemiseen niin, että lapsen kohtaamiselle on selkeä paikka. Lisäksi tarvitaan lisää välineitä lapsen mielipiteen selvittämiseen ja alkoholinkäytöstä puhumiseen vanhemman kanssa.

Tutkimuksessani käy ilmi, että lastensuojelutyöntekijöiden kokemus siitä, että apua tarvitsevat lapset pääsevät lastensuojelun piiriin yleisesti ottaen liian myöhään. Apua tarvitsevien lasten jääminen lastensuojelun ulkopuolelle, sekä heidän pääsynsä sinne liian myöhään rajoittaa olennaisesti lasten mahdollisuutta saada apua.

Poliisi ja naapurit ovat kokemuksen mukaan yleisin väylä, josta lastensuojeluilmoituksia tulee. Kummatkin kertovat jo kärjistyneestä kotitilanteesta ja ulkoapäin havaittavista ongelmista. Toinen huomion arvoinen seikka kokemus on terveydenhuollosta, sekä päiväkodeista ja kouluista tulevien ilmoitusten vähäisyydestä. Terveydenhuollosta koettiin tulevan ilmoituksia vain jos tilanne on vakava. Päihdetyöntekijöitä ei mainita lastensuojeluilmoituksista puhuttaessa ollenkaan.

Kynnys lastensuojeluilmoituksen tekemiseen vaikuttaa siis olevan korkea. Päiväkodeista ja kouluista tulevia ilmoituksia pidettiin yleisesti ottaen vähäisinä, vaikka huomionarvoista on

myös, että yksi haastateltava taas piti näitä ilmoituksia suurimpana ilmoitusten ryhmänä. Voidaan olettaa tämän kertovan siitä, että ilmoitusten tekeminen riippuu yksittäisten työntekijöiden valppaudesta. Koetaan, että on lapsen auttamisen kannalta merkittävää, että lapsen avuntarve tunnistetaan ajoissa. Auttaminen helpottuu jos tilanne ei ole vielä ajautunut kriisiin. Haastateltavan kokemus siitä, että lapsi voi olla ilman apua jopa vuosia, ennen kuin tilanne saadaan aukaistua, on linjassa Hanhisen ja Rintalan(2012, 35) tarkastuksen kanssa.

Päiväkodista ja koulusta tulleiden ilmoitusten vähäisyydeksi ajateltiin, etteivät vanhemman päihdeongelmat näyttäyty siellä helposti, ellei lapsi selkeästi oireile ja toisaalta myös pelätään välien katkeamista vanhempiin. Oireilun etsiminen kielii siitä, että tilanne ehtii jo jossain määrin vakavaksi ennen kuin lapsen avuntarvetta pystytään ulkopuolelta huomaamaan. Avainasemassa lapsen avuntarpeen tunnistamisessa koetaan olevan terveydenhoitaja tai muu koulun tai päiväkodin henkilökunnan jäsen, jolla on luottamuksellinen suhde lapseen.

Kananoja ym. (2013, 24) mukaan ilmoittajat haluavat usein olla täysin varmoja ennen kuin lähtevät huolestaan lastensuojeluun ilmoittamaan. Haastatteluideni mukaan eivät lastensuojelutyöntekijät kuitenkaan odota, että ilmoittajat olisivat täysin varmoja asiastaan ennen huolen ilmaisua. Epäselvän huolen perusteella ei haluta tehdä ilmoitusta, mutta huolta ei kuitenkaan osata ottaa esille vanhempien kanssa, jotta siihen selvyyttä saisi, todetaan yhdessä haastattelussa. Toisaalta koetaan, ettei nykyisiäkään ilmoituksia pystytä selvittämään. Jotta ilmoituskynnyksen madaltumisesta siis olisi mitään hyötyä, tulisi myös lastensuojelun resursseja kasvattaa huomattavasti, jotta epäselvemmätkin huolet pystyttäisiin selvittämään. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, ettei pienistä huolista saada kiinni, vaan joudutaan odottamaan tilanteen kärjistymistä ennen kuin lastensuojelu pystyy reagoimaan asiaan.

Vanhemmalla on rooli sekä avuntarpeen aiheuttamisessa, että auttamisessa. Auttamiseen vanhemman ajateltiin vaikuttavan, joko auttamista helpottaen tai vaikeuttaen. Vanhemman rooliin lapsen avun tarpeen kannalta vaikuttaa se, millä tavalla vanhempi käyttäytyy humalassa, tai antaako vanhempi lapselle toivoa. Jo pelkkä humala itsessään koettiin lapselle haitallisena, samoin kuin humalan odottamiseen liittyvä stressi tai krapulan aiheuttama väsymys. Avun tarpeeseen lieventävästi vaikuttavia tekijöitä ovat arjen positiivinen rytmi, asuinympäristö, sekä se ettei kotona ole useampia henkilöitä vanhempien tai vanhemman lisäksi alkoholinvaikutuksen alaisena eli niin sanottujen ryyppyorukoiden puuttuminen. Elettäessä alkoholiiongelmaisen vanhemman kanssa lasten kuvaillaan kokevan turvattomuutta

ja puutteellista huolenpitoa. Nämä ovat siis tekijöitä jotka kuvaavat sitä, mihin lastensuojelutyöntekijät ajattelevat lapsen tarvitsevan apua. Haastattelemillani lastensuojelutyöntekijöillä on tutkimustiedon mukainen käsitys vanhempien liiallisen alkoholinkäytön vaikutuksista lapseen (kts. Esim. Itäpuisto 2005:86, 89, Pakkanen 2009, 24, 81, Hakkarainen 22, 26).

Yleisimpinä vanhemman rooliin liitettävänä auttamista helpottavina asioina mainitaan vanhempien rehellisyys, yleinen myönteinen suhtautuminen lastensuojeluun, sekä se että lapsia ei vaadita salailemaan perheen todellista tilannetta. Auttamista puolestaan vaikeuttavat salailu, yleinen negatiivinen asenne ja se, että vanhempi kieltää lasta kertomasta perheen asioista eteenpäin. Vanhemman rooli avun helpottajana esiintyi haastatteluissa kuitenkin yleisimmin toiveena, kuin kokemuksena. Yleisimmät luonnehdinnat olivat negatiivisia ominaisuuksia ja vanhempien hankaluutta korostavia, samoin kuten Zellin (2006, 96) tutkimuksessa.

Se mikä koetaan lapselle haitalliseksi alkoholinkäytöksi, kertoo siitä, mitä sosiaalityöntekijät pitävät vanhemman rooliin sopivana, ja mitä eivät. Vanhemman haitallista alkoholinkäyttöä määrittelemällä, alkavat lastensuojelutyöntekijät myös piirtää suuntaviivoja vanhemman roolille lapsen avuntarpeen aiheuttajana. Haitallista alkoholinkäyttöä määriteltiin hyvin eri tavoin. Tiukimman määrittelyn mukaan kaikki alkoholinkäyttö on haitallista, yhdessä määrittelyssä korostettiin lapsen kokemusta asiasta ja toisaalta alkoholin käyttö määriteltiin haitalliseksi jos se vaikuttaa vanhempaan, joko huolehtimiskykyä alentavasti, yleisesti vanhemman käyttäytymiseen tai vanhemman omaan terveyteen.

Lapselle haitallisen alkoholinkäytön määritelmät riippuvat määrittelijästä. Lastensuojelutyöntekijät kokevat, että nämä määrittelyt ovat helposti ristiriidassa keskenään. Vanhemman, lapsen ja sosiaalityöntekijän määrittelyt voivat olla erilaiset ja usein ovatkin. Näistä määrittelyistä, sitten käydään neuvottelua eri roolien välillä. Haitallisuuden määrittelyyn liittyy myös ilmoituksen tekeviä henkilöitä. Lopulta kuitenkin lastensuojelutyöntekijä päättää, onko lastensuojelun asiakkuudelle tarvetta tai mikä on niin haitallista lapselle, ettei hän enää pysty olemaan vanhemman kanssa.

Tässä tutkimuksessa ei voida päätellä, sitä milloin lastensuojelutyöntekijöiden mielestä lapsen kokemat haitat ylittävät lastensuojeluasiakkuuden tarpeellisuuden kynnyksen. Haitallisuudesta on puhuttu vain yleisesti, ei siitä minkä he kokevat lastensuojelun puuttumista vaativaksi alkoholinkäytöksi. Voidaan kuitenkin päätellä, että käytännössä näitä

rajanvetoja harvoin päästään kovinkaan hienovaraisesti tekemään, sillä kuten aikaisemmin todettiin lastensuojelun asiakkuus harvoin alkaa, elleivät lapselle koituvat haitat ole jo huomattavat. Haastatteluista käy ilmi, että usein ilmoitukset ovat samoista lapsista ja epäselvään huoleen ei edes ehditä paneutua.

Tutkimuksessani esiin noussut toive vanhempien rehellisyydestä on myös tuettu aiemmassa tutkimuksessa. (Hayden (2004, 24–25, Holmila ym. 2008, 428) Tässäkin yhteydessä koettiin resurssipulasta johtuvan ajan puutteen, johtavan siihen, ettei luottamuksellista suhdetta vanhempaan pystytä muodostamaan. Tämä on varmasti yksi suurimmista syistä siihen, että vanhempien salailun koettiin olevan yksi haastavimmista asioista työssä. Resurssit vaikuttavat myös vanhemman hoidon oikea-aikaiseen kohdentamiseen, joka taas vaikuttaa lapsen auttamiseen ja avuntarpeeseen. Kuten teoria osuudessa todettiin, Hanhelan ja Rintalan (2012, 36,48) mukaan palveluiden kohdalla pulaa on nimenomaan päihdepalveluista ja haastatteluni tukevat tätä väitettä.

Vanhempien rehellisyyttä ja asennetta voisi helpottaa myös yleisen negatiivisen leiman vähentäminen yhteiskunnassa sekä lastensuojelutyöntekijöiltä, että alkoholiongelmaisilta. Alkoholiongelmaisiin koetaan liitettävän negatiivinen leima sosiaalityöntekijöiden taholta. (Trifonof ym. 2011, 45). Tässä alkoholiongelmaiselle ihmiselle muodostunut rooli vaikuttaa siihen, kuinka tähän luokitukseen kuuluvat ihmiset toimivat. Frost ja Robinson (2007, 188) huomauttavat, että sosiaalityöntekijät kokivat että heidät nähdään vain niin sanotun sosiaalipoliisin roolissa, eikä heidän rooliaan lastensuojelullisena toimijana ymmärretty. Tällaiset mielikuvat lastensuojelusta voivat aiheuttaa myös vanhemmissa pelkoa kertoa asioitaan. Eli molemmat roolit ja niiden ideat vuorovaikuttavat keskenään vaikuttaen myös yksilöiden käyttäytymiseen.

Sijoituspäätökseen vaikuttavina asioina yleisimmin mainittiin vanhemman alkoholinkäytön runsaudesta johtuva kykenemättömyys huolehtia lapsesta ja vanhemman sitoutumattomuus tukitoimiin. Muina sijoituspäätökseen vaikuttavina asioina nostettiin esille jokaisen tilanteen tapauskohtaisuus, se onko lapsella muita aikuisia ympärillään, sekä tunnesuhteen laatu vanhempiin. Haastatteluissa kävi ilmi, että useasti tilannetta seurataan sosiaalityöntekijöiden mukaan liian pitkään ennen sijoituspäätöksen tekemistä. Haitallista lapselle koetaan olevan jo lieväkin alkoholin käyttö, mutta sijoitukseen ryhdytään vasta jos haitat lapselle ovat massiiviset. Vanhempaa ei siis haluta rajata pois lapsen auttamisesta, ellei tilanne kärjisty aivan äärimilleen. Se milloin lapselle koituu vähemmän haittaa kodin ulkopuolelle

sijoittamisesta, kuin alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elämisestä on haastateltavien luonnehdinnan mukaan veteen piirretty viiva.

Huostaanottopäätöksiä tehtäessä esille nousee lapsen hyvinvointia koskevien oikeuksien ja itsemääräämisoikeuksien välinen tasapainoilu. Wyness(2006, 228) toteaa nykydiskurssin ratkaisevan ristiriidan niin, että huolenpito tulee ennen vapautumista, ja haastatteluni tukevat vahvasti tätä väitettä. Dilemma ei nimittäin haastatteluideni perusteella muotoudu lapsen itsemääräämisoikeuden ja suojelun välille, sillä lapsen passiivinen rooli auttamistyössä antaa selkeän kuvan lapsen suojelun korostumisesta yli itsemääräämisoikeuden. Ristiriita muodostuu mielestäni sille rajapinnalle, miten lapsen suojele määritellään. Onko lapsen suojeleu enemmänkin se, että hänelle pyritään takaamaan turvallisempi kasvuympäristö erottamalla hänet vanhemmistaan, vai se, että näitä tärkeitä läheissuhteita vaalitaan, vaikka kasvuympäristö olisi lasta vahingoittava. Tätä häilyvää rajaa vedetään, kun määritellään huostaanottoon johtavia olosuhteita. Lastensuojelutyöntekijät kokevat vallankäytön hankalaksi ja työntekijän roolia helpottaisivat jälleen selkeämmät ohjeet ja omasta organisaatiosta löytyvä tuki

Päihdetyöntekijän rooliin liittyvät näkemykset ja odotukset vaihtelevat, vanhemman päihdeongelman hoitajasta, myös lapsen asioissa aktiivisesti kommunikoivaan yhteistyökumppaniin. Tärkein tulokseni lastensuojelun ja päihdetyön väliseen yhteistyöhön liittyen ei näin olleen olekaan se että yhteistyö olisi välttämättä toimimatonta vaan se, että se on hyvin epäyhtenäistä. Kananoja ym. (2013, 34) toteavat, että yhteistyön toimintakäytännöt ovat maanlaajuisesti epäyhtenäiset ja yhteistyössä on suuria eroja kunnittain. Haastatteluissani käy lisäksi ilmi, että tyytyväisyys yhteistyöhön päihdepalveluiden kanssa, sekä siihen liittyvät odotukset vaihtelevat kovasti myös kuntien sisällä. Tästä voidaan päätellä, että yhteistyön toimiminen on hyvin paljolti kiinni yksittäisistä työntekijöistä, sekä päihdepuolella, että lastensuojelussa.

Sosiaalityöntekijöillä ei ole selkeää käsitystä päihdetyöntekijän roolista lapsen asiassa. Aikaisemman tutkimuksen perusteella myös päihdetyöntekijöille itselleen on epäselvää, mikä heidän roolinsa on päihdeasiakkaiden lapsiin nähden. (Kallio 2007, 60–61, McAlpine ym. 2001, Frost, Robinson 2007). Ei ole siis ihme, että yhteistyön organisoituminen on epäyhtenäistä jos työntekijöillä ei ole selkeää käsitystä omasta tai toisen osapuolen rooleista. Tätä tilannetta olettaisin helpottavan selkeät roolikäsitykset eri työntekijöillä ja yhteiset ohjeistukset yhteistyölle.

Ohjeistuksia tuskin pystytään tekemään valtakunnallisesti, koska sosiaalihoidon järjestäminen riippuu niin paljon kunnasta, mutta toivottavaa olisi, että yhteinen linja löytyisi edes kunnan sisällä. Lisäksi luottamuksellisuussääntöjä olisi hyvä tarkastella molempien osapuolien kohdalla, koska luottamuksellisuuteen liittyvät asiat näyttävät mietityttävän haastattelemani lastensuojelutyöntekijöitä. Lastensuojelutyöntekijöiden tulisi tietää, mikä tieto on luottamuksellista ja mitä tietoa he voivat odottaa päihdetyöntekijältä. Jopa liika varovaisuus luottamuksellisuuteen liittyen, johtaa odotusten laskuun päihdepuolen työntekijän kanssa tehtävään yhteistyöhön. Päihdetyöntekijöiltä toivottiin useassa haastattelussa lisäherkkyyttä lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja lapsen asian huomioon ottamiseen.

7. POHDINTA

Tutkimuskohteenani siis olivat lastensuojelutyöntekijöiden kokemukset sosiaalisesti rakentuneina objekteina, sekä näiden kokemusten perusteella löytyvät sosiaalisesti rakentuneet ideat lapsen auttamiseen liittyvistä eri rooleista. Hacking(2009,40, 42 53) huomauttaa objektien ja ideoiden vaikuttavan toisiinsa, sekä luokittelutapojen vaikuttavan luokiteltaviin ihmisiin. Palatkaamme nyt ideoiden ja objektien väliseen vuorovaikutukseen. Lastensuojelutyöntekijöiden kokemukset auttamistyöstä sosiaalisesti rakentuneina objekteina, vaikuttavat käsitykseen eri rooleista eli roolien ideaan. Lisäksi haastateltavien käsitykset omasta auttamisroolistaan lastensuojelutyöntekijöinä vaikuttaa siihen, miten he työtään tekevät.

Esimerkiksi lastensuojelutyöntekijöiden käsitykset omasta roolista lapsen yksilölliseen auttamiseen keskittyvänä työntekijänä, vaikuttaa haastatteluideni perusteella myös heidän toimintaansa tekemällä siitä lapsikeskeisempää. Haastateltavien kokemukset vanhemmasta lapsen auttamisen yhteydessä puolestaan rakentavat, sitä millaisia ideoita vanhemman roolista muodostetaan. Näiden ideoiden voimme taas olettaa vaikuttaa sekä luokittelevan, että luokitellun toimintaan. Alkoholiongelmainen vanhempi luultavasti tiedostaa häneen liitetyt luokitukset ja siksi salailee ongelmaansa tai suhtautuu lastensuojeluun negatiivisesti. Lastensuojelutyöntekijöillä puolestaan on idea alkoholiongelmaisesta vanhemmasta jo valmiina kohdatessaan tämän. Nämä ideat voivat muuttua, jos kohtaamisessa pystytään näkemään myös näiden luokitusten yli. Toiminnan ulkopuolelta tulevat rajoitukset kuten resurssit taas rajaavat tavoitteita siitä, mitä omalle toiminnalle asetetaan ja millä tavalla omaa työtä luokitellaan. Esimerkiksi resurssien vähäisyydestä johtuva ajanpuute johtaa siihen, että lapsen roolin passiivisuus ikään kuin hyväksytään tosiasiaksi, jolle ei voida mitään.

Bergerin ja Luckmannin mukaan (1998, 86) roolit ovat tietyissä toiminnan viitekehyksessä vakiintuneita toiminnan tyyppejä. Lastensuojelu instituutiona edustaa jo hyvin monimutkaista pitkälle kehittyntä instituutiota ja toiminnan viitekehyksenä se on hyvin kompleksinen, mutta sen voidaan silti olettaa sisältävän ainakin jonkinlaisia käyttäytymiseen liittyvää totunnaistumista. Totunnaistumista voidaan löytää, sekä yksilötasolla jokaisen työntekijän omassa työssään, että lastensuojelutyöntekijöiden kollektiivisen tietovarannon ja sen sisältämien tyyppitysten tasossa, ja instituutiota vahvistavissa normeissa, kuten laeissa ja

toimintaohjeissa. Voidaan varovaisesti olettaa näin, koska jo pieni aineistoni paljasti työntekijöiden puheesta toistensa kanssa samankaltaisia luokituksia niin omasta, kuin muiden rooleista, sekä lastensuojeluinstituutiosta.

Tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät rajoitukset on otettava huomioon siinä, mitä pystyn tämän tutkimuksen puitteissa sanomaan. En oleta pystyväni ymmärtämään, niitä kaikkia merkityksiä, joita lastensuojelutyöntekijät tutkitulle ilmiölle antavat. Ymmärrän myös, etteivät lastensuojelutyöntekijät ole heterogeeninen ryhmä, jonka mielipiteitä voisi asettaa muotoon ”Lastensuojelutyöntekijöiden mielestä..”. Lisäksi lastensuojelutyöntekijöiden työolosuhteet voivat vaihdella hyvinkin paljon paikkakunnasta riippuen. Työntekijöiden näkemykseen vaikuttaa varmasti myös monet henkilökohtaiset tekijät, kuten ikä, työuran pituus, motivaatio, elämäntilanne, sekä useat persoonaan liittyvät ominaisuudet, joita ei tässä tutkimuksessa päästä lainkaan tarkastelemaan. Myös haastateltavien vähäinen määrä rajaa, sitä mitä oletuksia voin tehdä kertomusten perusteella.

Nämä rajoitukset mielessä pitäen olen kuitenkin onnistunut tavoittamaan paitsi juuri näiden työntekijöiden kokemuksia, myös jotain suurempia heijastuksia tutkittavasta ilmiöstä ja suuremmista merkitysrakenteista. Alkuperäinen motivaationi tehdä tätä tutkimusta liittyi nimenomaan pyrkimykseen osallistua siihen yhteiskunnalliseen keskusteluun, mitä alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamiseen liitetään. Tahdoin osaltani osoittaa kehittämiskohtia, jotta lasten auttaminen helpottuisi ja antaa lastensuojelutyöntekijöille väylän kertoa oman näkökulmansa. Oletuksena oli, että lastensuojelutyöntekijän ja alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamiseen liittyvän merkitysrakenteen välillä on vuorovaikutus. Se, että ymmärrämme sosiaalisesti muodostuneita merkityksiä, voimme ymmärtää myös ihmisen toimintaa sen sisällä. Toivon tämän tutkimuksen lisännen tietoa paitsi merkityksistä myös lastensuojelutyöntekijöiden toiminnasta ja toiminnan syistä.

Tässä tutkimuksessa tiedostan omat ennakkooajatukseni kyseisestä ilmiöstä, jotka ovat ohjanneet osaltaan valintoja, joita olen tämän tutkimuksen kuluessa tehnyt. En oleta pystyväni kokonaan asettumaan tutkittavan ilmiön ulkopuolelle ja olemaan täysin objektiivinen, vaikka tieteenkriteereitä noudattaen ja avoimena analyysissä esiin tuleville asioille olenkin mahdollisimman suureen objektiivisuuteen pyrkinyt. Tutkimus on lähtöoletuksiltaan konstruktionistinen, joten oletan osaltani olevani itsekin mukana rakentamassa tutkittavaa ilmiötä.

Tutkijana luon tiettyjä kategorioita tutkimushenkilöiden kertomusten perusteella, tulkiten heidän puheestaan merkityksiä yrittäen tavoittaa mahdollisimman tarkkaavaisesti niitä kokemuksia, joita he pyrkivät oletukseni mukaan mahdollisimman tarkasti kielellistämään. Tutkimustuloksissani luokittelen näitä ideoita ja niistä tulee sosiaalisesti rakentuneita alkeellisia teorioita, jotka minä tutkijana olen tuottanut vuorovaikutuksessa lastensuojelutyöntekijöiden kanssa. Mahdollisesti lastensuojelutyöntekijöiden haastatteluissa reflektoimat kokemukset taas muokkaavat heidän käsityksiään ja toimintaansa, mikä taas vaikuttaa todellisuuteen, jossa he toimivat. Mahdollisesti myös tämän tutkimuksen lukevat henkilöt pystyvät peilaamaan luomiani luokituksia itseensä, joko vahvistaen tai kieltäen ne ja samalla se voi vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä luoden jälleen sitä todellisuutta jossa elämme. Oletus todellisuuden jatkuvasta sosiaalisesta uusiutumista antaa todellisuudelle ja ilmiöille dynaamisen luonteen, johon pystymme vaikuttamaan. Asiat eivät ole niin koska ne vain ovat vaan pystymme jatkuvasti tiedostaen ja vaikuttamaan siihen miten asiat ovat.

Tutkimuksen tekeminen oli ennen kaikkea oppimiskokemus, jossa painiskelin niiden rajojen kanssa, joita minulla gradun tekijänä on. On haastavaa rajata, sitä mitä voin tietystä ilmiöstä sanoa ja mitä minun siitä tämän tutkimuksen puitteissa tarvitsee sanoa. Jälkeenpäin reflektoituna olisin voinut huomioida haastatteluissa, enemmän sitä, mikä lastensuojelutyöntekijöiden tunne oli alkoholiongelmaisen lapsen auttamisessa. Keskityin hyvin paljon kysymään, siitä mikä on hankalinta ja mikä on helpointa. Jälkeenpäin ajateltuna olisi ollut mielekästä kysyä vielä avoimempia kysymyksiä tavoittaakseni sitä laadullista tunnekokemusta joka lastensuojelutyöntekijöillä on. Lisäksi teoreettinen viitekehitykseni olisi vaatinut tarkempaa kohdentamista juuri tutkittavaan ilmiöön. Minulla oli hankaluuksia ymmärtää se, että mitä tutkin ei ole rooli ja roolien vuorovaikutus keskenään vaan nimenomaan merkitykset ja kokemukset, joiden kuvaamisen apuna käytin roolin käsitettä. Tämän aikaisempi ymmärtäminen olisi helpottanut työtäni suuresti.

Alkoholiongelmaisen vanhemman lapsen auttamisen eri rooleissa riittää vastaisuudessakin mielekästä tutkittavaa. Tutkimukseni antaa pintaraapaisun näistä eri rooleille annetuista merkityksistä. Jokaisen roolin välistä suhdetta olisi hyvä tutkia erikseen. Suurimpina minua mietityttämään jääneinä tekijöinä ovat lapsen roolin passiivisuuden syiden ja siihen liittyvien vaikutusmahdollisuuksien tarkempi tutkiminen, sekä palveluiden kehittäminen niin, että tilanteen ei tarvitsisi kärjistyä kaaokseen, ennen kuin apua pystytään tarjoamaan. Lastensuojelutyö tutkimuskenttänä tarjoaa kiinnostavia rajapintoja yksityisyyden ja puuttumisen välisen rajan tarkasteluun. Lisäksi katsoisin, että on hyödyllistä kysyä, miten

alkoholiongelmaisen avunsaantia voitaisiin helpottaa. Mielestäni alkoholiongelman salailu ja lasten kokema häpeä kertovat siitä, että avunsaantia vaikeuttavan häpeästä ja leimaamisen pelosta rakennettu yksityisyyden muuri vaatisi tieteellistä huomiota.

8. LÄHTEET

Alasuutari, Pertti: Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere 1995.

Alasuutari, Pertti: Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Gaudeamus, Helsinki 2007.

Berger, Peter, Luckmann, Thomas: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedon sosiologinen tutkielma. Gaudeamus, Helsinki 1994.

Burns Kenneth: 'Career Preference', 'Transients' and 'Converts': A Study of Social Workers' Retention in Child Protection and Welfare. British Journal of Social Work 2011, 41, 520–538.

Chenot, David, Benton Amy D., Kim Hansung: The Influence of Supervisor Support, Peer Support, and Organizational Culture Among Early Career Social Workers in Child Welfare Services. Child Welfare 2009, 88, 129-147.

Christiansen, Øivin, Anderssen, Norman: From concerned to convinced: reaching decisions about out-of-home care in Norwegian Child Welfare Services. Child and Family Social Work 2010, 15, 31–40.

Cleaver, Hedy, Cleaver Deborah, Nicholson, Don, Tarr, Sukey: Child protection, Domestic violence and parental substance misuse. Family experiences and effective practices. Jessica Kingsleys Publishers, London.2007

Dumbrill, Gary C.:Parental experience of child protection intervention: A qualitative study. Child Abuse & Neglect 2006, 30, 27–37.

Forrester, Galvani: What works in training social workers about drug and alcohol use? A Survey of Student Learning and Readiness to Practice. University of Bedfordshire, University of Warwick, 2008. Saatavilla [http://www.beds.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0011/82937/galvani-forrester-horeport2008pdf.pdf](http://www.muodossa:www.beds.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0011/82937/galvani-forrester-horeport2008pdf.pdf). Luettu: 09.12.2013.

Forrester, Donald, Harwin, Judith: Parental substance misuse and child care social work: findings from the first stage of a study of 100 families. Child and Family Social Work 2006, 11, 325–335.

Forrester, Donald, McCambridge Jim, Waissbein Clara, Rollnick Stephen: How do Child and Family Social Workers Talk to Parents about Child Welfare Concerns? Child Abuse Review 2008, 17, 23-35.

Forsberg, Hannele: Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki 2000.

Frost, Nick, Robinson, Mark: Joining Up Children's Services: Safeguarding Children in Multi-disciplinary Teams. Child Abuse Review 2007, 16, 184-199.

Hacking, Ian: Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Vastapaino, Tampere 2009.

Hakkarainen, Tyne: Lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä vanhempien päihteiden käytöstä kärsivien lasten auttamisesta. LASINEN LAPSUUS-ammattilaiskysely 2010. A-Klinikka säätiö, 2010.

Halme, Nina: Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo: Yhdessäoloa, isänä toimimiseen liittyvää stressiä ja isän tyytyväisyyttä parisuhteessa kuvaavan rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2009.

Hanhinen, Sari, Rintala, Taina: Tuloksellisuustarkastuskertomus. Lastensuojelu. Valiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus, Helsinki 2012.

Hayden, Carol: Parental Substance Misuse and Child Care Social Work: Research in a City Social Work Department in England. Child Abuse Review 2004, 13, 18-30.

Heino, Tarja: Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta(toim): Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2009, s.52-75.

Heino, Tarja: Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Stakes, Helsinki 2007.

Hiitola, Johanna, Heinonen, Hanna: Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Yliopistopaino, Helsinki 2009.

Holmila, Marja, Bardy, Marjatta, Kouvonon, Petra: Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. Yhteiskuntapolitiikka, 2008, 4, 421-432.

Hotari, Kaisa-Elina: Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Pro-Gradu tutkielma. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto, Tampere 2007.

Hurtig Johanna: Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin Yliopisto, Rovaniemi. 2003

Hyytinen, Riitta: Lapsen todellistuminen huumeperheiden kuntoutuksessa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim): Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2009, s. 214-231

Itäpuisto, Maritta: Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion Yliopisto. 2005.

Kallio Saira: Lapsen näkökulma päihdetyössä. Tutkimus päihdeperheen lapsen huomioon ottamisesta päihdetyön erityispalveluissa. Kuopion Yliopisto. 2007.

Kananoja, Aulikki, Lavikainen, Marjo, Oranen, Mikko: Toimiva lastensuojelu - selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Helsinki 2013.

Kataja, Kati: Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turun Yliopisto, Turku 2012.

Kuoppala, Tuula, Säkkinen, Salla: Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 2012.

Lahikainen, Anja Riitta.: Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Järventie, Sauli (toim.): Eriarvoinen lapsuus. WSOY, Porvoo 2001, 21-46.

Laine, Timo: Miten kokemusta voidaan tutkia? Teoksessa Alltola, Juhani, Raine, Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. PS-Kustannus, Juva 2010.

Landsdown, Gerison: Children`s rights. Teoksessa Mayall, Berry (toim.): Children`s Childhoods Observed and Experienced. The Falmer Press, London 1994, s. 33-44.

Mandell, Deena, Stalker Carol, Zeeuw Wright, Margriet, Frensch Karen, Harvey Cheryl: Sinking, swimming and sailing: experiences of job satisfaction and emotional exhaustion in child welfare employees. Child and Family Social Work 2013, 18, 383-393.

McAlpine, Catherine, Courts, Cynthia, Harper Doran, Nancy, Harper Doan Marshall: Combining Child Welfare and Substance Abuse Services: A Blended Model of Intervention. Child Welfare 2001, 2, 129-149.

Muukkonen, Tiina: Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2009, s.133-143.

Pajamäki, Tatjana, Puusniekka, Anna: Lasten ja nuorten puhelimen ja netin vuosiraportti 2011. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry. 2011.

Pakkanen, Emilia: Lasten kokemuksia vanhemman haitallisesta päihteiden käytöstä. Metropolia ammattikorkeakoulu. 2009. Alkoholin käyttö lasten seurassa ja asenteet sitä kohtaan. Teoksessa Mäkelä, Pia, Mustonen, Heli, Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisien alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968-2008. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, 2010.

Raitasalo, Kirsimarja: Saako lasten seurassa juoda? Alkoholin käyttö lasten seurassa ja asenteet sitä kohtaan. Teoksessa Pia Mäkelä ym. (toim.): Suomi juo. Suomalaisien alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968-2008. THL 2010.

Ryan, Joseph, Marsh, Jeanne, Testa, Mark, Louderman, Richard: Integrating Substance Abuse Treatment and Child Welfare Services: Findings from the Illinois Alcohol and Other Drug Abuse Waiver Demonstration. Social Work Research 2006, 30, 95-107.

Talentian linjaukset sosiaalihuollon henkilöstön mitoittamisesta (online). Saatavilla www-muodossa: http://www.talentia.fi/files/87/Mitoituksen_linjaus.pdf. (Viitattu 05.12.2013)

Trifonof Allan, Duraisingam Vinita, Rocha M Ann, Pidd Ken: Taking first steps: What family sensitive practice means alcohol and other drug workers: A survey report. National Centre for Education and Training onAddiction. 2011

Tuomi, Jouni, Sarajärvi, Anneli: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 2002.

Wyness, Michael: Childhood and society. An introduction to the sociology of childhood. Palgrave Macmillan. New York. 2006.

Zell, Maristela: Child Welfare Workers: Who They Are and How They View the Child Welfare System. Child Welfare 2006, 1, 83-103

LIITE 1.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

1. Kuva lapsen tilanteesta, joka elää alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa
 - Yleistä kuvailua
 - Haitallisen päihteidenkäytön määrittelyä
 - Suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä lapsen tilanteeseen

2. Oman työn kokeminen yleisesti
 - Arvot
 - Tavoitteet
 - Työtä helpottavat ja vaikeuttavat asiat

3. Lapsen kohtaaminen
 - Yleistä kuvailua lapsen kohtaamiseen liittyen
 - Lapsen kuuleminen
 - Lapsen informoiminen
 - Lapsen kohtaamista helpottavia/vaikeuttavia asioita

4. Yhteistyöpäihdetyöntekijöiden kanssa
 - Yleistä kuvailua
 - Odotukset

5. Muuta